DEVRİMCİ SANAT ve KÜLTÜR KAVGASINDA

MİLİTAN

yıl 2/sayı 13/ocak 1976

100. DOĞUM YILDÖNÜMÜNDE

JACK LONDON'ın çelişik kişiliği: bireycilik ve marksizm

İKİNCİ YILA BAŞLARKEN / F.H. Dağlarca : AÇIKLAMA / C. Özaydın : BİREYSEL BAŞKALDIRIDAN DEVRİMCİ SAVAŞIMA / J. London : İKİ YAZI VE BİR MEKTUP / D. B. Sandalcı : J. LONDON'IN ÇELİŞİK KİŞİLİĞİ - BİREYCİLİK VE MARKSİZM / B. Yıldız : BEYAZ BABA / A. Çağlar : "BİR GÜN TEK BAŞINA" VE BAZI YANLIŞ OKUMALAR / VEDAT TÜRKALİ İLE BİR KONUŞMA / A. Behramoğlu : ŞİİRLER / C. Dobzynski : NAZIM HİKMET İLE BİR KONUŞMA.

DEVRİMCİ SANAT ve KÜLTÜR KAVGASINDA

MİLİTAN

AYLIK DERGİ/SAYI 13 / OCAK 1976

3 İKİNCİ YILA BAŞLARKEN
6 Fazıl Hüsnü Dağlarca/AÇIKLAMA
7 JACK LONDON
9 Cihat Özaydın/JACK LONDON: BİREYSEL BAŞKALDIRIDAN DEVRİMCİ SAVAŞIMA
19 Jack London/NASIL SOSYALİST OLDUM
23 Jack London/BANA GÖRE HAYAT NE DEMEKTİR
30 Jack London/CLOUDESLEY JOHNS'A MEKTUP
33 Defne B. Sandalcı/JACK LONDON'UN ÇELİŞİK KİŞİLİĞİ: BİREYCİLİK VE MARKSİZM
37 Bekir Yıldız/BEYAZ BABA
40 Arif Çağlar/«BİR GÜN TEK BAŞINA» VE BAZI YANLIŞ OKUMALAR
45 VEDAT TÜRKALİ İLE BİR KONUŞMA
56 Ataol Behramoğlu/ŞİİRLER
60 Alper Uygur/DESEN
61 Charles Dobzynski/NAZIM HİKMET İLE SANAT ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR KONUŞMA
67 SANAT VE KÜLTÜR DÜNYASINDA MİLİTAN

Cihat Özaydın, Salih Ecer,

Kurucuları: Ataol Behramoğlu, Nihat Behram/Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu: N. Behramoğlu/Yazışma ve Havale adresi: P. K. 893, Sirkeci - İST./Yönetim yeri: Nuruosmaniye Cad. Atasaray, Kat I, No: 107 Cağaloğlu - İst./Abonesi: Yıllık 100 T.L. (Yurt dışı için iki katıdır) Gönderilen yazılar basılsın basılmasın geri verilmez/Tek dergi isteklerinde 10 T.L.'lık posta pulu gönderilmelidir/Dizgi-baskı: Yelken Matbaası/Dağıtım: Anadolu ve İstanbul: İST-DA; Ankara için: Ankara Dağıtım./Kapak düzeni/Derman Över/Kapak basımı: Örnek Matbaası

ikinci yıla başlarken

Bu sayıyla ikinci yayın yılına başlıyoruz:

Başlangıç sayılarında belirttiğimiz ilkeler, küçük burjuva edebiyatıyla onun beslenme kaynağı olan kozmopolit emperyalist kültüre, bir de toplumculuk görünüşü arkasındaki sekter, yüzeysel tutumlara karşı savaş vermekti. Geçen yıl yayınladığımız ürünlerde, inceleme yazıları ve araştırmalarda, düzenlediğimiz özel sayılar ve tartışmalarda gözettiğimiz başlıca ölçüt, bu ilkelerin yaygınlaştırılması, örneklenmesiydi.

Çıkışlarımız, küçük burjuva bireyciliğinin ve estetiğinin savunucularını karşımızda açıkça saf tutmaya zorladı. Bugün Türkiye sanat-düşün ortamında, gittikçe netleşen kümeleşmeler vardır. Küçük burjuva nitelikli edebiyatın savunucuları, bunu toplumcu sözler arkasında gizleme gereğini pek görmüyorlar artık. Uzun bir zaman kendilerini toplumcu edebiyat anlayışının yandaşı olarak gösterebilmiş başka bir küme yazar ise, gerçek konumları olan küçük burjuva edebiyatı saflarına yerleşmekteler gitgide. Edebiyat ortamındaki karmakarışıklığın netleşmesinde, konumların açıklıkla belirlenmesinde Militan dergisinin geçen yılki yayınının katkısı olduğu kuşkusuzdur. Sekter ve şabloncu anlayışların bugün en azından ikincil planda kalmasında da Militan'ın katkısı yadsınamaz.

Ürünler ve inceleme yazılarının yanı sıra, geçen yıl düzenlediğimiz özel ve tanıtıcı sayılarla da, toplumcu edebiyatımıza ve dergicilik anlayışına yeni bir soluk getirebildiğimiz inancındayız. Neruda, A. Jozsef, Jose Marti ve Tevfik Fikret sayılarını örnek olarak gösterebiliriz buna, Militan, gerek nicel, gerek nitel olarak, sol edebiyatın seçkin ve belli başlı kavga organı olduğunu bir yıllık yayınıyla tanıtlamayı başarmıştır.

Buna karşılık, geçen yılki yayınımızın istediğimiz yoğunluk ve kapsamda olduğunu söyleyemeyiz. Her şeyden önce bir kadrolaşma sorunuydu bu.

Daha belirlenmiş, daha elenmiş bir kadroyla başlıyoruz ikinci yayın yılına.

Militan dar bir kuşak dergisi olarak değil, bir anlayış dergisi olarak yayınını sürdürüyor. İlk sayıdan bu yana belirlediğimiz ilkelere bugün de bağlıyız: Küçük burjuva bireyciliğine, kozmopolit emperyalist kültüre ve şematik sekter tutumlara karşı olmak. Edebiyatta ulusal olanın öneminin yanı sıra enternasyonal anlamda insanî ve devrimci olanın da değerini vurgulamak. Edebiyatın sorunlarını halk kültürünün ve devrimci kavganın değerleriyle, sorunlarıyla kaynaşık kılmak. Toplumcu edebiyatın özde ve biçimde yenilik arayışlarının, yaratkanlığının, yarına açık oluşunun savunucusu olmak.

Toplumcu edebiyatın birörnek, değişmez estetik ölçütleri, kalıpları olduğu inancında değiliz. Tersine, toplumcu sanatçıların, sanatın ve edebiyatın her alanında yeni estetik arayışlar içinde olduğu gözlenmektedir. Temel toplumcu ilkelerden ve görevlerden sapmaksızın, yeni estetik arayışların ve bu alanda bireysel farklılıkların insanı ve edebiyatı her zaman zenginleştireceği doğaldır. İçerik konusunda da geçerlidir aynı gerçekler. Salt siyasal ve güncel yarar amacına yönelik sanat yapıtının da, en bireysel duyguları işleyen sanat yapıtının da işlevi ve yararı vardır. Yeter ki belli bir estetik seçkinliğin yanısıra, yaşamın değişebilirliği, değiştirilebilirliği gerektiği bilincini taşısın bu yapıtlar. Bugünün sancısını ve geleneğin tohumlarını taşıyabilsinler içlerinde. Edilgenliğin, gizemciliğin, kaçaklığın övgüsü olmasınlar. Burjuva bireyciliğine karşı da, şematik ve sekter anlayışlara karşı da savunmaya devam edeceğimiz ölçütler bunlardır.

Devrimci mücadelenin her alanında araştırıcılığın, derinliğine tartışmanın zorunluluk taşıdığı bir dönemde yaşıyor ülkemiz. Entellektüel olmayı küçümsemiyoruz, tersine, gerekli olduğuna inanıyoruz bunun. Fakat ülkenin somut sorunlarıyla bağlantıyı yitirmeden, ortalama okurun kafasındaki sorunlara çözüm getirme ödevini unutmadan.

İçinde bulunduğumuz yayın yılında Marksist sanat ve kültür anlayışının temel ve çağdaş yazılarını, tartışmalarını, daha planlı ve bütünsel bir tutumla yansıtacağız. Her sayımızın bir özel sayı niteliği taşımasını ve kendi aralarında da belli bir bütünlük oluşturmalarını sağlamak istiyoruz. İşçi sınıfı ve kültür, sosyalist kültür ve küçük burjuva sapmaları bu yıl irdelemek istediğimiz sorunların başında yer alıyor. Genel kuramsal araştırmaları, edebiyatımızın güncel tartışmalarıyla bağdaşık kılmak, bir başka deyişle, güncel tartışmaların dışında kalmamak da, geçen yıl olduğu gibi, gözeteceğimiz bir tutum olacak.

Geçen yayın yılında iki sayımız hakkında toplatma kararı alındı. Toplatma nedenleri olarak Nazım Hikmet'in bir konuşmasının ve P. Weiss'ın Demokratik Vietnam Cumhuriyeti edebiyatı üstüne yaptığı bir incelemenin yayınlanışı gösterildi. Bu iki sayı için açılan davalar sürmektedir. Dava konusu bir diğer sayımızın ve sorumlu arkadaşlarımızın yargılanış nedeni de, «Tutuklu devrimciler» başlığıyla verdiğimiz bir haberdir.

Türkiye'de demokratik koşullarda mücadele olanakları gelişecek mi? Halkımızdan yana örgütler, özgürce var olma ve gelişme olanağını elde ede-

bilecekler mi? Yoksa emperyalizmin, işbirlikçi burjuvazinin, CIA ajanlarının ve yerli «kara yüzler»den, fanatik katillerden oluşan örgütlerin sultası altında, Şili, Endonezya, Güney Kore, İran gibi bir ülke olmaya mı itilecek ülkemiz? Mücadelenin niteliği, kapsamı, biçimi, geleceği, bu sorulara verilecek yanıtlarda yatıyor kuşkusuz. Ve kesin, değişmez bir yanıt verebilmek de olanaklı değil bugün. Biz, şimdilik, birinci olasılığın gerçekleşeceğine inanıyor; herşeye karşın, direnmek, kendi alanımızda, bu anlayışla sürdürmek gerektiğine inanıyoruz kavgamızı.

Bu sayının ana bölümünü Jack London'ın yaratıcılığına ayırdık. Gerek ana bölümlerde, gerek özel sayılarda güttüğümüz amaç, edilgen bir bilgilendirme değil, toplumcu edebiyatın belli bir sorununa tartışma ve açıklık getirme çabasıdır.

Vedat Türkali'yle yaptığımız konuşma ve yine Vedat Türkali'nin romanı ve romana ilişkin eleştiriler üzerine yayınladığımız yazı, küçük burjuva edebiyat çevrelerini epeyce sarsalayacak nitelikte.

Bekir Yıldız yeni bir hikâyeyle başlıyor yeni yıla. Son Güneydoğu gezisinden epeyce donanmış olarak döndüğünü biliyoruz.

C. Dobzynski'nin Nazım Hikmet'le yaptığı konuşma, Nazım'ın sanat anlayışını ve özellikle «parti edebiyatı» kavramı üstüne tutumunu yansıtması bakımından ilginç.

MİLİTAN

açıklama

Bir devinimdir bir eylemdir balam
Sürüp gider
Arabanın geminin tirenin uçağın
Yer değiştirdiği

Neden ayrılmış ırmak
Yüzlerce yıl aktığı yerlerden
Uymuştur belki
O öğrencilerin yaptığına

Ne diye ayrılmış kuyruklu yıldız
Karanlığını yakarcasına pırıl pırıl
Katılmıştır belki
Öteki öğrencilerin yapacağına

Balam bakıyor musun güneşe doğru
Tek adım çıkmıştır dağlara soluğu çiçek
Dönmüştür kırk milyon adım
Ne güzel yaşamanın yer değiştirdiği

jack london

Çağdaş Amerika ve dünya edebiyatına en büyük ölçüde etkide bulunmuş yazarlar arasında olan Jack London, 100 yıl önce 19. yüzyılın son çeyreğinde doğdu, (Ocak 1876, Sanfransisko).

19. yüzyıl sonları, Amerika Birleşik Devletlerinin ekonomik ve toplumsal yaşamında köklü değişikliklerin gerçekleştiği bir dönemdir. İç savaş (1861-1865) sonucunda köleliğin kaldırılışı, sanayiin büyük bir hızla gelişmesini sağlamış, yüzyılın sonlarında Amerikan kapitalizmi emperyalist aşamaya girmiştir. Filipin ve Haiti'nin ele geçirilişi ise (1898), Kuzey Amerika emperyalizminin saldırgan niteliğini ortaya koymuştur. Öte yandan, 19. yüzyıl sonları Amerika'sı, Lenin'in tanımıyla, «....çamur ve lüks içinde zevk eden bir avuç milyarderle, yoksulluğun en uç kıyısında yaşayan milyonlarca emekçi arasındaki uçurumun dibindeki bir ülkedir.»

Jack London, bu toplumsal koşullarda, lumpen proletarya diye tanımlanabilecek bir aile çevresinde, yoksulluk içinde yetişti. Çeşitli işlere girip çıktı. Tayfalık yaptı (1893). İşsizler ordusunun Vaşington'a yürüyüşüne katıldı (1894). Serserilik suçundan bir süre hapiste yattı. 1895'te Sosyalist İşçi Partisi'ne üye oldu. Bu kez, sosyalist eylemlerinden ötürü tutuklandı. Kaliforniya üniversitesinde bir dönem öğrencilik yaptı. (1896-1897).

Edebiyata, 1893 yılında *«San-Fransisco'nun Sesi»* adlı gazetede yayınlanan bir hikâyesiyle başlamıştır. Bunu, Kuzey kutbunu konu alan hikâye ve romanları izledi. 1897-98'de, «altın humması» sırasında, Alaska'ya bir yolculuk yaptı.

Bu dönemde yazılmış bir çok hikâyesinde, özveriye ve güçlü bir yaşama iradesine sahip, romantik ve serüvenci kahramanlar çizdi. Alaska doğasını betimledi. *(«Yaşama Sevgisi»* ve diğer hikâyeler). Yine, iki yüzyılın kesiştiği yıllarda, Kızılderililerin beyaz işgalcilere karşı kahramanca savaşlarını anlatan hikâyeler yazdı *(Güneşli Ülkede Yaşayanlar)* ve diğer hikâyeler). Fakat beyaz insanın güçlülüğünü ve işgal tutkusunu yücelten yapıtlar da yazılı aynı dönemde *«Kurdun Oğlu», «Karların Kızı»,* v.b.).

«Vahşetin Çağrısı» (1903) ve *«Beyaz Diş»* (1903), Jack London'ın Kuzey Hikâyeleri dönemi diye tanımlanabilecek yaratıcılık evresinin başyapıtları sayılabilir. *«Ademden Önce»* (1906) anlatısı da, anlatımı ve konusuyla, aynı dizi içinde düşünülebilir.

Alaska hikâyelerinin yanısıra deniz teması da Jack London'ın yapıtları içinde önemli yer tutar. (*«Dazzler'de Yolculuk»*, 1902; *«Deniz Kurdu»*, 1904; v.b.

Jack London, İngiliz-Bursk savaşı sırasında savaş muhabiri olarak gittiği İngiltere'de, Londra'da kaldığı süreden yararlanarak, Lond-

ra yoksullarının yaşamlarını anlatan belgesel yapıtı *«Uçurum İnsanları»*nı yazdı. (1902). Yüzyılı başında kapitalizmin korkunç içyüzünü belgeleyen önemli bir yapıttır bu.

1904 Rus-Japon savaşı sırasında Jack London yine savaş muhabiriydi. 1905 Rus devrimi ise, düşünsel gelişmesinde büyük etkisi olan bir olaydır. *«Devrim»* adıyla 1908'de yayınlanan incelemesini konferanslarda okuyarak Amerika kentlerinde bir geziye çıktı. Yine bu yıllarda yazılmış, *«Sınıflar Savaşı»* adlı önemli bir inceleme daha vardır.

Amerika'da geçirdiği başıboşluk günlerini anlatan yarı otobiyografik *«Yol»* (1907) adlı hikâyeler kitabının yanı sıra, aynı yıl, başyapıtlarından biri olan *«Demir Ökçe»* yi yayınladı. Bunu, yine başyapıtlarından *«Martin Eden»* izledi.

Dergide okuyacağınız yazılarda ayrıntılı olarak incelendikleri için, bu yapıtlar üzerinde burada durmayacağız. Her iki yapıt da, Jack London'ın hem devrimci bir yazar olarak kişiliğini, hem de çelişkilerini ve önyargılarını göstermeleri bakımından ayrıca önem taşırlar. «Demir Ökçe»de, yükselen oligarşinin, emperyalizmin bütün dünya için taşıdığı korkunç tehlike büyük bir önseziyle haber verilmektedir. Buna karşılık, halk yığınlarının, örgütsüz, kişilikşiz kalabalıklar olarak betimlenişi; örgütlü oligarşi karşısındaki çıkışsızlıklarıyla belirlenen ümiitsizlik ortamı, o dönem Amerikan işçi sınıfı ve örgütlerinin çıkışsızlığıyla olduğu kadar, yazarın bütün ömrünce tümüyle arınamadığı bireyci felsefe ve önyargılarla da ilgilidir. Aynı saptamalar, otobiyografik romanı «Martin Eden» için de geçerlik taşır.

1913 yılında yayınlanan *«Alkollü Anılar»* kitabında yine kendi yaşamını, insanlara duyduğu sevgiyi., kötülüğün çekiciliğine karşı verdiği mücadeleyi anlatan Jack London, 1916 yılında, istifa dilekçesindeki suçlamasıyla, «devrimci ruhunu yitiren» sosyalist partiden istifa etti. Aynı yıl, hayatına son verdi.

Mark Twain ve Walt Whitman'ın ilerici geleneklerinde kaynaklanan Jack London, dünya edebiyatının ilk proletarya yazarlarındandır. Theodore Dreiser, Upton Sinclair gibi yazarlarla birlikte; Amerikan edebiyatının devrimci bir yönde gelişmesine büyük ölçüde etken olmuştur

Dergide okuyacağınız yazılarda Jack London''ın bir işçi sınıfı yazarı olarak önemi vurgulanmakta, yapıtları incelemekte; öte yandan, kişiliğinde (ideolojisinde) ve yapıtlarında yansıyan çelişkilerin toplumsal, tarihsel ve bireysel nedenleri çözümlenmeye çalışılmaktadır. Her iki arkadaşımızın yazısı da; Yabancı yazarların çeviriler ya da yine yabancı kaynaklardan derlemeler yoluyla yansıtılmasının alışılageldiği ülkemizde özgün birer inceleme girişimi olarak ayrıca değer taşıyor kanısındayız. Jack London'ın yazı ve mektuplarından yaptığımız seçme ise, bu büyük ve karmaşık kişiliğin, kişisel ve düşünsel oluşumu ve edebiyat anlayışı konusunda aydınlatıcı bilgiler veriyor.

CİHAT ÖZAYDIN

jack london: bireysel başkaldırıdan devrimci savaşıma

Herman Melville'in bir sözü var: «— Büyük roman büyük konulardan çıkar,» diye. Yazarlık uğraşının henüz başlangıcında olan genç romancı bu sözü duyunca oturmuş daktilonun başına ve ilk sözcüğü yazmış: 'Balina' (!) Eleştirmen bir romancıyı ele alırken ölçütü ne olmalıdır? Hele hele bu yazar eleştirel çevrelerin tozunu hoyratça silkelemiş olağanüstü bir yazarsa... Jack London'un yaşamını ve yazarlığını araştırırken en çok usuma takılan soru, yaşam-yazarlık ilişkisindeki örğensel bağın Jack London'ı toptan açıklayıp açıklayamayacağı oldu. Bu kavgacı ruhlu, iyi yarı denizci bir romanı bitirdikten sonra ondan nefret ettiğini söylüyor. Evrende sonsuza dek aylakça gezinmek, yaşamını doğrulamak için mi yazıyor? Yoksa daha başka ve kutsal bir ülkü uğruna mı?

«Martin Eden», Jack London'ın yaşamıyla en çok özdeşleştirilen yapıtıdır. Dünya romanında yazarıyla bu denli bütünleşmiş bir yapıta rastlamak zordur. «The Call of the Wild»'in (Vahşetin Çağrısı) beklenmiyen başarısından sonra London, «Martin Eden»i yazma hazırlığına girişir. Romanı için düşündüğü ilk ad, «Success» (Başarı), ikincisi «Star-Dust» (Yıldız Tozu), «Martin Eden» ise sonuncusudur. «Pacific Monthly» dergisinde roman sürekli olarak yayımlanmaya başlandığı zaman, dergi, romanın sonunu bilen okuyucusuna beşyüz dolar vereceğini söyler. London'a göre «Martin Eden» en uzun romanı olacaktır. Yayımcısına gönderdiği bir mektupta London, Martin'in güney denizlerine gitmesiyle başlayacak olan son bölümün romanın en iyi bölümü olacağını söyler.

Ne ki Jack London, Tahiti'den San Francisco'ya «Mariposa» gemisiyle gelirken Martin'i ne yapacağını kararlaştırmış değildi. Bununla birlikte bu gezi, romanın beklenmeyen sonu için ipucu verdi. Martin kendini öldürecekti, öldürmeliydi de çünkü bireycilik inanının kâğıt duvarları yıkılmıştı. London bir arkadaşına adadığı romanın bir kopyasının içine şunları yazar: «... İşe bak adamakıllı bir eleştirmen çıkıp da bu kitabın bireyciliğe bir saldırı olduğunu, Martin Eden'in öldüğünü çünkü onun başkalarının gereksinimlerini düşünmeyen bencil, ama yanılsaması sona erince yaşamak için hiçbir nedeni kalmayan bir bireyci olduğunu göremedi.»

«Martin Eden»in başarısında en büyük pay, gerçekliği bütünsel kavrayışdadır. «Martin Eden» de birey-toplum ilişkisi değil çelişkisi sözkonusudur. «Martin Eden» kapitalizmin dişlileri arasına giren bir taş, burjuvaziye atılan bir tokattır. Çağımızın en büyük sömürgecisi Amerika, yüzyıl başlarında kapitalizmin büyüme dönemini yaşıyordu. Sermaye birikiminin yoğun-

laşması giderek bir süre sonra monopole indirgenecek olan oligopol piyasasını yaratmış (bu piyasada satıcılar az sayıdadır. Arzedilen malın kalitesi genellikle aynıdır. Rekabet ise zevk, moda, çizgi, ambalaj gibi yapay farklılaştırma yöntemlerine yöneliktir), bireycilik tüm toplumu dalga dalga sarmıştı. Burjuvazi palazlanırken yavaş yavaş orta sınıfları da egemenliği altına almaya çalışıyordu. London, «Iron Heel»de (Demir Ökçe) orta sınıfların burjuvaziye karşı cılız direnişlerinin sonuçsuzluğunu kahramanı Everhardin ağzından verir. Orta sınıf, direnişinin özdeksel yetersizliğini anlayınca dinsel, geleneksel dayanaklar arar. Böylelikle kemiği önünden alınan köpeğin uluması, içine ilâhilerin, sloganların, duaların karıştığı anlamsız bir uğultuya dönüşür. Everhard şöyle der: «...Hepiniz haykırıyorsunuz. Hepiniz oyunu kaybettiğinizi seziyor ve çığlığı basıyorsunuz. Oysa bu çığlıklarınızla durumu benim yaptığım gibi aydınlatamıyorsunuz. ....Küçük kapitalistlerin politika terimlerini kullanıyorsunuz, tıpkı Bay Kalvin gibi. Ne diyordu o? Sözlerinden aklımda kalan birkaçını tekrarlıyorum: 'Bizim anafikirlerimiz doğrudur,' 'Bu ülkenin gereksindiği şey ilk köksel Amerikan metodlarına dönmektir; yol herkese açık!', 'Atalarımızın ilkelerine dönelim' vb.»

«İron Heel»in üzerinde sonra durmak üzere «Martin Eden»e dönelim. Romanın konusunun, yazının (edebiyatın) en belli başlı temalarından biri olduğunu görüyoruz: Yoksul bir gencin başarıya ulaşma serüveni. Ağızda sakız olan konulardan biri. Ne ki öykünün gelişimi iki yönlü karşıtlık gösterir. Sosyalizm tezinin roman boyunca tartışılması, Martin Eden'in, kavgasının amacı olan Ruth'u sonunda istememesi ve trajik intiharı. Doğal olarak gerçekliği bütünsel kavrayış, burjuvazi-proletarya çelişkisinin uzlaşmazlığında netleşir. Okuyucunun romanda Martin Eden'in yanında olması London'ı yanıltmaz. Yazarın, sağlıklı, güçlü Martin Eden'e karşı seçeneği hastalıklı, zayıf bünyeli ozan Russ Brissendendir. Russ'un bedensel güçsüzlüğün simgesi olarak seçilmesi rastlantı değildir. Karşıtlıkları, London satranç taşları gibi kullanır. Nietzsche'nin üstün ama sakat birine, Martin-ine karşılık, güçsüz ama sağlam bilinçli sosyalist Russ Brissenden, R. Brissenden'in halktan hoşlanmaması bile dengeyi zedeleyici, «insanî» olanı yadsıyıcı değil, özel durumunun (verimli oluşu) duygusal tepkisidir. Bu yüzden okur, Russ'un özel durumunun tepkileriyle, düşünceleriyle bağıntı kurmaya kalkmaz.

Russ'un götürdüğü bir sosyalist toplantıda Martin kürsüdeki konuşmacıyı izlerken onun biyolojik hasta görünüşünden genelleme yapmaktan kendini alamaz, kölelerin ne denli isteseler de efendilerin katına çıkamıyacağını düşünür: «... Bu adam kamburu çıkmış dar omuzları, içeri çökük göğsü ile gerçek bir avam çocuğu idi... Martin'e göre bu sararıp solmuş, bir tutam yaratık, bir semboldü. Biyolojik kanunlara uygun olarak, sefaletin kucağında yokolan koskoca bir zayıflar ve yetersizler yığınının sembolü gibi duran bir heykeldi o.» Martin'e kürsü başında söylenmesi çok kolay gelen bu sözler, yaşadığı kölelik gerçeğinin yanıbaşında hem de kızkardeşinde somutlaştığını görünce taşıyamayacağı bir yük gibi

gözükecektir. Brissenden'in intiharı ile Martin'in intiharı bir açıdan karşıtların birliğini oluşturur, romanın bildirisini temellendirirler. Russ Brissenden, biyolojik tükenişin sonuna gelmiş, daha çok acı çekmemek için kendini öldürmüştür. Martin'in intiharı ise tamamen bireyciliğin kaçınılmaz yıkılışı olarak noktalanır. Trajik olan; Martin'in, sosyalizm amacı yolunda kullanılabilecek çabayı, burjuva sınıfına ulaşma uğruna tüketmesidir.

Jack London, Martin'in savaşımının amacı Ruth Morse'u alabildiğine küçülterek verir. Ruth, burjuvazinin simgesi, aynı zamanda da güdülerin tutsağı, bilinçsizliğin sorumlu imgesi biçiminde Martin'in üzerinde dolanır durur. Okur, romanı ne düşüncede okursa okusun Ruth'a yakınlık duymaz. Zaten London'ın amacı da budur. Ruth, gerçeklerden hoşlanmaz, süslü biçimlerin peşinde koşar durur, Martin'i sevdiği zamanlarda bile, Martin'in yoksulluğuna karşı katı ilgisizlik çemberi içinde kalır. Giysiler, yemekler, değerli taşlar gibi «aşk» da pürüzsüz ve hazır olarak önüne gelmelidir. Martin'in ilgisine verdiği karşılık; «yaban»ı evcilleştirme tutkusunun ötesinde Martin'in üzerinde kesin bir egemenlik kurmayı da amaçlar. Martin'in kendi kendini yetiştirmesine dek sırça köşkün içinde Ruth rahatça, Martin kapısında umutla bekleşirler. Yükselişin basamakları aşılmaya başlandığı zaman sırça köşk'de ilk çatlaklar belirecek, Martin herhangi bir konu üzerinde Ruth'dan daha iyi düşündüğünü şaşkınlıkla farkedecektir.

Ama gerçekte Ruth'u sevmediğini anlaması için burjuvaziye tırmanması, iğrençliği tepeden görmesi gereklidir. O, burjuva sınıfının Ruth'unu hiçbir zaman sevmemiştir. Onun sevdiği, kendi yarattığı, şiirlerinde ülküselleştirdiği, yaşamının varlık nedeni olan parlak ruhtur. Her nasılsa Martin'in yazarlığını borçlu olduğu gerçekçilik teminin burjuva sınıfına aykırılığını dile getirmesi, Ruth'un oteline gelip, metresi olmayı teklif etmesiyle açığa çıkar: «... Gerçekçilik benim ruhumun ayrılmaz bir parçasıdır, halbuki burjuva ruhu, gerçekçilikten nefret eder. Burjuvazi korkaktır. Burjuvazi hayattan korkar, senin de bütün gayretin beni hayattan korkutmaydı. Beni bir biçime sokacak, beni içindeki bütün hayat değerinin gerçek dışı, sahte ve âdi olduğu, ikiye dört ebadında bir kafese tıkacaktın.»

Martin için artık düşüş başlamıştır. Martın hiçbir zaman yaşadığı yerin üyesi olmayı kabullenmemiş, sınıfının bilincini taşımayı yadsımıştır. Proletarya arasındayken kendini proleter saymaz (kuşkusuz burada söz konusu edilen üstyapı bilincidir), burjuvazinin içindeyse kendini burjuva saymamakta, sayamamaktadır. Yaşadığı ikilemin gerilimi Martin'i nereye götürecektir? Sömürü düzenine karşı çıkmak ama güçlüden yana olmak! Yaşamdan öğrendiği budur. Gerçekçilikten sözeder ama gerçekliği bireysel çıkarları doğrultusunda algılar. Oysa gerçekliği algılama ile onu bütünsel kavrama arasında çok ayrılık vardır. Martin'in yaşadığı gerçekçilik bireysel tutkuya kurban edilmiş bu nedenle sosyalizm yolunda kilometre taşları olabilecek veriler, Martin için aşılması zorunlu engeller durumunda kalmıştır. Bu açıdan Martin'in yaşamını bundan sonra sosyalist uğraşa adaması, bence, romanın gerçeklik dokusunu en çok yaralayan bir çözüm olurdu.

Romanın son bölümünde Martin'in gemide tanıştığı sosyalist serdümen ona şunları düşündürür: «... akıllı bir adam olan serdümen, hemen Martin'e sosyalist propagandası yapmağa girişti ve eline zorla broşürler tutuşturdu. Köle ahlâkını vaazeden bu adamı dinledi ve dinlerken de bezgin kendi Nietzsche felsefesini düşündü. Ama ne değeri vardı ki bunların? Gerçekten şüphe ettiğini söyleyen deli Nietzschen'in delice bir sözünü hatırladı. Kimbilir belki de Nietzsche haklıydı? Belki de hiç bir yerde gerçek yoktu? Gerçekte bile gerçeklik yoktu belki de, belki de gerçek diye birşey yoktu? Ama kafası çabucak yoruldu ve gidip kendisini koltuğa atarak kestirdi.» Öğretiler, sınıflar, yaşam bütün çekiciliğini yitirmiştir. İkilemin çözümü artık tek kaçınılmaz sondadır: İntihar, Sosyalizm düşüncesi; pratikte, Martin Eden gibi bir yeteneği kaybettiği için gerilemeyecek, ama küçük burjuva eğilimlerinin herzaman küçük burjuva kökeninden kaynaklanmadığını görecektir. Sınıf değiştirme özlemlerinin bastırılmadığı tersine körüklendiği toplumda bireycilik esintisinin sosyalizm tayfununa dönüşmesi kuşkusuz Martin Eden'lerle değil savaşımın adsız erleriyle başarılacaktır.

Nasıl gelmiştir Jack London bu düzeye? Nietzsche'den başlayıp, Darwin'i Spencer'i okumakla süregelen düşünsel gelişimin Marx'da odaklanmasının nedenselliği nerededir? «Tek başına» felsefesi gün gelip de mektuplarının altını «Devrim için sizin» diye imzalamasına nasıl dönüşmüştür... Kuşkusuz London'ın düşünsel gelişiminin temel dayanağı kendi özyaşamıdır. Kısa yaşamı boyunca değişik yerlerde, çeşitli iklimlerde, dil, din, ırkları apayrı olan insanlar arasında bulunmuş; serseriler, göçmenler, avcılar, denizciler, işçiler, köylülerle birarada yaşayıp engin bir yaşam kültürü edinmiştir. Amerikan Sosyalist Partisi yayın organı «The Comrade» (Yoldaş) dergisinde yayımlanan «How I became a Socialist» (Nasıl Sosyalist Oldum) ve «What Life menans to me» (Yaşam Benim İçin Nedir) adlı denemelerde Jack London, dünya görüşünü, Nietzsche'nin «üstün insanın»dan sosyalist devrime gelişini kendine özgü üslubuyla açıklar. «How I became a Socialist»de London lumpen-proletarya içindeki gözlemlerini anlatır. Gördüklerini soğukkanlılığa hiç gerek duymadan öfkeyle dile getirir. «What Life means to Me»de ise şunları söyler: «...Kenar mahallelerde ve tutukevinde kanlı terler akıtarak, Amerika'yı baştan başa dolaştım. Kapı kapı dilenerek serserilik yaptım. Emekçi sınıfının içinde doğdum ve şu anda onsekiz yaşımda başladığım yerin altındayım. Ne söylenecek özelliği ne de güzelliği olan toplumun en alt basamağında, yoksulluğun yeraltındaki derinliklerindeyim. Uygarlığımızın lağımında, batağında, mezbahasındayım. Burası, toplumun bilinçli olarak gözden çıkardığı yerdir. Ancak nefes alamazsam bu batağı görmezden gelmeye zorlanırım. Yalnızca şunu söylemeliyim ki bütün orada gördüklerim bana korkunç bir ürperti verdi.»

Okuyucunun, London'ın dünya görüşünü bilmeden «Iron Heel»i (Demir Ökçe) ya da bazı devrimci öykülerini anlaması zordur. «Iron Heel»in

ipuçlarını «The People of Abyss»de (Uçurum İnsanları) görmek olasılıdır. Jack London, «The People of Abyss» de, Londra'nın yoksul mahallelerindeki yaşam-ölüm savaşını toplum bilimsel yaklaşımla verir. Gorki'nin «Foma» sı, Upton Sinclair'in «The Jungle» i üzerine yazdığı eleştiriler ve denemeleri, «The Class Struggle» (Sınıf Savaşı), «Revolution» (Devrim), «The Tramp» (Serseri), «The Scab» (Alçak -London, bu sıfatı greve katılmayan işçiler için kullanır -) Kapitalizmin acımasız eleştirisini ve sosyalizm seçeneğini getirir. Fakat iş bununla bitmez kendi deyişiyle, yaşamı değişik yeni ve bütünsel bir açıdan görmeye başladığında sokakların kadını ya da proletaryanın erleri ona çok yakın görünmeye, başlamıştır.

Amerikalı bir eleştirmen, «Martin Eden»in Amerkan Yazınının en öfkeli romanlarından biri olduğunu söyler. Gerçekten de «Martin Eden», kapitalizmin insanî değerleri yokettiği düzenine karşı kızgın bir yanıttır. «Martin Eden»in basılmasından iki yıl önce ise Jack London'un burjuvaziye karşı kalemini bilediği ünlü romanı «Iron Heel» (Demir Ökçe) yayımlanır. «Iron Heel»in, genel anlamda bilim-kurgu (science-fiction) türüne girip girmediğini tartışacak değilim. Çünkü, bence günümüzde bilim-kurgunun niteliğini belirleyici olgular kesinlikle saptanmamıştır. Gerçekliğin, gelecekteki boyutlarının genel mantığa uygunluğu-aykırılığı açısından «Iron Heel»i eleştirmek olanaksızdır. Bilindiği üzere gerçeklik, sanat yapıtına görünen gerçekliğin kopyası olarak yansımaz. Gerçeklik duygusu, sanat yapıtını vareden koşulların herbirinden etkilenerek ama koşulların toplamından apayrı, kendine özgü niteliğiyle belirir. Bu yüzden sanat yapıtında gerçekliği oluşturan ögeler, kitleyle kurulan özdeksel bağıntının dışavurumları oranında fakat özgül kıstaslarla değerlenir.

Özgül kıstaslar kuşkusuz sanat yapıtını yaşamdan koparan, onu soyut sınıflamalara (kategori) indirgeyen ölçütler değildir. Tersine özgül kıstaslar, sanat yapıtının toplumsal konumunu estetik düzeyde belirleyen, onun yaşarlılığının nedenselliğini ve gerekirliliğini açıklayan göstergelerdir. Dolayısıyla sanat yapıtını var eden gerçekliğin sanatçının dünya görüşüne dayanan özün içeriğinde bu kıstaslarla netleşmesi doğaldır.

«İron Heel» de, bu gerçeklik duygusunun romanın kurgusuna ustalıkla işlendiğini izliyoruz. Oysa «Iron Heel», alışılagelen roman anlayışının dışına çıkan, bir yerde ona meydan okuyan bir roman. «Iron Heel»in kazandığı başarıyı anlamak için, getirdiği bildiriyi özümlemek, öz-biçim diyalektiğini bu potada araştırmak gerek. London'ın romanını, geçmişin kanlı oligarşi döneminden kalan elyazmalarının temellendirmesi (burada veri, yalnızca sanatçı sezgisinin ilerigörüşlülüğüdür.), yayımlayıcının önsözü, sonsözü gibisinden bölümler, sıksık düşülen dipnotları okuru bilgilendirme, onun ötesinde ise geleceğe koşullandırma amacı taşır. Bu teknikle de, Jack London istediğini büyük ölçüde gerçekleştirir. İki yıl sonra yayımlayacağı «Martin Eden» ile klasik roman anlayışının en yetkin örneğini vermesi bu açıdan düşündürücüdür. «Iron Heel»i anlatan birinci tekil kişinin, roman kahramanı Ernst Everhard'a karşı «aşk»ı yapıttan çıkarılsa, «Iron Heel» kolaylıkla bir bildiri, deneme sayılabilir. Burada London'ın bilinçli ya da bi-

lincsiz «yabancılaşma» tekniğini uyguladığını görüyoruz. «Iron Heel», bu yüzden ille de bir türe sokmak gerekliyse epik-roman türüne yaklaşır. Avis'in, Ernst'e olan hayranlıkla karışık aşkı okuru çok az ilgilendirir, zaman zaman da gülümsetir. London'ın, Ernst Everhard'ı bu denli yüceltmesi ülküsel eğiliminin sonucudur. Ne ki romanın gerçekliği, Everhard'ın yüce gölgesinden çak az etkilenir. Çünkü romanın kahramanı proletaryadır. Düşman ise burjuvazi. Ernst, kitle hareketinin içinde yalnızca devrimci bir önderdir fazlası değil .

London, romanında burjuvazi diktası için 'oligarşi' deyimini kullanır. Oligarşi, roman boyunca da burjuvazi, kapitalizm, emperyalizm kavramlarının pratik eylemciliğini karşılar. Çok değil, yirmi beş yıl sonra dünyayı bir karabasan gibi saracak olan Alman Faşizminin göbek adıdır 'Oligarşi'. Romanda, işçi sınıfının başına inen 'Demir Ökçe'nin kotarılması birdenbire olmaz. Sözde demokratik yöntemlerle halk sözcülerinin önerileri parlamentoda hasıraltı edilir. Kaçınılmaz çatışmanın kıvılcımları toplumda çakmaya başlayınca, oligarşi sinsi bir hazırlığa girişir. Bir yandan özgürlükçülük havarisi görünüp kamuoyu oluşturulurken öte yandan sermaye sınıfı tekeller yoluyla bütünleşmeye doğru gider. Ernst Everhard'ın «Bilgi Susuzları» kulübünde tröst avukatlarına karşı giriştiği söz savaşımı, burjuvazi-proletarya çelişkisinin duru-açık anlatısıdır. Son sözleri romanın nasıl biteceğini gösterir: «Bu konuda size bütünüyle hak veriyorum... Şimdiye dek olduğu gibi bundan böyle de 'güçlü' egemen olacaktır. Bu kavga sınıf kavgasıdır... ama sizin sınıfınız kesinlikle alaşağı edilecektir. Hem de bu, 'kuvvet', 'güç' yoluyla olacaktır...» İktidarı, devleti, yasama ve yargı organlarını elinde tutan oligarşinin güç dengesini de kendi lehinde tuttuğunu söylemek gereksiz. Buna karşın güç dengesinin proletarya lehine değişmesi zor yoluyla olacaktır. Everhard orta sınıfların sözcüleriyle konuşurken üstüne basa basa bu gerçeği belirtir. «...Bizim kuvvetimiz, proletaryanın gücü yani, adelelerimizde, oy pusulasını atan ellerimizde, tüfek tetiğine dokunan parmaklarımızdadır. Bu 'güc'ü kimse bizden koparamaz. Bu ilkel güçtür, yaşamın kendisine akraba olan güç, servetten daha büyük olan ve servet tarafından durdurulamayacak güç!»

«Martin Eden»in eleştirisine girmeden önce de vurguladığım gibi, «Iron Heel»in ilginç yanlarından biri, toplumsal ilerleyişe karşı koymak isteyen orta sınıfların direnişidir. London, orta sınıflara «Makine Düşmanları» adını takar. Onların umudu, makine ve demiryolunun olmadığı ilkel üretim biçiminin canlandırılması, geriye dönüş, kısaca ırmağı tersine akıtmaktır. Tröstlere, kartellere karşıdırlar ama bu karşı çıkış, tröstün örgütlenişine, teknolojisinin sağladığı bilimsel pazarlama ve rekabetedir. Dolayısıyla hiç bir somut temeli yoktur bu yüzden soyut dayanaklar oluşturmaya çalışırlar: Geriye dönüş özlemi, Ataların ruhu vb.

'Demir Ökçe'nin dişlerini göstermesi genel grevden ürkmesiyle başlayacak, en eski taktiği, «böl ve yönet» politikasına göre bazı sendikalara ayrıcalıklar, haklar tanıyarak işçi sınıfını parçalayacaktır. Sarı sendikacılık dediğimiz işçi sınıfını ücret politikasına satma yöntemi gelişecek, ayrıcalık-

li birlikler işçi sınıfı aristokrasisini simgeliyeceklerdir. 'Demir Ökçe'nin şişip, üretim artığı için dış pazarlara yönelmesi, günümüzde çağdaş sömürgecilik dediğimiz dış pazarları ele geçirmesine dönüşecektir. Hükümetler yıkılacak, genel grevler birbirini izliyecek, kapitalist devletler birleşmeye çalışacak, proletarya en kaba, en korkunç yöntemlerle sindirilecektir. 'Demir Ökçe' orta sınıfın elinde ne varsa çekip alacak ama yumruğunu proletaryanın başını ezmek için sıkacaktır. Bu kargaşa ortamında post kavgasına düşen köylü birlikçileri ile demokrasi havarisi sosyalistler, yıkılmakta olan düzenin, oligarşinin yerini sağlamlaştırmadan öte işlev taşımadığını göremezler. İktidar düşleri, kargaşayı onlara kapitalist düzenin yıkımı biçiminde gösterir. Ersnt bütün bunlara başını sallar ve şöyle sorar: «Ne kadar silahınız var? Nereden yetecek kadar kurşun tedarik edebileceğinizi biliyor musunuz?»

Bundan sonrası sonun başlangıcıdır. Oligarşi, üstün tekniği destekleyen parasal gücüyle proletaryaya karşı acımasız bir savaşıma girişir. Devrimciler dağınık güçlerini toparlamaya zaman bulamadan Demir Ökçe'nin kabaraları altında ezilirler. Yeraltı çalışmalarının etkinliği bölgesel, tekil başarılar kazanmadan öteye gidemez. Oligarşi, disiplini, soğukkanlı örgütüyle devrimcilerin tek tek ya da toplu kıyımını yapar. Proletarya arasına saldığı kışkırtıcılar, işbirlikçiler, grev kırıcıları devrimci eylemi saptırır, engeller, etkisizleştirir. Proletarya sınıf olmaktan çıkıp köleler, tutsaklar kastı niteliğine bürünür. Chicago Komünü, merkezcil otoritenin iyi işlememesi yüzünden karşı - devrimci bir oyuna kurban gidecek, oligarşi, devrimcileri kan gölünde boğacaktır. Yapıtın bildirisi, Ernst Everhard'ın acıyla dolu fakat hiç bir zaman yılgın olmayan sözlerinde odaklanır: «...Bu seferlik kayboldu sevgilim ama temelli değil. Çok öğrendik. Yarın 'dâvâmız' bilgi ve disiplince daha güçlü olarak ayağa kalkacaktır.»

London'ın «Iron Heel» de klasik roman çizgisini aşarken, diğer romanlarının tersine bu romandaki soğukkanlı, belgesel tavrı ilgiyi çeker. Sık sık düştüğü dipnotlarının betimlediği toplumun somut göstergeleri olması gerçekçi-epik anlayışının en ileri izleridir. «Iron Heel» de geçen her tartışma, polemik ve diyalog özdeksel (maddî) temeller üzerinde kavramlaşırlar. Toplumun bütün kesitlerinin isterleri Ernst Everhard tarafından bilimsel-gerçekçi yöntemle tartışılır. London, bellekte soru işaretinin kalmamasını çok önemser. Sorular, yanıtlarıyla birlikte varlık kazanır. Özdekçi mantık pürüzsüz, tutarlı ve çözümleyicidir. Jack London büyük bir olasılıkla «Iron Heel»i 1905 Devriminden esinlenerek yazmıştır. Romanda Rus Devrimi sık sık alıntılarla geçer. 1905 Rus Devrimi, Ekim Devriminin gerçek anlamda genel provası niteliğindeydi. Jack London'ın yaşamı Ekim Devrimini görmesine yetmedi. Ama kuşkusuz o, en azından sosyalistlere el kitabı olacak bir roman yazdığı için görevini yerine getirmiştir.

Jack London'ın yapıtlarında geliştirdiği tezin ve karşı-tezin birbiri içine girmesi, genellikle London'ın devrimci olmak istese de bireysel başkaldırı çemberini kıramaması biçiminde algılanmakta, bu da okurun hangi dünya görüşüyle yapıtı okuduğunu belirtmektedir. Jack London'ın engin yaşam

deneyi, gerçekliği bütün boyutlarıyla vermesine olanak sağlamıştır. Bu yüzden devrimci roman dendiği zaman küçük-burjuva kafalarda uyanan ilkel romantizmin, London'ın doğalcılığıyla karşılaştırılması sonuçsuz bir girişimden öteye gidemez. Her zaman yinelemekte yarar var: Devrimci romanın niteliği ne konusu, ne kişileri, ne başı, ne sonu ile belirlenir. En önemli kıstas (doğal olarak tek değil), romancının yapıtını hangi dünya görüşüne yaslanarak yazdığıdır.

Bir eleştirmene göre «Martin Eden» bir yazarın oluşumunun anlatısıysa, «The Road» (Yol) bir militanın doğuşunundur. Kapitalizmin eşitsiz gelişme yasasına uygun olarak palazlanan A.B.D.'de çığ gibi büyüyen işsizler ordusu Washington'a bir yürüyüş düzenlerler. (Binlerce kişiden oluşan topluluk tarihe 'Coxey's Army' diye geçerler.) Jack London 1894 - 1895'de bu orduya katılır. Devrimci öğretinin temelleri bu maceralı gezide mayalanır. Gezi dönüşü «Komünist Manifesto»yu okumaya başlar. Kendine özgü, kitleyle kenetlenmiş bir marksizm felsefesi geliştirir. Birçokları yanısıra Lenin'in hayranlığını kazanır. Lenin, ölüm döşeğinde yapıtından sayfalar okuturur. Sinclair Lewis'in, nazizmin doruk noktasında yazdığı «İt can't happen here»de (Burada böyle şey olamaz), «Iron Heel»den (Demir Ökçe) açık etkiler vardır.

«The Road» (Yol); açlık, ter, gözyaşı ve ölümün birbirine karıştığı, polisin aşağılamasını, demiryolcuların parasız gezginlere gaddarca davranışını, güneyde ve New-England'daki çalışma kamplarının ölümcül yaşamını veren bir yapıttır. «The Road»da (Yol), «hobo» luğun (İngilizcede ülkeyi baştan başa dolaşan parasız aylaklara 'hobo' denir. 'Hobo'lar işsizliğe itilmişlerdir. Lumpen-proletarya içinden sayılırlar. 'Serseri' sözcüğü Türkçede 'hobo'yu tam karşılamadığı için olduğu gibi kullanıyorum,) ekonomik dizgenin (sistemin) suçlamasına yönelik kullanılışı yapıta olumlu ve iyimser bir hava kazandırır. London'ın doğasından gelen kavgacı ruhunun durulması için, uçurum insanlarının eskiyi yıkarak yerine daha iyi ve daha güzel günler yaşayacakları yeni toplum düzenini kurmaları gerektir. Toplumsal aksaklıklar böylelikle düzelecekti. London ve yandaşları bu inandan hiçbir zaman kuşkuya düşmediler. Jack London, 1905'de «Devrimin eli kulağında», diyor hemen ekliyordu: «Kim durdurabilir ki!» London'ın bu coşkunluğa kapılması yersiz değildir. O yıl eyalet seçimlerinde sosyalistler 400.000 oy almıştı. Daha da önemlisi 1905 yılı, işçi hareketinin uluslararası birliği için yapılan devrim denemesine tanık olmuştu. Toplumsal değişmeyi önemsemeyenlerin karamsarlığının yerini devrimci inanç ve iyimserliğin alması «The Road»un (Yol) 'hobo'larının marksist düşünü özümsemeleriyle bırakacaktır.

Jack London, 'hobo'luğu, kapitalizmin ekonomik çelişkilerini açığa çıkarmak amacıyla kullanır. Ona göre 'hobo'luk, kapitalizmin ürünü, varlığını sürdürmek için de bir nedendir. Bir yandan artık-değer sömürüsünü yürüten, öte yandan nüfusun büyük kısmını açlığa ve yoksulluğa iteleyen toplumsal düzen ergeç yıkılacaktır. Kapitalizm, gömü kazıcılarını da (mezarcı) kendi yaratmaktadır. London, burada Marx'ın düşüncelerinin doğrulanışını

görmüş, kaçınılmaz sona olan güveni daha da artmıştır. London'ın, «hobo»nun yokolması için ekonomik determinizme bağlanan düşüncesi, sosyalizm gerekirliliğini de getirir. Darwin ve Nietzsche'den esinlenen dizginsiz bireyciliğin simgeleri; yiğit, üstün kahramanlar sosyalist düzende yerini alçakgönüllü, çalışkan devrimcilere bırakacaktır. Darwin ve Nietzsche'yi okuduğu zaman bütün yaşamı üstünlük için verilen kişisel, biyolojik savaş kabul ediş, uçurum insanlarının gerçeğini öğrenince sınıfsal çelişkiyle paralellik kurmaya yönelecektir. «Komünist Manifesto»yu okurken vardığı yargı Darwinizm ile Marksizmin bileşimi olarak ortaya çıkacak, defterine şunları yazacaktır: «...Bütün insanlık tarihi, sömüren ile sömürülen arasındaki çekişmenin tarihidir. Nasıl Darwin çalışmasında insanlığın evrimini gösterirse, sınıfsal savaşın tarihi de uygarlığın evrimini göstermektedir.»

Amerika, yüzyıl başında aydınlar katında Darwin'in düşüncelerinin geniş alanda taraftar bulduğu, evrimciliğin tartışıldığı bir görünümdedir. Akılcı kapitalizmin, «iş bilenin, para kazananın» felsefesi, toplumsal planda evrimciliği uygulayacak bir akıma neden oldu: Toplumsal Evrimcilik (Social Darwinism). Dönemin yazarları arasında Frank Norris ve Jack London bu akımın sözcüsü durumunda gözükür. Jack London, bu yanılsamadan sıyrılmağa, Marx ve Engels'i okuduktan sonra başlar, ama etkisini her zaman duyar.

Bir yanda Darwin ve Nietzche öte yandan Marx ve Engels. London, yaşamı süresince bu karşıtlıkların çekişmesini duyacak, kendince vardığı çıkış yollarında iki ayrı felsefeyi (sosyalizm potası içinde) birleştirmeye çalışacaktır. Jack London'ın, gelişmenin birincil koşulu; güçsüzün yokolacağı güçlünün ayakta kalacağı, savaşımın sürekliliği düşüncesinden hiç bir zaman ödün vermediğini görüyoruz. Ya da yaşamın geçerli koşulu olarak inandığı kişisel, biyolojik, toplumsal üstünlük kurma tutkusundan. Kuzey öykülerinde kullandığı; doğaya karşı insan, kurda karşı insan güdüsü sosyalizmle tanışıklıktan sonra sınıfların uzlaşmaz çelişkisi olacak, bazen sınıfları simgeliyen bireylerle (Martin Eden), daha da öte proletarya - burjuvazi (İron Heel) ikilemi olarak belirecektir. Fakat Jack London'da sınıfsal çelişki gerçekliği Nietzsche - Darwin tezinin Marksist terminolojiyle çakışan karmaşığından tümüyle arınmayacaktır.

Jack London'ın yaşamını araştırırken bir nokta ilgimi çekti. Anglo-Sakson eleştirmenlerinin çoğu; London'ın devrimciliğini yazınsal düzeyde ölçüt almama, ya da enaza indirgeme çabasını paylaşıyorlar. Geniş açıdan düşünülürse (J. London'ın Amerikan Yazınındaki yeri), London'ın Amerikan Yazın geleneğine ters düştüğünü söyleyebiliriz. Ellen Glasgow, Stephen Crane, Villa Cather, Saul Bellow'lar arasında Jack London aykırı bir sol yumruktur. Mutlu aile, hüzünlü aşklar, bireysel kapanışlar, yeşil çayırlar, ahşap çiftlik evleri, özveri diye yutturulan küçük burjuva hesaplar ve benzeri imgeler 19 uncu yüzyıl ve 20 inci yüzyıl başı Amerikan Yazınının en genel niteliklerdir. Kapitalizmle eş hızda gelişen Amerikan tarzı yaşam bu tür yazarlarda bol bol betimienir. Durum böyleyken yazın tarihçilerinin, eleştirmenlerin, yazın dünyasını allak bullak eden J. London çapında bir devrimciyl

zararsız bir konumda daraltma çabaları hem art niyetlidir hem de onlar açısından anlaşılır bir şeydir. Jack London'ın dışında Theodor Dreiser ve Thomas Wolfe bu çizgiyi aşarlar. Wolfe'un karşı çıkışı anarşistçedir. Dreiser ise yapıtlarında ahlaki geleneği bozmaya yönelirse de kesin bir tavır almaktan uzaktır. Jack London bütün bu eğilimlere karşı yaşamın canlılığından, sınıfsal çelişkinin içinden kasırga gibi koparak gelmiş bir devrimcidir. Yapıtlarıyla, kapitalizme sanatsal planda en ağır darbeyi vurmuş, onun kaçınılmaz yıkımını devrimci dünya görüşüyle açıklamış, kapitalizmi en çok rahatsız eden yazar niteliğini tek başına taşımıştır. Onun Amerikan Yazınına getirdiği devrimci soluk ölümünden sonra namuslu Amerikan yazarları; J. D. Passos. Upton Sinclair. Sinclair Lewis vb. tarafından geliştirilecek, kapitalist bunalımın son kertesine vardığı yıllarda John Steinbeck, Erskine Caldwell, Horace Maccoyların elinde Amerikan Yazınının has değerleri olacaktır.

KAYNAKÇA

«Rebels and Ancestors»: Maxwell Geismar, Cambridge; Houghton Mifflin Co., 1953

«The American Novel»: Edited by Wallace Stegner, New York; Basic Books Inc.; 1965

«No Pie in The Sky»: Frederick Feied, New York; The Citadel Press, 1964

«Jock London, American Rebel»: Philip Foner, New York; The Citadel Press, 1947

«The Road»: Jack London, New York; Greenberg Publisher, 1958

«London's essays of Revolt»: Edited by Leonard D. Abbot, New York; Vanguard Press, 1950

«Martin Eden»: Jack London (Çev: Mete Ergin), İstanbul; Varlık Yayınları, 1972

«Deniz Kurdu»: Jack London (Çev: Gülen Fındıklı), İstanbul; Oda Yayınları, 1974

«Demir Ökçe»: Jack London (Çev: Emin Türk Eliçin), İstanbul; Ararat Yayayınevi, 1973

«Ateş Yakmak»: Jack London (Çev: Nurettin Özyürek), İstanbul; Varlık Yayınları, 1973

«Roman Özel Sayısı»: Türk Dili Dergisi, Ankara; Aralık 1964

«Jack London, Denizler Serüveni»: Irving Stone (Çev: Fatma Muhterem), İstanbul; E Yayınları, 1972

«Jack London»: Raymond Las Vergas (Çev: İnci Güre), Varlık Dergisi, Ekim 1973

JACK LONDON **Türkçesi Celâl Üster**

nasıl sosyalist oldum

Benim, Töton putperestlerin Hıristiyan oluşlarına az çok benzer bir biçimde sosyalist olduğumu söylemek hiç de yanlış olmaz: Sosyalizm zorla kafama çakıldı benim. Değişme çağımdayken, sosyalizmi bulmaya çalışmak şöyle dursun, ona karşı savaşıyordum. Çok genç ve toydum, henüz dünyanın kaç bucak olduğunu anlamamıştım ve «bireycilik» denilen akımın adını bile duymadığım halde, bütün içtenliğimle güçlülerin zafer türküsünü söylüyordum.

Çünkü kendim de güçlüydüm. Güçlüydüm derken, sağlıklı olduğumu ve pazularımın iri olduğunu amaçlıyorum. Bunların her ikisi de insana kolayca saygınlık kazandırır. Küçüklüğüm Kaliforniya çiftliklerinde geçmişti. Çocukluğumda zengin bir batı kentinin sokaklarında gazete satıcılığı yapmıştım. Gençliğim ise San Fransisko Körfezinin ve Pasifik Okyanusunun ozon yüklü sularında geçti. Açık havada yaşamasını seviyor, açık havada çalışıyordum; hem de en zor işlerde. Hiç bir sanat öğrenmeden, o işten bu işe sürüklenip duruyordum. Dünyayı izliyor, dünyanın her şeyini güzel buluyordum. Bir kere daha söyleyeyim; bu iyimserliğin nedeni sağlıklı ve güçlü olmam, ağrı ya da zayıflık nedir bilmemem, patronlar tarafından sağlam olmadığım gerekçesiyle hiç bir zaman geri çevrilmemiş olmam ve her zaman kömür boşaltma ve tayfalık gibi kol emeğiyle yapılan bir iş bulabilmemdi.

Çalışırken ya da dövüşürken kendi gücüme güvenebiliyordum, gençliğimle övünüyordum. İşte bütün bu nedenlerle, azgın bir bireyciydim. Her şey çok doğaldı. Hep ben kazanıyordum. Dolayısıyle, gördüğüm kadarıyla ya da gördüğümü sandığım kadarıyla bu oyunu, ERKEKLER için biçilmiş kaftan buluyordum. Benim için erkek olmak, demek, erkek sözcüğünü büyük harflerle yüreğimin ortasına yazmak demekti. Bir erkek gibi serüvenden serüvene atılmak, bir erkek gibi dövüşmek ve (küçük bir çocuğun aldığı ücret karşılığında bile olsa) bir erkek gibi çalışmak: İşte tutkun olduğum ve yüreğimi saran şeyler bunlardı. Önümde belirsiz ve sonsuz bir gelecek görüyor, ERKEK oyunu dediğim bu şeyi sonuna kadar sürdürebileceğimi düşünüyor, hiç sağlığım bozulmadan, başıma hiç bir kaza gelmeden ve pazularımın gücünü hiç yitirmeden bu işi hep böyle götürebileceğimi sanıyordum. Dediğim gibi, bu geleceğin sonu yoktu. Kendimi yalnızca Nietzsche'nin *sarışın hayvanlarından* biri gibi hayatın içinde azgınca koştururken, tutkuyla oradan oraya atılırken ve salt üstünlüğüm ve gücümle her zaman kazanırken düşünebiliyordum.

Bahtsızlara, hastalara, dertlilere, yaşlılara ve sakatlara gelince, doğrusu onları zerre kadar umursamıyordum. Onlarla ilgili yalnızca belli belir-

sız bir sezgi vardı içimde; Kazaları bir yana bırakacak olursak, gerçekten sıkı çalışmak isterler ve çalışabilirlerse onlar da benim kadar iyi olabilirlerdi. Kazalar mı? Valla, onlar ALINYAZISI'nı temsil ediyorlardı. Alınyazısı da büyük harflerle yazılıyordu ve onu atlatmanın yolu yoktu. Gerçi Napolyon da Waterloo'da bir kaza geçirmişti, ama bu benim yeni bir Napolyon olma isteğimi durultmuyordu. Üstelik, demir parçalarını bile sindirebilen bir mideden ve güçlüklerle beslenen bir gövdeden kaynaklanan iyimserliğim yüzünden, kaza denilen şeyi o görkemli kişiliğime asla yakıştıramıyordum.

Sanırım, Doğa'nın güçlü soylularından biri olmakla gurur duyduğumu yeterince açık bir biçimde anlattım. Çalışma gururu benim gözümde dünyanın en önemli şeyiydi. Carlyle'ı ya da Kipling'i hiç okumadığım halde, onlarınkine rahmet okutacak bir çalışma inancı oluşturmuştum. Çalışma benim için kutsanma ve kurtuluş demekti. Zorlu bir iş gününü başarıyla tamamladığım zaman, bilemezsiniz ne kadar büyük bir gurur duyuyordum. Şimdi düşünüyorum da, benim de aklım almıyor. Kapitalist sömürü altındaki hiç bir ücretli kölenin olmadığı kadar sadakatle doluydum. İşten kaytarmak ya da bana ücretimi ödeyen adamı aldatmak, hem kendime karşı, hem de ona karşı işlenmiş bir günahtı. Böyle bir davranışı nerdeyse vatan hainliği kadar büyük bir suç olarak görüyordum.

Sözün kısası, benim coşkun bireyciliğim aslında bağnaz burjuva ahlâkının egemenliği altındaydı. Burjuva gazetelerini okuyor, burjuva vaızlarını dinliyor, burjuva politikacılarının cilâlı bayağılıklarına alkış tutuyordum. Ve eminim, eğer olaylar hayatımın akışını değiştirmeseydi, sonunda profesyonel bir grev kırıcı (Başkan Eliot'ın Amerikan kahramanlarından birl olur çıkardım ve kafam ve çalışma gücüm militan bir sendikacının sopası altında darmadağın olurdu.

On dokuzuma henüz girmiştim. İşte tam o sıralarda, bir gemide tayfalık yaptığım yedi aylık bir yolculuktan dönerken, aklıma estiği gibi oradan oraya gezmeyi koydum kafama. İnsanların çok para kazandıkları ve işin insanların peşinden koştuğu Batıdan, insanların birer yıkıntıya döndükleri ve yok pahasına her işi kabul ettikleri Doğunun kalabalık iş merkezlerine doğru yola koyuldum. Ve bu yeni *sarışın hayvan* serüveninin sonunda bir de baktım ki, hayata yepyeni ve bambaşka bir açıdan bakıyorum. Proletaryanın bulunduğu yerden, toplumbilimcilerin çok hoşuna giden deyimle «yerin yedi kat dibindekiler»in bulunduğu yere düşmüştüm. Ve yerin yedi kat dibindekilerin oraya nasıl düştüklerini keşfettiğim zaman büyük bir şaşkınlığa kapıldım.

Orada, bir zamanlar çoğu benim kadar güçlü kuvvetli ve birer *sarışın hayvan* olan bin bir türlü insanla karşılaştım: Denizciler, askerler, emekçiler. Hepsi de ağır çalışma, güçlükler ve kazalar sonucunda perişan olmuş, çarpılmış, şekli şemaili değişmiş ve efendileri tarafından yaşlı birer at gibi bir kenara fırlatılmış insanlar. Onlarla birlikte çöp tenekelerini karıştırdım, arka kapılardan kovuldum. Yük vagonlarında ve parklarda onlarla birlikte titreyerek uyudum. Onların benimki kadar, hattâ benimkinden

de iyi başlayan ve orada gözlerimin önünde, Toplumsal Çukurun en dibindeki mezbahalarda sona eren hayat öykülerini dinledim. Anladım ki, önceleri onların da son derece sağlıklı bir mideleri, çok güçlü bir gövdeleri vardı.

Ve onları dinlerken kafam işlemeye başladı. Sokak kadınlarını ve köprü altı çocuklarını kendime çok daha yakın hissetmeye başladım. Toplumsal Çukuru olanca canlılığı, olanca somutluğuyla gördüm. Çukurun en dibinde onlar vardı. Biraz yukarlarında da ben duruyordum. Var gücümle kaygan duvara sarılmıştım. Kanter içindeydim. Doğrusunu isterseniz, ansızın dehşetli bir korkuya kapıldım. Bir gün gelecek, benim de gücüm tükenecekti! O zaman ne yapacaktım? Bir gün gelecek, henüz sapasağlam olan güçlü kuvvetli adamlarla omuz omuza çalışamaz olacaktım! Ne yapacaktım o zaman? İşte o zaman kendi kendime şöyle bir ant içtim: *Ömrüm boyunca gövdemle hayvan gibi çalıştım ve ne kadar çok çalıştıysam çukurun dibine de o kadar fazla yaklaştım. Bu Çukurdan çıkacağım, ama pazularımı kullanarak değil. Bundan böyle ölesiye çalışmayacağım. Eğer bir daha ölesiye çalışırsam, yapmak zorunda olduğumdan bir damla fazlasını yaparsam,: Allah belâmı versin.* O gün bugündür ölesiye çalışmaktan hep kaçıyordum.

Birleşik Amerika ile Kanada arasında taban teptiğim sıralarda bir gün nasıl olduysa yanlışlıkla Niyagara Şelalesinin bulunduğu bölgeye girdim ve yakalayacak adam arayan bir aynasıza enselendim. Kendimi savunmayı reddettim; yerim yurdum olmadığı ve belli bir işte çalışmadığım gerekçesiyle otuz gün hapis cezası yedim. Elime kelepçeyi vurdular, benimkine benzer suçlardan yakalanmış birtakım adamlarla birlikte Buffalo'ya gönderildim. Erie İl Cezaevinde fişlendim, saçlarımı ve pos bıyığımı kestiler, sırtıma bir mahkûm elbisesi geçirdiler. Bizim gibiler üzerinde staj gören bir tıp öğrencisi bana zorla aşı yaptı. Sonra beni hızlı hızlı yürüterek angarya yerine getirdiler. Hepsi de birer *sarışın hayvan* gibi serüvene atılmış olan silâhlı muhafızların önünde çalışmaya başladım. Başıma daha neler geldiğini kırk yıl düşünseniz tahmin edemezsiniz. Ama öldürseniz anlatmam. Gene de, bütün bu olup bitenlerden sonra, o azgın milliyetçiliğimin yavaş yavaş yatıştığını ve en sonunda da paçalarımdan akıp gittiğini söyleyebilirim. Bu son deneyden sonra, erkekleri, kadınlar ve küçük çocukları düşlerimdeki ne idüğü belirsiz ülkelerden daha fazla sevmeye başladım.

Geçirdiğim değişikliğe gelince. Sanırım, o kudurgan bireyciliğimin hayli etkili bir biçimde benden koparıldığını ve onun yerine başka bir şeyin çakıldığını bütün açıklığıyla dile getirdim. Ama bir zamanlar nasıl bilinçsiz bir bireyci idiysem, bu kez de bilinçsiz bir sosyalist olmuştum. Yeniden doğmuş, ama yeniden kutsanmamıştım. Ne menem bir şey olduğumu anlamak için oradan oraya koşturup duruyordum. Hemen Kaliforniya'ya döndüm ve kitapların arasına daldım. İlk önce hangi kitaptan başladığımı hatırlamıyorum. Hem zaten bu önemsiz bir ayrıntı sayılır. Olmuştum; adına her ne deniyorsa, işte ondan olmuştum. Sonra kitapların yardımıyla, bir

sosyalist olduğumu keşfettim. O günden bu yana bir yığın kitap okudum. Bu kitaplarda sosyalizmin iktisadî görüşleri anlatılıyor, sosyalizmin mantığı ve kaçınılmazlığı en açık bir biçimde ortaya konuluyordu. Ama bunların hiç birinden, hani o Toplumsal Çukurun duvarlarının çevremde yükseldiğini gördüğüm, durmadan aşağılara, en dipteki mezbahalara doğru kaydığımı hissettiğim günkü kadar derinden ve inandırıcı bir biçimde etkilenmedim.

JACK LONDON **Türkçesi Aslı Pirhasan**

bana göre hayat ne demektir

Ben işçi sınıfının içinde doğdum. Coşku, hırs ve ideal denen şeyleri çok genç yaşlarda keşfettim. Bu tutkuları dindirebilmek, çocukluk hayatımın en temel sorunu oldu. Çevrem kaba, haşin ve sertti. Bir dünya görüşünden yoksundum. Gözüm yukarlardaydı. Toplumdaki yerim ise en dipteydi. Buradaki hayat gerek tensel, gerek ruhsal bakımdan acı ve yoksulluktan başka bir şey sunmuyordu. Çünkü burada insanın teni de, ruhu da açtı ve acı çekiyordu.

Tepemde toplumun dev yapısı yükseliyordu. Benim için tek çıkar yol tepeye tırmanmaktı. Bu dev yapının tepesine tırmanmaya karar verdiğimde çok gençtim. Orada, yukarlarda, erkekler siyah elbiseler ve kolalı gömlekler, kadınlarsa görkemli tuvaletler giyiyorlardı. Sonra orada nefis yemekler vardı, hem de bol bol. Bunlar tenle ilgili şeylerdi. Bir de ruhla ilgili şeyler vardı. Biliyordum, oralarda ruhun çıkargözetmezliği, dürüst ve soylu düşünce, eşsiz bir düşünsel hayat egemendi. Bütün bunları, okuduğum «tozpembe» romanlardan öğrenmiştim. Bu romanlarda haydutlar ve kötü kadınlar dışında herkes harikulade şeyler düşünür, tertemiz bir dille konuşur ve soylu davranışlarda bulunurdu. Sözün kısası, yukarlarda her şeyin güzel, soylu ve ince olduğunu, her şeyin hayata onur kattığını, her şeyin hayatı yaşanılır kıldığını ve herkese emeğinin karşılığının verildiğini güneşin doğması kadar doğal kabul ederdim.

Ama insanın işçi sınıfının içinden çıkıp da yukarlara tırmanması hiç de kolay değildir. Hele kafası idealler ve hayallerle dolu bir insansa. Kaliforniya'da bir çiftlikte çalışıyordum ve yukarıya tırmanacağım merdiveni bir türlü bulamıyordum. Çok genç yaşlarda, bir işe yatırılan paranın ne kadar kâr bırakacağını araştırmaya koyuldum. İnsanoğlunun o eşsiz bulgusunun, bileşik faizin erdemlerini ve yetkinliklerini kavrayabilmek için kafa patlattım. Ayrıca, farklı yaşlardan işçilerin ücret oranlarını ve geçim koşullarını araştırdım. Bütün bu verilerden şu sonucu çıkardım: Eğer hemen çalışmaya koyulur ve elli yaşına gelinceye kadar para biriktirirsem, ondan sonra çalışmayı bırakabilir ve toplumun yukarlarındaki nimetlerden ben de yararlanabilirdim. Hiç kuşkusuz, kesinlikle evlenmeyecektim. Tabii bu arada, işçi sınıfı dünyasındaki en büyük yıkımı, yani hastalık denen mereti tamamen unutmuştum.

Ama içimdeki coşkunluk, yavan ve tatsız bir hayatla yetinmemi engelliyordu. On yaşına geldiğimde bir kentin sokaklarında gazete satmaya başladım. İşte o sıralar yukarlara tırmanma konusundaki bakış açım değişti. Çevrem gene aynı acı ve yoksullukla kuşatılmıştı; yukarlar, elde edilmeyi bekleyen aynı cennetti gene. Ama tırmanacağım merdiven değiş-

mişti. İş merdivenini tırmanacaktım. Şöyle düşünüyordum: Beş sente iki gazete alıp onları kolaycacık on sente satarak sermayemi iki katına yükseltmek dururken, neden bütün kazancımı biriktirip devlet tahvillerine yatırayım? İş merdiveni benim için biçilmiş kaftandı. Kendimi kabak kafalı ve başarılı bir tüccar prens olarak hayal etmeye başlamıştım.

Yerin dibine batsın hayaller! On altı yaşına geldiğimde, «prens» ünvanını kazanmıştım bile. Ama bu ünvan bana katillerden ve hırsızlardan oluşan bir çete tarafından yakıştırılmıştı. «İstiridye Korsanlarının Prensi» diyorlardı bana. İşte o sıralar iş merdiveninin ilk basamağına tırmanmıştım. Bir kapitalisttim. Bir tekneye ve istiridye korsanlığı yapmak için gerekli bütün gereçlere sahiptim. Kendi arkadaşlarımı sömürmeye başlamıştım. Bir de tayfam vardı. Teknenin kaptanı ve sahibi olarak ganimetin üçte ikisini kendime ayırıyor, üçte birini de tayfama veriyordum. Oysa o da en az benim kadar çalışıyor, hayatını ve özgürlüğünü en az benim kadar tehlikeye atıyordu.

İş merdiveninde tırmandığım tek basamak da bu oldu. Bir gece Çinli balıkçılara baskın verdim. Ele geçirdiğimiz halatlar ve ağlar epeyce para tuttu. Tamam, soygunculuktu yaptığımız, kabul. Ama kapitalizmin özü soygunculuk değil miydi? Kapitalistler de insanları soyarlar; ama onlar bunu ya taksit taksit gerçekleştirirler, ya emanete hıyanet ederek yaparlar, ya da senatörleri ve yargıtay üyelerini satın alarak. Bense kaba yoldan yapmıştım bu işi. Aramızdaki tek fark buydu. Ben silâh kullanmıştım.

Ama o geceki tayfam, kapitalistlerin hiç de hoşlanmadıkları beceriksizlerden biriydi. Gerçekten de, böyle beceriksiz yardımcılar giderlerin artmasına ve kâr payının azalmasına yol açarlar. Benim tayfam ikisini de başardı doğrusu. Dikkatsizliği yüzünden büyük mayıstra yelkeni tutuştu ve yanıp kül oldu. O gece bir kuruş kâr sağlayamadık. Çinli balıkçılar ise bizim ele geçiremediğimiz ağlar ve halatlar sayesinde daha da zengin oldular. İflas etmiştim. Yeni bir mayıstra yelkeni alacak altmış beş dolarım bile kalmamıştı. Benim tekneyi kıyıya demirledim, başka bir tekneye atlayıp Sacramento Irmağına doğru yola çıktım. Ama benim yokluğumdan yararlanan başka bir korsan çetesi teknemi yağmaladı. Döndüğümde tekneyi tam takır kuru bakır, buldum. Ancak yirmi dolara satabildim onu. Tırmandığım o tek basamaktan da aşağı yuvarlanmıştım işte. O günden sonra bir daha iş merdivenine tırmanmaya kalkışmadım.

Artık öteki kapitalistler tarafından amansızca sömürülüyordum. Benim kuvvetim vardı; onlar bu kuvvetten epeyce para kazanıyorlardı; bense zar zor geçiniyordum. Gemilerde tayfalık, limanlarda hamallık yaptım; konserve fabrikalarında, daha başka fabrikalarda ve çamaşırhanelerde çalıştım; ot biçtim, halı temizledim, cam siliciliği yaptım. Ama hiç bir zaman emeğimin tam karşılığını alamadım. Oysa konserve fabrikasının sahibinin küçük kızının arabasını lâstik tekerlekleri üzerinde ilerleten şeyin bir bakıma benim kaslarım olduğunu biliyordum. Fabrika sahibinin koleje giden oğlunun iyi şarap içmesini ve iyi dostlar edinmesini sağlayan şeyin bir bakıma benim kaslarım olduğunu biliyordum.

Ama bundan yakındığım yoktu. Bütün bunlar oyunun kurallarındandı. Güçlü olan onlardı. Ama ben de güçlüydüm. Ben de onların arasında kendime bir yer edinecek ve başka insanların kaslarından para kıracaktım. Çalışmaktan korkmuyordum. Ölesiye çalışmasını seviyordum. İşe atılacak, her zamankinden daha sıkı çalışacak ve en sonunda toplumun saygın kişilerinden biri olacaktım.

İşte tam o günlerde, talihim yaver gitti, benimle aynı kafada olan bir patrona rastladım. Ben çalışmak için can atıyordum, ama o benim çalışmam için benden daha fazla can atıyordu. Bu arada bir de sanat öğrenmiş olurum, diyordum kendi kendime. Aslında, iki kişiyi işinden etmiştim. Patronun beni bir elektrikçi olarak yetiştireceğini sanıyordum. Oysa o benim sırtımdan ayda elli dolar kazanıyordu. Yerlerini aldığım iki adam ben gelmeden önce ayda kırkar dolar alıyorlardı. Oysa ben şimdi her ikisinin yaptığı işi ayda otuz dolara yapıyordum.

Bu patron beni ölesiye çalıştırdı. Bir insan istiridye sevebilir, ama çok fazla istiridye yerse midesi bozulur ve perhiz yapmak zorunda kalır. Bende de öyle oldu. Aşırı çalışma beni hasta etti. Bir daha işin yüzünü bile görmek istemiyordum. İşten kaçmaya başlamıştım. Gezginci serseriliğe vurdum. Kapı kapı dileniyor, ülkenin dört bir yanını dolaşıyor, yoksul semtlerinde ve hapishanelerde çile dolduruyordum.

İşçi sınıfının içinde doğmuştum ve şimdi on sekiz yaşına geldiğimde, ilk başta bulunduğum yerden de aşağılardaydım. Toplumun bodrum katındaydım, sefaletin yeraltı mahzenlerindeydim. Buralardan söz etmek ne hoşa gider, ne de uygun görülür. Uygarlığımızın çukurunda, cehenneminde, insan mezbelesinde, mezbahasında, yeraltı mahzenindeydim. İşte toplum yapısının, toplumun görmezden gelmeyi yeğ tuttuğu kesimi burasıdır. Şimdi size anlatmaya kalksam, sayfalar yetmez. Ama şu kadarını söyleyeyim ki, orada gördüğüm şeyler dehşetli bir korku saldı yüreğime.

Düşünmekten korkar oldum. İçinde yaşadığım karmaşık uygarlığın çıplak gerçeklikleriyle yüz yüze geldim. Yaşamak demek, yiyecek ve barınak demekti. İnsanlar yiyecek ve barınak elde etmek için bazı şeylerini satıyorlardı. Tüccar ayakkabı satıyordu; politikacı namusunu satıyordu; milletvekili, tabii istisnaları saymazsak, kendisine duyulan güveni satıyordu. Ve hemen hepsi de onurlarını satıyorlardı. Kadınlar da, ister sokakta, ister kutsal evlilik sözleşmesinde etlerini satıyorlardı. Her şey birer maldı, bütün insanlar alınıp satılıyordu. Emekçinin satabileceği biricik malı ise kaslarıydı. Emek onurunun piyasada hiç bir değeri yoktu. Emeğin yalnızca kasları vardı ve yalnızca kaslarını satabilirdi.

Ama arada bir ayrım vardı, hem de canalıcı bir ayırım. Ayakkabı, güven ve onur yenilenebilirdi. Onlar bozulmaz maldılar. Sözgelimi, ayakkabı satıcısı bir yandan ayakkabılarını satıyor, bir yandan da ayakkabı deposunu yeni ayakkabılarla dolduruyordu. Ama emekçinin kas deposunu yenideri doldurması olanaksızdı. Kaslarını ne kadar çok satarsa, geriye o kadar az kas kalıyordu. Tek malı buydu onun ve deposundaki malı her geçen gün eksiliyordu. Sonunda, eğer o güne kadar ölmemişse, son kalan

malını da satıyor ve kepenkleri indiriyordu. Müflis bir kas satıcısıydı o artık. Onun için artık toplumun bodrum katına inmekten ve orada sefalet içinde yok olup gitmekten başka bir yol kalmıyordu.

Sonra gene öğrendim ki, beyin de bir maldı. Ama o da kastan farklıydı. Bir beyin satıcısı en verimli çağına ancak elli-altmış yaşlarında ulaşıyor ve malı gittikçe daha yüksek fiyattan alıcı buluyordu. Oysa bir emekçi kırk beş-elli yaşlarında tükenip sönüyordu. Ben toplumun bodrum katındaydım ve böyle bir yeri hiç de sevimli bulmuyordum. Odanın içinden geçen lâğım boruları hiç de sağlıklı değildi. Hava son derece kirliydi. Toplumun salon katında yaşayamasam da, hiç değilse tavan arasında oturabilmek için çaba gösterebilirdim. Gerçi orada yemek bol sayılmazdı, ama hiç değilse havası temizdi. Böylece bir daha hiç kas satmamaya, beyin satıcısı olmaya karar verdim.

Bunun üzerine, bilgi edinmek için çılgınca bir çalışmaya giriştim. Kaliforniya'ya döndüm ve kitapların arasına gömüldüm. Beyin tüccarı olabilmek için kendimi bilgiyle donatırken, ister istemez toplumbilim kitaplarına daldım. Orada, bilimsel bir biçimde kaleme alınmış bazı kitaplarda, daha önce kendi kendime çıkarmış olduğum basit toplumbilim kavramlarıyla karşılaştım. Benden çok daha büyük beyinler, benim o güne kadar düşündüklerimi, hem de çok daha fazlasıyla, daha ben doğmadan bulup yazmışlardı. O zaman anladım ki, ben bir sosyalistim.

Sosyalistler devrimciydiler, çünkü bugünkü toplumu yıkmak ve onun yıkıntıları üzerinde geleceğin toplumunu kurmak için mücadele ediyorlardı. Ben de bir sosyalist ve devrimciydim. İşçi sınıfı ve devrimci aydınlar arasındaki gruplara katıldım ve hayatımda ilk kez düşünsel hayatla yüz yüze geldim. Burada çok zeki, çok akıllı insanlarla karşılaştım: burada hem sağlam ve işlek bir zekâya, hem de nasırlı ellere sahip işçilerle karşılaştım; inançları herhangi bir paraya tapanlar topluluğundan çok daha yüce olan cüppesiz papazlarla karşılaştım; bilgilerini insanoğlunun sorunlarının hizmetine verdikleri için, egemen sınıfların hizmetine koşulmuş üniversiteden uzaklaştırılan öğretim üyeleriyle karşılaştım.

Aynı zamanda burada insanoğluna duyulan sıcak bir inanç, pırıl pırıl bir idealistlik, çıkargözetmezlik, özveri ve ruhun bütün güzelliklerini buldum. Burada hayat temiz, soylu ve canlıydı. Burada hayat yeniden saygınlık kazanmıştı; yeniden güzel ve görkemli bir şey olmuştu yaşamak. Yaşadığım için sevinç duyuyordum. Burada, insanın teniyle ruhunu, dolar ve sentten kurtarıp yücelten, ticarî yayılma ve dünya imparatorluğunun kuru gürültüsüne değil, yoksul mahallelerindeki aç çocukların iniltisine kulak veren büyük insanlarla tanıştım. Yapılan her işte soylu bir amaç, yiğitçe bir çaba vardı. Günlerim ve gecelerim aydınlanmıştı artık. Çevresi ateş ve gözyaşıyla kaplı, çağlardır acı çeken dost insan en sonunda mutlaka kurtulacaktı.

Ve ben bu salak kafamla, bütün bunları, toplumun yukarlarındaki hayatın nimetlerinin bir parçası sandım. Kaliforniya'daki çiftlikte «tozpem-

be» romanlar okuduğum günlerden bu yana epeyce düşkırıklığına uğramıştım. Ama daha bir hayli düşkırıklığına uğrayacaktım galiba.

Bir beyin tüccarı olarak son derece başarılıydım. Toplumun bütün kapıları açılıyordu önümde. Ne var ki, toplumun salon katına girdiğimde düşkırıklığım daha da büyük bir hızla arttı. Toplumun efendileriyle ve toplumun efendilerinin karıları ve kızlarıyla aynı masada yemek yiyordum. Tamam kabul, çok güzel giyiniyorlardı; ama birden, bu kadınların da toplumun bodrum katında tanıdığım bütün öteki kadınlarla aynı hamurdan yoğrulmuş olduklarını kavradım ve safça bir şaşkınlığa kapıldım. Bu görkemli sofralardaki kibar hanımefendilerle sokaklardaki düşkün kadınlar giysilerinin altında birdiler.

Ama gene de bu hatunların maddeciliği beni daha da büyük bir şaşkınlığa düşürdü. Evet, bu süslü giysiler içindeki güzel kadınlar birtakım cici bici düşüncelerden, eşsiz bir ahlâktan söz ediyorlardı. Ama bütün bu boş sözlerine karşın, yaşadıkları hayat özünde tam anlamıyla maddeciydi. Ve öylesine duygulu bir bencillikleri vardı ki! Çeşitli yardım derneklerinde çalışıyorlardı, oysa yedikleri yemekleri ve sırtlarına geçirdikleri güzelim giysileri satın aldıkları paranın üzerinde amansızca çalıştırılan çocukların ve emekçilerin ve hattâ orospuların kan lekeleri vardı! Onlara bu gerçekleri bir bir anlatıyor ve bütün saflığımla, üstlerindeki o kanlı giysileri ve mücevherleri hemen çıkarıp atacaklarını sanıyordum. Oysa onlar birden müthiş bir öfkeye kapılıyor ve toplumun bodrum katındaki sefaleti yaratanların tutumsuz, ayyaş ve doğuştan ahlâksız insanlar olduğunu anlatan vaazlar vermeye koyuluyorlardı. Altı yaşındaki yarı aç bir çocuğu Güneydeki bir pamuklu bez fabrikasında her gece on iki saat çalışmak zorunda bırakan şeyin tutumsuzluk, ayyaşlık ve ahlâk bozukluğu olamayacağını söylediğim zaman, bu hanımefendiler kişisel hayatıma saldırmaya başlıyorlar ve beni bir «ajitatör» olmakla suçluyorlardı. Sanki bu dedikleri, benim dile getirdiğim gerçekleri değiştirirmiş gibi.

Efendilerin kendileriyle de pek uyuşamıyordum. Ben hem kendileri, hem de düşünceleri temiz, soylu ve canlı insanlarla karşılaşacağımı sanmıştım. Yüksek mevkilerdeki kişiler arasındaydım: Vaizler, politikacılar, iş adamları, profesörler, yayınevi sahipleri. Gerçi bunların arasında temiz ve soylu olanlarına da rastladım; ama birkaçını saymazsak, hiç biri *canlı* değildi. İstisnalar ise bir elin parmaklarıyla sayılacak kadar azdı. Bunlar dışında hepsi de tam anlamıyla birer canlı cenazeydi. İyi korunmuş birer mumya gibi temiz ve soyluydular, ama yaşamıyorlardı.

Savaşı amansız bir biçimde eleştirirken barış havarisi kesilen, ama kendi fabrikalarındaki grevci işçileri vurmaları için aynasızları kendi elleriyle silâhlandıran insanlar tanıdım. Ödüllü boks maçlarının vahşeti karşısında müthiş bir öfkeye kapılan, ama her yıl gittikçe daha çok sayıda bebeğin ölümüne yol açan bozuk mamalardan büyük paralar vuran insanlar tanıdım.

Otellerde, kulüplerde, evlerde, trenlerin ve gemilerin lüks mevkilerinde sanayi ağalarıyla konuştum ve zekâ bakımından ne kadar geri oldukla-

rını gördüğümde şaşkınlığa kapıldım. Ama öte yandan da gördüm ki, kendi iş alanlarının sınırları içinde olağanüstü gelişmiş bir zekâları vardı. Ve gene iş sözkonusu olduğunda, ahlâk denilen şeyden bütünüyle yoksundular.

Kibar ve aristokrat görünüşlü beyefendi, aslında dulları ve yetimleri gizlice soyan şirketlerin bir kukla yöneticisinden ve basit bir aletinden başka bir şey değildi. Bütün güzel kitapları toplayan ve edebiyat aşığı olan beyefendi, aslında il yönetiminde görevli ensesi kalın bir patrona rüşvet ödüyordu. Gazetesinde müstahzar ilâç reklamları yayınlayan, ama bu ilaçlar hakkında ileri sürülen gerçeklere reklamları kaybetmek korkusuyla hiç bir zaman yer vermeyen yazı işleri müdürü, kendisini eleştirdiğim için beni alçak bir demagog olmakla suçluyordu.

Senatör vali ve yargıtay üyesi, kitap düşmanı, kaba bir sanayi ağasının bir kölesinden, küçük kuklasından başka bir şey değildiler. Ağırbaşlı ve ciddi bir edayla idealizmin güzelliklerinden ve tanrının iyiliklerinden söz eden şu adam, az önce bir iş meselesinde en yakın dostlarına kazık atmıştı. Kilisenin saygınlığını kazanmış olan ve yabancı ülkelere giden misyonerlere büyük para yardımlarında bulunan şu adam, mağazasındaki kızları karınlarını bile doyuramayacakları bir ücret karşılığında günde on saat çalıştırıyor ve böylece orospuluğu doğrudan doğruya teşvik ediyordu. Üniversitede kürsü sahibi olan şu adam, mahkemede para karşılığı yalancı tanıklık yapıyordu.

Hep aynıydı olup biten. Cinayet ve ihanet, ihanet ve cinayet. Yaşayan, ama temiz ve soylu olmayan insanlar; temiz ve soylu olan, ama yaşamayan insanlar. Sonra bir de, ne soylu, ne de yaşayan, sadece temiz olan büyük, umutsuz bir yığın vardı. Bunlar etkin bir biçimde ve bile bile günah işlemiyorlardı. Ortadaki ahlâksızlığı kabullenerek ve bundan kâr sağlayarak edilgin bir biçimde ve bilmeden günah işliyorlardı. Eğer soylu ve gerçekten yaşıyor olsalardı, cahil olmazlar ve cinayet ve ihanetin vurduğu kârlardan pay almayı reddederlerdi.

Toplumun salon katında oturmaktan hoşlanmadığımı anladım. Düşünsel bakımdan korkunç sıkılıyordum. Ruhum kararıyordu. Aydınlarımı ve idealistlerimi, cüppesiz rahiplerimi, üniversiteden atılmış öğretim üyelerimi, duru düşünceli, sınıf bilincine varmış işçilerimi hatırladım. Aydınlık günlerimi ve gecelerimi hatırladım. Pırıl pırıl bir gelecek belirdi gözlerimin önünde.

Böylece, doğduğum yer olan işçi sınıfının arasına geri döndüm. Artık yukarlara tırmanmak gibi bir derdim yok. Artık başımın üzerinde yükselen toplumun yapısı bana hiç çekici gelmiyor. Bu yapının temeli ilgilendiriyor beni. Burada mutluyum. Elimde kazma, aydınlarla, idealistlerle, sınıf bilincine varmış işçilerle omuz omuza çalışıyorum. Tüm yapıyı sarsıyorum. Bir gün, bize katılan kollar ve kazmalar çoğaldığında, onu bütün o kokuşmuş hayatıyla, canlı cenazeleriyle, korkunç bencilliğiyle ve çarpık maddeciliğiyle birlikte mezarına gömeceğiz. O zaman bodrum katını temizleyeceğiz ve insanlık için yeni bir konut inşa edeceğiz. Orada salon

katı bulunmayacak, bütün odalar aydınlık ve havadar olacak, insanların içlerine çektikleri hava temiz, soylu ve canlı olacak.

İşte ben böyle bakıyorum dünyaya. İnsanların midelerinden daha değerli ve daha yüce bir şeye dayanarak ilerleyecekleri günün özlemini duyuyorum. İnsanoğlunun soyluluğuna ve yetkinliğine olan inancımı koruyorum. Ruhsal güzelliğin ve çıkargözetmezliğin, bugünün doymak bilmez açgözlülüğünü bir gün mutlaka alt edeceğine inanıyorum. Ve son olarak, işçi sınıfına güveniyorum. Bir Fransızın dediği gibi: «Zamanın merdiveninde, aşağı inmekte olan parlak iskarpinlerin ve yukarı çıkmakta olan kaba botların yankıları işitiliyor.»

JACK LONDON

Türkçesi Celâl Üster

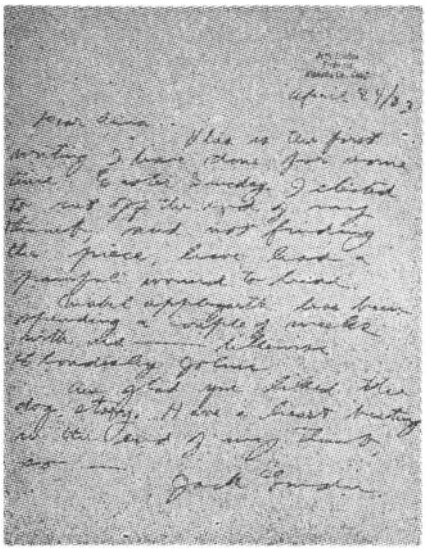

cloudesley johns'a mektup

Oakland, Calif,
16 Haziran, 1900

Sevgili Cloudesley, (1)

Bana haksızlık ettiğinle başlayayım söze. «Yolumuzun Felsefesi» ni becerip beceremeyeceğini sorduğunda, işin nasıl olacağı, daha doğrusu nasıl ele alınacağına ilişkin hiç bir düşüncem olmadığından senin bu işi kıvırabilmen konusunda da hiç bir şey düşünmüyordum. Dahası da var: sana yazdığım sıralar bu sorunu atlamıştım: hatırlasaydım, bu paragrafın başında konuştuğum gibi konuşurdum. Söylediklerimin bir bölümünü geri almıyor değilim. O zamanlar gerçekten de deneyim yönünden senin bu işe uygun olduğun kanısındaydım.

Büyüleyici bir konu bu. Uzun süredir kafamı kurcalıyor; kendimi onun hakkında yazmaktan alıkoymanın ötesine gidemiyorum. Bununla birlikte bu konuda notlar almaktayım, ve halen de alıyorum. Böylece bir gün şu yaşamla doygunluk noktasına eriştiğimde ileri atılacağım. Fakat dediğin gibi, sonu yok.

Fakat Cloudesley, şunu gerçekten doğru bir biçimde ele aldığına emin misin? Bunların «Yol Öyküleri ve Karalamaları» için yazıldıklarını da, yeniden yazılmaları gerektiğini söylediğini de unutuyor değilim, fakat yine de soruyorum sana: bu konuda doğru yolu izliyor musun? Ele alış biçimin Wyckoff'un «Doğu ve Batı»dan (2) *işçiler*'ini ele alış biçimini andırıyor. Fakat onunki bilimsel bir biçimdi, tabiri caizse, deneyimsel bilimsel. Ve üstelik lumpen-

lerle ilgilenmektense işçiler üstünde durmuştu; ama bu, ele alış yöntemini değiştirmez. Bana kalırsa sen fazlasıyla kurusun. Konularının seçiminden anlaşıldığı kadarıyla onun yöntemiyle eğilmiyorsun işe. Bu nedenle anlatımın değişik olmalıydı. Hareketli yaşamı, aşkı, insan yaşamı ve ölümüyle ilgili konuları, espriyi, patos.u vs. ele alıyorsun. Fakat Allahaşkına arkadaşım, şunları oldukları gibi al ele. Okuyucuya yolun felsefesini anlatma (birinci tekil şahıs olarak ortada bulunmadıkça). Okuyucuya bunu anlatma, Anlatma. Anlatma. Fakat KİŞİLERİN DAVRANIŞLARIYLA, TEPKİLERİYLE, VE KONUŞMALARIYLA AÇIKLASINLAR BUNU. İşte o zaman ve ancak o zaman roman yazmış olursun; yoksa toplumun belirli bir zümresi hakkında bir sosyoloji raporu değil.

Ve havayı yarat. Yazılarının yalnızca uzunluğu değil, (ki bu, yalnızca birşeyi anlatmak oluyor) derinliği ve genişliği üstünde de dur. Okuyucu, elindeki bir roman olduğundan, senin açıklamalarını, gözlemlerini, bilgini, düşüncelerini istemiyor. FAKAT SANA AİT OLAN BÜTÜN BU ŞEYLERİ (birinci tekil şahıs durumu dışında) KENDİNİ SOYUTLAYARAK ÖYKÜLERİNDE İŞLE VE BU DA HAVAYI YARATMAK DEMEKTİR. VE BU HAVA DA SEN OLACAKSIN, ANLAMIYOR MUSUN, SEN! SEN! SEN! Ve bunun için, ve yalnızca bunun için eleştirmenler seni göklere çıkaracak, halk seni beğenecek ve çalışmaların da sanat olacak. Kısacası sen ancak o zaman sanatçı olacaksın; ama bunu yapma, işte o zaman zanaatçı olursun. Bütün ayırım burda yatıyor. Nefret ettiğin Kipling'i incele: hayran olduğun adamın *Gelgit*'ini incele. İncele onları, ve kendilerini nasıl soyutladıklarını, yaşayanı, nefes alanı, ve insanı saranı nasıl yarattıklarını, geceleyin basucu lambalarını uzun zaman açık bıraktırmayı nasıl başardıklarını gör. Hava, daima sanatçının meydanı terketmesini gerektirir, yani hava, sanatçının kendisidir; ve eğer hava yok ta sanatçı varsa bu açıkça yapının çatırdadığını ve okuyucunun da bunu duyduğunu gösterir.

Ve güzel, güçlü cümleler yap; taptaze ve canlı olsunlar. Ve kesif bir biçimde yaz, uzun, bıktırıcı değil. Anlatma boya! çiz! inşa et! - YARAT! Yapıya oturtulmuş bin sözcük bir kitap dolusu orta-karar, uzatılmış, çiziktirilmiş naneden iyidir.

Düşün bunu. Nereye varmaya çalıştığımı görüyor musun, bir bak bakalım. Tabii, niyetin bilimsel bir rapor hazırlamaksa bütün bu dediklerimden hiç birini yapma. Yersiz kaçarlar. Fakat niyetin roman yazmaksa roman için gerekli en yüksek açıdan bak romana. Bir kuru ayrıntıya bir kuru ayrıntı daha ekleyerek insanı çıldırtırcasına özgül olma. Canlandır, hareket ver - ve Allahaşkına çatırtı matırtı olmasın. Allahbelanıversin! Cehennemin dibine git! Ve sonra bütün dünya seni hatırlasın. Ama allahbelanı vermez ve cehennemin dibine gitmezsen dünya seni duymamazlıktan gelir. Yapıtın «sen» oluncaya dek kendini bütününle ona akıt ama sakın görünüre çıkmana izin verme. *Gelgit*'te tekne inci adasına yanaştığında ve misyoner inci avcısı o üç mahvolmuş adamla karşılaşıp ta ölüm pahasına bile olsa iradesiyle onların karşısına çıkınca okuyucu Stevenson'u düşünüyor mu? Okuyucu yazar hakkında en ufak bir düşünce taşıyor mu? Yok,

yok. Sonradan, herşey bittikten sonra toparlanıyor ve merak ediyor ve seviyor Stevenson'u. Ama ya okuduğu sıra? Yok öyle şey.

Shakespeare'de tekerler çatırdıyor mu? Hamlet'in tiradı sırasında okuyucu bunun Shakespeare olduğunu düşünüyor mu? Fakat sonradan, evet, ancak sonradan ve ancak o zaman «Shakespeare büyük!» diyor.

Anlıyor musun? Şimdi lütfen benim yazarkenki duygularımdan başka bir duyguyla okuma bunu. Ona acımasızca vurdum ve haksızlık ettim, biliyorum, ama baştan sona içtenlikle yazdım.

Yazdıklarından söz ederken olumlu yönlerine değinemedim, çünki genellemelerle uğraştım. Ruhsal gelişmeleri kavrayışın iyi. Doğru yöntemi kullanabileceğin zaman oldukça yararlı bir araç olur bu. Fakat şimdi ona girişemem. Zamanım yok. Dışarı çıkmak için hazırlanmam gerek, bunu da postaya vermek istiyorum ilk.

Neyse, yazdıklarını gönderdiğin için teşekkürler.

Kısa mektubunun geri kalan bölümünü yanıtlamıyacağım. Bütünüyle sevindirdi beni; yanıtlamak isterdim.

Jack London

1 Cloudesley Johns London'un çağdaşı, mücadeleci, sosyalist bir yazardır. Bu mektupla aralarında uzun süren bir ilişki başlamıştı.

2 W. A. Wykoff, *İşçiler; gerçeklik içinde bir deney*'in yazarı. (I. Cilt, Doğuda, II. Cilt Batıda).

DEFNE B. SANDALCI

jack london'un çelişik kişiliği: bireycilik ve marksizm

Krupskaya anılarında, «Lenin'in Jack London'u çok sevdiğini, kendisinden sık sık hikâyelerini okumasını istediğini» yazıyor. Fakat Lenin London'un bazı ürünlerini hiç beğenmez hatta sonuna kadar dinlemeye bile dayanamazmış. London'un «bazı yazılarının çok güzel bazılarınınsa çok kötü» olduğunu söylermiş.

Jack London'un yazı ve düşünce serüvenine bakarak bunu belki şöyle açıklayabiliriz: Geçimini yazarak çıkaran London, bazen çok acele, çok bol ve özensiz yazıyordu. Hatta yayıncıların —yürürlükteki toplum düzeninin değer yargılarına fazla ters buldukları— «bazı bölümlerin atılmasına izin verirseniz ürünü basarız ve karşılığında şu kadar para öderiz» diyen mektuplarını «Parayı bir an önce postalayın ve istediğiniz yeri de atın» diye yanıtlamaktan çekinmiyordu. Günümüzde yaşayan devrimci bir yazar ya da sanatçı için irkiltici bir davranış doğrusu. Oysa genç Amerikan yazarı için doğaldı. Kimbilir nice yazısı bu tür biçilmelerden geçti London'un. Üstelik bütün bunlar en ilk, acemi yazılarının değil, bugün de sözü edilen yapıtlarının yazıldığı bir döneme rastlıyor. London'da oburcasına yazma özelliği vardı. Para için yazmak, yazmak için yazmak, kafasındakileri yazmak. Yaşamasının aşağı yukarı tek biçimi gibi.

Lenin'in yargısına bir ikinci açıklama da London'un felsefel dalgalanışları daha doğrusu felsefel karmaşıklığı olabilir. Onun marksizmi yakalamadan önce Nietzsche'den etkilendiği biliniyor. Nietzshe'yi her ne kadar Demir Ökçe'de bir dip notta, «19. yüzyılın çılgın filozofu,... düşünceleri delilikle son buldu» diye geçiştiriyorsa da, bu etkilenmeyi Kipling'den kaptığı

'beyaz ırkın üstünlüğü' düşüncesiyle sürdürmüş London. Beyaz ırkın üstünlüğü, üstün insan safsatalarını marksist önerilerle de bütünleştirmeye çalışmış. Türkçede yayınlanan kitaplarında bu etkilenmenin izlerine raslama olanağı var— («O Nietzsche'nin portresini çizdiği İNSAN ÜSTÜNÜ idi, sarışın bir devdi» Demir Ökçe.)— fakat bunun bir çeşit felsefe olarak savunulduğu kitaplarının Türkçede bulunduğunu sanmıyorum. Örneğin The daughter of the Snows - Karların Kızı vb. gibi.

London'un yaşam öyküsünü yazan Irving Stone şöyle diyor kitapta: «Anglo - Saksonlar hakkındaki önyargıları, London'u, dürüstlükle ele almak istediği bir konuda, sosyalizm konusunda, yanlış düşüncelere götürüyordu.»

Nitekim Jack London bir mektubunda —aynı kaynaktan— şunları yazıyor:

«Sosyalizm bütün insanların mutluluğu için yaratılmış kusursuz bir düzen değildir.. Kardeş ırkların yararlanması içindir sosyalizm. Bu ırklara diğerlerinden daha çok yaşamaları, yok olup giden zayıf ve aşağılık ırklardan miras kalan topraklara sahip olmaları için daha çok güç getirmelidir.»

Bu verilerden yola çıkarak, bu üstün insan saplantısı ve ardından getirdiği çarpık düşünceler, London'un gelişmekte olan emperyalist kodaman tipine belki duyduğu hayranlıkla ne denli nesnelce koşutlanabilir bilmiyorum. Örneğin Yanan Gün'de,, önce altın arayıcısı sonra tröst sahibi işadamının başarıları o denli parlak bir çarpıcılıkla tanımlanıyor ki —daha sonra servetini isteyerek batırıp hayatını değiştiren— roman kahramanı bu süreç içinde bile çekicileşiyor. Buna benzer bir şey Martin Eden'in de başına geliyor: Bireyciliğe bir saldırı olmasını amaçlayarak yazdığı bu kitapta Jack London, «sosyalizm mikrobuna» açıkça saldırdığı bölümler dışında, Martin Eden'i oldukça çarpıcı bir kişilik olarak çizmişti. Bu belki, birçok kitaplarında olduğu gibi bu iki romanda da kahramanın kendisi olmasından doğan bir durum.

Jack London'un bedensel yapısının aşırı sağlamlığı, dayanıklılığı, yakışıklı oluşu, küçük yaşlarda ölümcül serüvenlerden geçmişliği bu üstünlük saplantısını oluşturan özel nedenler arasında olabilir. Bunlara London'un Vikinglerin soyundan geldiğine inanması ve ölene kadar başucuda bir Viking serüven kitabının bulunması da eklenebilir.

London bütün felsefel karmaşıklığına, tutarsızlığına karşın, sosyalizmin sorunlarına ve kuruluşuna adanmış bir insandı. «Sanki yaşamasının nedeni sosyalizmdi,» diyor Irving Stone. Demir Ökçe'deki Everhard'ın Philomath Kulübünde (büyük işadamlarının vb. gittiği fikir kulübü) yaptığı konuşma, aslında Jack London'un kitaptakine çok benzer bir ortamda Oakland Lisesinde yaptığı konuşmadır. İktisat bilgisinin bir edebiyatçı için olağanın çok üstünde bulunduğunu da burada eklemek gerekir. O Sosyalist Partinin önemli bir propagandacısıydı aynı zamanda; Devrim adlı yazısını okuyarak Amerika'yı dolaşmıştı.

Jack London Amerikan toprağından oluşmuş bir yazardı. Amerika'dan

uzun süre ayrı kaldığı zamanlar yaratıcılığında tökezliyor, ülkesine dönüyordu. Toplumunun yaşadığı hayat ve dönüşümleri, onun derinden derine soluduğu bir şeydi. Demir Ökçe'de halk ayaklanmasının kanlı bastırılışını tanımlar. İnsan, bu kitabı içinde doğduğu koşullardan sıyırıp okur ve tanımlanan olayların akışına kapılırsa umutsuzlukla burkulabilir. Oysa burada, Jack London'un üstün bir yeteneğinden, Anatole France'ın dediği gibi «geleceği görüp tanımlamak yeteneğinden» söz etmek yerinde olur. London o dönem Amerikasında, gittikçe daha sağlam örgütlenmekte olan *Demir Ökçe* adını verdiği *Oligarşi*'nin karşısında sosyalist hareketin eksikliklerini, güçsüzlüğünü ve yenilgisini önceden görebilmişti. Demir Ökçe'de de değinildiği gibi, sosyalistler düşmanın gücünü ve niteliğini iyi saptayamamış ve savaş yollarını iyi belirleyememişlerdi. Rekabetçi kapitalizmin çöküşü sürecinde patlak veren büyük toplumsal tedirginlik genel grevler, yurt çapında işsizlik vb. sosyalistleri devrimin eşiğinde bulunulduğu sanısına kaptırdı. Oysa kapitalizm hamlesini yapmak üzereydi. Koşulları iyi değerlendiremeyen sosyalistler yenildiler.

J. London daha sonra şu gerekçelerle Sosyalist Partiden ayrıldı:

«Heyecanını ve savaş gücünü yitirdiği, sınıf kavgasıyla ilgilenmediği için sosyalist partiden ayrılıyorum. Ben, her an saldırıya hazır olan o eski partinin üyesiyim. Sınıf davasının ortasında büyüdüğüm için, işçi sınıfının, mücadeleyi göze aldığında kendini kurtaracağına inanıyorum. Oysa, Amerika Birleşik Devletlerinde sosyalizm son birkaç yıldan beri barışçı ve uzlaşmacı bir yola saptı. Buna dayanamam ben, işte bu yüzden partiden ayrılıyorum.»

Sosyalist partiden savaşçı ruhunu yitirdiği için ayrılan Jack London giderek ülkedeki sol hareketten de uzaklaşmaya başlamıştı bu dönemde. Bu durumun ondaki bireyselliği depreştirdiği söylenebilir. Psikolojik dünyası son derece karmaşık, aşırı hassas bir insan olan London'un, zaman zaman geçirdiği bunalımlara ilişkin olarak şu bilgilere raslıyoruz yaşam öyküsünde:

«Kafasını kemiren düşüncelerin etkisinde olduğu zamanlar yazarlıktan, çiftliğinden eşinden dostundan, sosyalizmden tarihi materyalizme kadar her şeyden nefret ediyor, büyük bir heyecanla insanın canına kıyma hakkı olduğunu savunuyordu.» Bu 'canına kıyma hakkı'nın Martin Eden'i, daha doğrusu aşırı bireyci Jack London'u anımsatmamasına olanak var mı? J. London, kendi bireyci dönemi olduğunu söylediği Martin Eden'i, yani bireyciliği sularda boğuyordu. Fakat ruhsal çatışmalarının London'u intihara götürdüğünü biliyoruz.

Onu intihara sürükleyen öznel nedenler dediğimiz bu şeyler de dışsal açmazların, yani birey olarak London'un bu dönemde toplumla ilişkisinin bir sonucuydu aslında. Yaşama nedeni olarak kişisel girişimlerine, düşlerine bel bağlıyordu. Ütopik sosyalistleri anımsatan çiftlik girişimi bunun bir örneğidir. Jack London, Amerika'nın tarım yaşamında bir çığır açacağını umduğu çiftliğini, satın aldığı geniş topraklar üstünde kurmaya başladı. Çiftlik büyük birkaç servet tutarındaki bir parayı batırmakla kaldı. London'un büyük bir hırsla gerçekleştirmeye çalıştığı düşleri de kırılıp suya düşüyor-

du. Fakat işin odak noktası bu düşlerin gerçekleşip gerçekleşmemesi değildir; London'un hayatını bu denli dar kapsamlı ve ayakları yerden kesik bir yere getiren daha nesnel koşullardır.

Jack London Amerikan işçi edebiyatının kurucusudur. Onun bu işi başarması edebiyata salt işçi sorunlarını ve sınıf kavgasını parlak bir akıcılıkla aktarmasıyla olmadı. El değdirilmesi bir çeşit yasaklanmış olan bütün insansal konuları edebiyata sokarak, insanı elle tutulur somut bir varlık olarak tanımlamasıyla da devrimci, öncü bir edebiyatçı oldu. Aynı yıllarda bir başka ülkede, Rusya'da, Rus işçi edebiyatının kurucusu Maksim Gorki yazıyordu. Bu iki yazarın yazarlıklarının ilk ürünleri arasında derin koşutluklar vardır. Her ikisi de serserilik yılları geçirmiş ve ilk ürünlerinde romantik bir yaklaşımla serserilerin hayatlarını yazmışlardır. Her birinin ürünlerinde hiç kuşkusuz kendilerine özgü nitelikler ağır basıyor. Örneğin Gorki'nin sıcak insancıllığı Jack London'da daha soğuk bir saptamaya bırakıyor kendini. London, her zaman insansal olanı çoğaltarak boyutlandırmıyor. Gorki'deyse bu özellik yoğun. Örneğin Ana'daki devrimcilerle Demir Ökçe'dekiler karşılaştırılırsa bu görülebilir sanıyorum.

Her iki yazarın da içinde oluştukları toplumların özelliklerine bağlı olarak bu tür ayrımları çoğaltılabilir. Ben burada daha çok, biri Amerika'nın öbürü Rusya'nın işçi edebiyatlarının kurucusu olan bu iki yazarın yazgısal ayrımları üstünde durmak istiyorum. London kırgın, karamsar ve içkiye batmış olarak öldü. Gorki'yse bir çeşit yılgınlık edebiyatının yaygınlaştığı bir dönemde (1905 sonrası) Ana gibi bir roman yazdı ve sürekli olarak devrime yöneldi. Fakat devrime yönelen salt Gorki değildi; Rus toplumuydu aynı zamanda. Jack London ise Amerikan kapitalizminin çökerek sosyalizme geçit vermek yerine, büyük patırtılar ve sarsıntılarla yeni bir aşamaya atlayıp varlığını pekiştirdiği bir dönemde; dünyanın başına belâ olacak, Vietnam Savaşını ve daha nice benzerlerini tezgâhlayacak olan Amerikan emperyalizminin palazlanmaya başladığı bir dönemde yaşadı. Onun ömrü egemen sınıfın önlemleriyle geriletilen bir sosyalist mücadeleyi de içerir. Burada dikkatimi çeken bir şeyi belirteceğim. London'un hiç bir kitabında, örneğin Demir Ökçe gibi düşsel gücünün London'u 27. yüzyıla atlattığı bir yapıtta bile sosyalizmin kuruluş sürecine değinilmemiştir. London içinde bulunduğu günü, hareketin çıkışsızlığını, yenilgisini saptayabilmişti, bir de tarihsel materyalizmin temel ilkesine yani sınıflara dayanan her toplumun er geç çökeceği ilkesine dayanarak 27. yüzyılda kurulmuş olacağını umduğu Büyük İnsan Kardeşliği çağına değiniyor. Bu örnek mutlak değil elbet. Fakat London'un devrimi pek te somut bir olgu olarak düşünmeyişiyle ilgili olabilir.

Gorki'nin ülkesinin dünyada ilk sosyalist işçi devletini kurduğunu görseydi belki umutsuzluk içinde ölmez ve tükenmez enerjisiyle yepyeni şeyler yaratabilirdi. Ama Jack London Büyük Sovyet Devriminden bir yıl önce intihar etti.

BEKİR YILDIZ

beyaz baba

Dananın başını ayakaltından aldılar. Derisi soyulmaya başlayınca, buharlar çıktı. Soğuktan morarmış küçük, sahipsiz ellerini, az daha götürüp et kokan buharlar içinde tutacaktı.

İtildiğinde, silkelenip duvarın dibine çömeldi. Geçen bayram babasının Suriye'den getirdiği ceketin içine, ellerini çapraz yapıp soktu. Üşümesini dindirebilmek için, büzülüp öne, arkaya sallanmaya başladı.

Dananın başına yakındı. Bir süre, solmakta olan iri gözlere baktı. Babasını bu kesik başın yanında görür gibi oldu. Yüreği, tek kanatla uçmaya çalışan kelebek gibi çırpıntılıydı. Geliyem babey, dedi içinden. Bugün görecağam seni.

«Ula Hoşan!»

Babası değildi bağıran. Kirvesinin yanına koştu.

«Ver eliyi öpüm.»

Kurban etinin kanlandırdığı eli, dudaklarına götürdü Hoşan.

Birkaç köşe dönünce durdu. Bir elinde Kirvesinin verdiği para, öteki elinde et vardı.

Dokuz yaşındaki Hoşan'ın sıska bedeni durduğu için daha çok karlanıyordu sanki. Otururken eti, kucağına bıraktı. Şalvarının cebindeki bayram paralarını avuçları içine aldı. Kirvesinin verdiği son iki buçukla birlikte, yirmi sekiz lirası olmuştu.

Paraları cebine koydu. Gelemiyem babey, dedi. Gelecağam babey, dedi. Gidiş param tamamdır, dönüşüme Allahkerim.

Çok uzaktan gelen tren düdükleri duydu. Bu sesi, Hoşan'dan başka hiç kimse duymadı belki de. Hoşan'dı aylardan beri bu trenin gelip gidişini izliyen. Bu trendi çünkü; Hoşan'ı babasına götürecek olan. Fırladı yerinden. Kucağındaki et yere düştü. Alıp temizledi karları.

Emmime gidip elini öpmüşem. Bayramlığımı almışam. Haç evine uğrayıp Haşime Nine'nin de elini öpmüşem. Önceden sekiz liram vardı. Kirveme şimdi uğramışam, dedi yutkunarak. He babey, candan arkadaşın Abid kalmıştır. Abid Emminin evi uzak!

Tüüüüüyd...

Nasıl döneceğini, ince eleyip sık dokumadan istasyona doğru koşmaya başladı. Kara batıp çıkan lastik ayakkabıları küçücük izler bırakıyordu gerisinde.

«Geliy mi Emmi?»

«Geliy.»

Gişeye koştu. Üç-beş kişi vardı sırada. Yandan sokuldu. Buharlı so-

luğuyla gideceği yerin fiyatını bir kez daha sormak istedi. Memur tersledi Hoşan'ı.

«Gene mi sen!»

«He!. Gidip babamı görecağam.»

«Bu kaçıncı soruşun gevvat! On altı lira! On altı lira. On altı. Çekil Tren geldi gelecek.»

Dışarıya çıktı Hoşan. Trenin geleceği yola baktı. Yavaşla kurbanım, dedi. Dur oralığta, dedi. Eksiğim az kalmıştır. Biletimi elime geçirince dur önümde. Biletim... Elindeki eti gördü. Avuçlarının içinde alıp hoplattı. Etimiz var aney, dedi. Etimizi getiremivem aney. Param yetmiy aney. Bir bayram daha bekliyemem. El vicdan. Babamı çok özlemişem. Vay... Otur mu deyişen Hoşan? Hoşan, sen aklınla çok yaşa. Hoşan dediğim benim aney. Bak oğlun ne düşünmüştür.

İçeride, dışarıda fır dönmeye başladı Hoşan. Bir tanış arıyordu. Uzaktan da olsa yapışacaktı eline. Tanışın, düşmanı bile olur, dedi Hoşan kendi kendine. Bayram değil midir bugün? Dört lira eksiğim kalmıştır. Ula Hoşan, aklını başına topla. Tren geldi gelecek. Dönüş yerinde ararsan, tanışın dostunu, düşmanını...

«Emmi ver bir bilet. Gidiş olsun.»

Biletini, bir güvercini, bir kuzuyu okşar gibi okşadı. Şalvarın, diz kapağının altına varan cebine eğilip yerleştirdi.

Babey geliyem. Söyle, elimdeki eti, senin hayrına kime verim?

Kurban etine bir yoksul aradı.

Tren dediğin böylesi hızlı mı gidermiş? Babeylerine kavuşacak çocuklar, ilkin seviçlerinden uçacak gibi olur, sonra gözlerinden yaşlar mı akarmış? Babeylerini her gün görenler, bile bilir miymiş böylesi işleri? He... Ben, senin sadık uşağınam babey. Hele bir bayram gelsin hele el öpmeler paralı olsun, seni görmeye gelecağam demiş miyem, dememiş miyem?

Uy beni babama kavuşturan trene, trenin şu camlı penceresine kurban. Aha trenin öbür penceresi Suriye, bu penceresi vatandır. Her kaçağa çıktığında, buralara mı gelirdin babey? Ne dediydi Şehmuz Emmi? Trene binmelisen. Binmişem işte. Vatandan yana bir pencere bulmalısan, Bu pencere benimdir he mi? Uyy, dışarıyı içeri yapan pencerenin camına, can feda. Gözlerini hiç kırpmamalısan. Gözlerini kırpanın gözü çıksın Şehmuz Emmi. Bozkırın bitmesini beklememelisen. Bozkırın bittiği yeri görenimiz yoktur Hoşan. Trenin önüne bir tepe çıkar. Tepe seni yanıltmasın, sonu bozkıra bağlanır gene. Tren yavaşladı mı, tüfeğin tetiğini düşürmüş gibi beklemelisen... Tren yavaşlıy Şehmuz Emmi. Bir ağaç gelir yokuş aşağı. Ağacı görmüşem Emmi. Emmi, senin tarifine kurban. Ağaçtan sonra bir direk gelir. Bayrağımız vardır çekilmiş. Bayrağımıza da kurban. Karakol... Tren düdük çalar. Tren düdük çalıy Şehmuz Emmi. Tutmalısın soluğunu. Soluksuzam, baboma hayran. Oralarda sırtımız kaçak yüklüydü. Kaçak çaya, kaçak cıncık boncuğa kurban. Rahmetli babayın gözü, karanlıkta görmezdi yavru. Babayın gözü, aydınlıkta da iyi görmezdi yavru. Babo-

mun yarım gören gözlerine bin heyran. Yarım göze aldanıp hayıflanmıyasan Hoşan'ım. Nice iyi gören gözler de gitmiştir bu yolda. Sen gözlerini şimdi iyi aç Hoşan. Babay oralarda olmalı. Tarla vardır, mayının üçü beşi bir arada. Tarla vardır, mayının yüzü bini bir arada. Hemen hemen oralarda Tren geçti geçecek. Yüz, bin mayının döşendiği kocaman bir tarlanın orta yerindedir. Şansın ola da, kar, fırtına olmıya. Güneş vurmıya, babayı görecek gözlerine. Hava hoş. Hava zümrüt gibi buralarda, Şehmuz Emmi. Nasıl düşmüşse toprağa öyle durur babay yavru. Çürümüş, toprak olmuş sanma. Duyduğumuz, pervanesi tepede uçakla kireç dökmüşler üzerine. Beyazdır babayın rengi. Sağına, soluna, gerine bakmayasan. İlkin trenin gidişine çevir gözlerini. Yığma taşlar gibi bir tümsek gördüğünde, mimlemelisen onu. Tren gidince biraz daha, beyaz olunca tümsek, aha babam, demelisen orada yatana. Şunun şurasında kaç ay oldu daha. Uyy, Şehmuz Emmi, yoksa şu görünen tümsek midir babam? Bir de beyazlanırsa eğer... He geliyem işte babey. Ahtım olsun, bir büyüyüm, bir bıyıklarım terlesin hele. Kaçağa gidip geldikçe, toplarım kemiklerini, yığaram anamın önüne. Kurban tren, yavaşla biraz. Olsa olsa, o tümsektir, benim babam.

«Bilet, kontrol!»

ARİF ÇAĞLAR

«bir gün tek başına» ve bazı yanlış okumalar

Vedat Türkali'nin «Milliyet» gazetesinin 1974 yılında ilk kez açmış olduğu roman yarışmasında birincilik alan yapıtı yayınlanalı altı yedi ayı geçiyor. Türkali'nin «Bir Gün Tek Başına» adlı bu ilk romanı, gazete ve dergilerde, aralarında okuyucuların uzun yıllardan beri tanıdığı bazı eleştirmenlerin yazılarının da bulunduğu eleştiri ve tanıtma yazıları ile tartışılmaya başlandı bile. Romanı ve romanın tiplerini tanıtan; bunlar hakkında açıklayıcı düşünceler getirmeye, hatta romanın doğru ve yanlış yanlarını göstermeye çalışan yazılar bunlar. Ama doğal olarak sadece bununla kalmıyor, eleştiri yazarlarının bakış açılarını da yansıtıyor yazılar. Nasıl okurlar, eleştirmenler bir edebiyat yapıtını sınıyorlarsa, bunun tersi de geçerli oluyor: o yapıt da okurlarını, eleştirmenlerini sınıyor, hele sözü edilen yapıt «Bir Gün Tek Başına» olursa. Şimdiye dek çıkan yazılara bakılırsa kendini sınatmaktan çok, kendisi hakkında yazanları sınamakta bu roman. Böyle olunca da, Türkali, edebiyatımıza sadece diliyle, kurgusuyla, ele aldığı konuyla iyi bir roman kazandırmış olmakla kalmıyor; bunun ötesinde, aktardıkları üzerinde düşünmeye, çizilen tipler hakkında yargılara varmaya zorlamakla, okurun olsun, eleştirmenin olsun, içinde saklı bazı eğilimlerinin de açığa çıkmasına yardımcı oluyor. Aşağıda romanın belli başlı kişilerini incelerken, şimdiye dek bu roman üzerine yayınlanmış bazı yazılardaki yanlışlara da değinmek olanağını bulmuş olacağız.

27 Mayıs öncesinde 8-9 aylık bir süreyi kapsayan romanın başkişisi Kenan. Olaylar onda düğümlenip çözülüyor, bu nedenle Kenan'ı ele almakla başlayalım işe. Kenan, içinde bulunduğu küçük-burjuva sınıfa baş eğmek istemeyen, ama gene de kesin seçimini yaparak işçi sınıfının yanında yer alamayan ve bu nedenle de bütün karşı çıkmalarına karşın, küçük-burjuvalığa yenilen, ondan kopamayan bir aydın. Çağımızın, aydına, işçi sınıfı ya da burjuvaziden yana olmanın dışında üçüncü bir seçenek tanımayışı, romanda Kenan'ın içinde bulunduğu ikilemle yansıtılmış: Kenan, ya Günsel'le yaşamını birleştirmek, ya da Nermin'le olan evliliğini sürdürmek zorundadır. Oysa Kenan, 1940'ların ortalarına rastlayan öğrencilik yıllarından beri bu iki saftan birini seçememek şeklindeki belirsiz durumunu koruyabilmiştir. Öğrenciliği sırasında katıldığı bir eylem sonucu sorgu sırasında poliste yediği iki tokat yüzünden devrimci eylemden, devrimci çevrelerden kopmuştur ama, tam anlamıyla karşı tarafa da geçmemiştir. Parasızlığa katlanmak pahasına kurulu düzenle uzlaşmak ve bu düzenin içinde rahat bir yaşam sürdürebilmenin gereği olan «namussuzluk»lara boyun

eğmek istememiştir. Hem halkının yararına olacak hiç bir eyleme katılmamak, hem de arkadaş yardımı ile elde edilecek parayı —hele bu arkadaş Rasim gibi DP ile uzlaşan birisi olursa— ya da miras yoluyla elde edilecek parayı halkına ihanet saymak Kenan'ın en belirgin özelliğidir.

Kenan'ın içinde bulunduğu ikilemin en gelişmiş bir ucunu Rasim oluşturur. Kurulu düzenle bütünleşen, bu düzenin sağladığı bütün olanaklardan yararlanan Rasim'den tiksinmektedir Kenan; onun gibi olmaya karşıdır ama, öte yandan Rasim'in yardımı olmadan da yapamaz. Yaşamını sürdürebilmek —örneğin en azından kitapçılığı sürdürebilmek için— Rasim'in getirdiği çözümleri kabullenmek zorundadır. Kitapçı dükkânının bulunduğu hanın yıkılması halinde Rasim'den başka dayanağı yoktur. Gerçi Kenan hanın yıkılmayacağını öğrenince rahatlar ama, o ana dek Rasim'e karşı kesin bir tavır takınamamıştır. Bu basit olay, Kenan'ın, daha Günsel'i tanımazdan önce Rasim'e karşı olan belirsiz tutumu hakkında ipucu vermektedir. Daha sonra Günsel'le buluşabilmek için ondan yardım istemesi, ya da bunun tam karşıtı olarak, matbaa için bulunacak para konusunda Rasim'i evinden kovacak kadar ileri gitmesi, Kenan'ın Rasim'e karşı olan çelişkili tutumunun, içinde yaşadığı koşulların zorlamasıyla daha da gelişmesinden başka bir şey değildir. Kenan'ın devrimci bir aydın olmak isteyişinin simgesi olan Günsel'e tutkunluğu, Kenan'ı Rasim'den uzaklaştıracak yerde ona daha da yakınlaştırmış, Rasim'i kendine suç ortağı yaptırmıştır. Rasim'in yardımı olmadan Günsel'le ilişkisini neredeyse sürdüremez olur. Kısacası, Kenan, ne Günsel'i tanımazdan önce, ne de Günsel'i tanıdıktan sonra, küçük-burjuvazinin, kurulu düzenin talancıları ile birleşmiş kesiminin simgesi Rasim'e karşı belirli, kesin bir tavır takınabilmiştir. Kenan'ı tipik bir küçük-burjuva aydını yapan özellik her şeyden önce budur. Yoksa M.H. Doğan'ın sandığı gibi, «sevinçten ya da acıdan ağlamak, açı çeken bir insanın karşısında gözleri dolmak... Hastaya konukluğa giderken çiçek, çikolata götürmek... Kıskanmak, özlemek, küçücük bir eve özlem duymak...» gibi özelliklerle verilmiyor Kenan'ın küçük-burjuva yanı.

Kenan tipini çizen ikilemin diğer ucunda Günsel vardır: işçi sınıfı kökenli ve onunla sağlam organik bağları olan devrimci bir üniversite öğrencisi. Kenan'ın Günsel'e vurulması, hem basit bir aşk hikâyesi yalınlığındadır, hem de böyle bir yalınlıktan son derece uzaktır. Bir aşk hikâyesi yalınlığındadır, çünkü bu ilişki, duygusal ve cinsel bir ilişki olmanın ötesine geçemez. Ama gene de basit bir aşk hikâyesi değildir bu; çünkü Kenan'ın Günsel'e aşık olması, Kenan'ın işçi sınıfının yanında olmak isteyişinin getirdiği bir şeydir. Olayın bu her iki yanı birlikte ele alındığında, küçük-burjuva aydınının sınıfsal konumunu terketmeden işçi sınıfı ile, onun davası ile nasıl bütünleşemeyeceği anlatılmış olur. Eylemsiz durumundan kurtulamayan Kenan, devrimcilerin bütün baskılara karşın, fikir alış-verişinde bulunmak, pratikle bağlarını kopartmamak için toplandıkları Baba'nın evine Günsel'le birlikte gittiğinde de; 27 Mayıs'ın hemen öncesinde öğrenci yürüyüşlerine katılışında da; üniversitenin demir parmaklıklarından Günsel ve arkadaşlarına yiyecek ve sigara verişinde de bulunduğu çevrenin, olayların

dışındadır. Sadece Günsel'le beraber olmak için, ona hayır diyemeyeceği için gitmiştir Baba'nın evine. Günsel'i merak ettiği için, olaylar çıktığını duyunca Beyazıt'a koşmuştur. Hatta salt Günsel bu olaylara karışmasın, ona bir şey olmasın kaygısıyla (ki bunda kendisinin olayların içine girmekteki korkaklığının payı da vardır) olayları asıl düzenleyenin CHP olduğu tezini savunmaya kalkar. Ve nihayet Günsel'i tutukluluktan kurtarmak için Rasim'in yardımını istemeye kadar götürür işi. İşçi sınıfının yanında olmayı, kendinden hiç bir şey katmadan, Günsel'le birlikte olmak şeklinde anlayan küçük-burjuva kafasının sergilenişidir bunlar. Toplumsal düzeydeki bir olguyu bireysel bir düzeye indirger Kenan. Benzer şekilde, Kenan'ı, «sevgiyi tatmamış, sevgiye doymamış koca bir çocuk» (M. H. Doğan) olarak anlamak; ya da romanı, «duyguları nasırlanan insanların ruhça 'olgunlaşma' dediği aşamaya gelmemiş, çeşitli komplekslerle dolup taşan (bunların çoğu yaşlanmayla, yaş-dönümü ile ilgili galiba) üstelik ilk gençliğinin devrimci özlem ve heveslerini sürdüren bir küçük-burjuvanın dramı» (M. Tunçay) olarak özetlemek; ya da «Türkali'nin romanı kırkını geçmemiş bir yazarın kolay kolay yazamayacağı, kırkını geçmemiş bir okurun tam tadına varamaycağı bir roman» (Fethi Naci) diyerek, romanı anlamayı belirli bir yaşın sorunu olarak koymak, romanın toplumsal bir yanı olduğunun ne denli sözü edilirse edilsin, en çekirdek konuda, Kenan tipinin anlaşılmasında, sorunun toplumsal yanından soyutlamak demektir. Yani bir yerde, adı geçen yazarların Kenan-Günsel ilişkisine bakışları, Kenan'ın bu ilişkiye bakışının aynısı olmaktadır. İnsanın toplumsal belirlenişi ve bunu gözden kaçıran, olaylara bireyci bakış açısı romanda içiçe işlenmiş. Çünkü küçük-burjuva aydınını, gerçekçi bir şekilde, sınıfsal özellikleri ile çizerek toplumcu bir bakış ile, hem de bireyciliği, *yanlış bilinci* ile yansıtmak zorundadır romancı. Somut olarak söylemek gerekirse, olaylar karşısında hem Kenan'ın, hem de Günsel'in tavırları verilmiştir ve davranışlarıyla, seçimleriyle Günsel, sessizce, Kenan'ı sınıfsal yerine oturtmaktadır. Romandaki tipleri olaylar içindeki davranışlarıyla değil de, salt psikolojik yanları ile incelemeye kalkmak olsa olsa romanı bireyci bir açıdan ele alışın ürünüdür. Hilmi Yavuz'un «romanda tipler yok karakterler var» şeklindeki yargısı da ancak böyle bir bakışın getirdiği bir sonuç oluyor.

Örneğin M.H. Doğan «baştan beri güzel güzel anlatılan bir sevgi ilişkisi» olarak gördüğü romanda aşk sahnelerini «Kenan'ın bir seks delisi olup olmadığını düşündürdüğü» için yeriyor. Oysa sözü edilen aşk sahnelerinde Kenan'ın kadın-erkek ilişkisini tiksindirici bir cinselliğe dökmesi onun kişiliği hakkında ipuçları veriyor. Örneğin Günsel'den çok daha güçlü bir kadınlığa sahip olan Nermin'den daha büyük bir cinsel haz duymaktadır Kenan. Bunun için de Nermin'le yatmaktan alıkoyamaz kendini, hele Günsel'le birlikte oluşu ona tatmin, durumuna açıklık getirmekten çok, içinde bocaladığı karamsarlığı pekiştirmişse. Ama bütün bu olaylarda asıl önemle üzerinde durulması gereken sorun, Kenan'ın, toplumsal belirlenişinden kaynaklanan sorunlarına biyolojik bir düzeyde çözüm getirmeye çalışmasıdır. Her bozgunun acısını Nermin'in vücudundan çıkarmak isteyen sa-

dist bir cinsellik ve gene Günsel'le olan bağı sadece cinsel yönden kurmaya çabalayan, bütün çıkmazlarında çözümü cinsellikte arayan küçükburjuva aydınının bu durumu, romanın üçüncü bölümünde Kenan'ın kendisini «sadece damızlık bir boğa» gibi görmesiyle Kenan'ın kendi ağzından verilir. Kenan'ın Günsel ve Nermin'le olan ilişkilerinde kullanılan doğalcı anlatım, küçük-burjuvanın bireyci dünyasını yansıtmak bakımından kaçınılmazdır. Onu sınıfsal konumuyla birlikte yansıtan gerçekçi anlatımın içinde kullanılan doğalcılık, bu konumu ile ve ancak bu konumu ile gerçekçiliğin karşıtı değil onun tamamlayıcısıdır.

Kenan'ın iki canlılığının bir yanı «Günsel'in Kenan'ı», diğer yanı ise «Nermin'in Kenan'ı»dır. Kenan nasıl Günsel'in katıldığı eylemlere katılamıyor, onun girdiği çevrelere, işçilerin arasına giremiyorsa, öte yandan Nermin'den de öyle kopamamaktadır. Hem Günsel'le olamayışı, hem de onsuz olamayışı gibi, Nermin'le de, hem birlikte olamaz tümüyle, hem de ondan ayrılamaz. Çünkü Nermin'den ne denli ayrılmak isterse istesin, gene de Nermin'cil yanına yenilmekte, onunla yatmakta, ya da Günsel'le aralarındaki sürtüşmelerde kurtuluşu —en belirgin şekliyle romanın sonunda; tabii her zaman rahatlamak, arınmak için girdiği banyonun kendisine ölüm döşeği oluşu kadar bir kurtuluştur bu— gene de Nermin'de bulmaktadır. Kenan'ın bu iki kadın arasında tam bir kararsızlıkla bocalaması, onun sınıfsal iki tercih arasında, işçi sınıfı ile bütünleşmek, ya da açıkça burjuvaziden yana geçerek Rasim'leşmek arasında bocalamasından başka bir şey değildir. Nermin, Kenan'ın yaşamını sürdürebilmek için kurulu düzenle uzlaşmaya hazır yanıdır. Günsel olsun, Nermin olsun, kendi içlerinde tutarlı tiplerdir, ikinci bir «can» yaşatmazlar içlerinde. Koşulların ağırlaşması ile Nermin, Vatan Cephesi'ne yazılır, matbaa konusunda Rasim'le işbirliği yapar. Bunları yaparken de Nermin'in temelde bir değişmesi söz konusu değildir; sadece eski tavrı, değişen koşullarla birlikte gelişmiştir. Tıpkı daha önceleri, Kenan işsiz kaldığında annesinden kitapçı dükkânı için borç para alması gibi, şimdi de Rasim'le uzlaşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, romancıyı F. Altıok'un yaptığı gibi, Nermin'e haksızlık etmekle suçlamak romanda çizilen Nermin tipini anlamamak demektir.

Romanda bir yanda Nermin, Rasim, Refiş ve nihayet Kenan gibiler, diğer yanda ise, Günsel, Hasan, Baba gibiler vardır. Bu ikinciler romanın olumlu tipleri, işçi sınıfı ile bütünleşmiş devrimci aydınlardır. Örneğin Baba romanda, Fethi Naci'nin okumak istediği gibi, «evi neredeyse tekke haline gelmiş, uzaktan uzağa 'kişiye tapınmayı' çağrıştıran birisi», olarak konmamış; üstelik romancı, bu «önemli solcunun hâlâ genel doğruları tekrarlamaktan» çok öte, o zamanki durum hakkında en iyi sınıfsal analizi getiren bir devrimci olarak koymuş Baba'yı. Kenan'ın zayıflığı nasıl «tek başına» oluşundan geliyorsa, Günsel'in gücü de tek başına olmayışından gelir. Kenan sadece kendisine güvenerek «namuslu» kalabileceğine inanmıştır, kendisinin içinde bulunduğu çevre ile belirlenişini göremez, oysa Günsel bütün gücünü en yakın çevresinden alır, ağabeyi Hasan'dan, işçi dostlarından, Baba'nın evinde tanıdıklarından. Bunun en güzel örneği olarak,

Günsel'in, Kenan'ın yenildiği bir yerde, polis sorgusunda devrimciliğinden taviz vermeyişi gösterilebilir. Kenan'la konuşmalarda aynı görüşleri paylaşıyor olmasına karşın, davranışlarında Kenan'ın yaptığı hataları yapmaz. İkisi arasında görülen bu fark onların sınıfsal konumlarından gelmektedir. Ama romana salt psikolojik bir bakışla durum tersine çevrilebilir: «Evine gelen işçi konuklar gidince Günsel'in üstünden 'ağır, sıkıcı bir yük kalkar; sosyalist genç aydın sıkılmıştır işçilerden» diyor Fethi Naci. Oysa romanda durum farklıdır, Günsel konukların işçi oluşundan değil, o gün içinde bulunduğu durum yüzünden, konuk ağırlamaktan sıkılmıştır, yalnız kalmak ister. Günsel'lerin tanışıp görüştükleri kimseler, lise arkadaşı Handan ve birkaç üniversiteli dışında sadece işçilerdir. Günsel için işçilerle beraber olmak doğal bir şeydir, kendi yaşantısının dışında bir şey, giderek onun için yitirilmiş zaman, ya da fedakârlık değil.

Romanda Kenan'la, küçük-burjuva aydınının tek başına kalmakla nereye varacağı gösterilirken, Günsel'in Sermet yerine Kenan'ı seçişi de bir yerde işçi sınıfının küçük-burjuva aydınlarına karşı tavrını simgeler. Türkiye'de ayağı yere basmayan dağınık Batı rüzgârı Sermet yerine, Türkiye'deki harekete daha yakın olduğunu sandığı bir aydını seçer Günsel. Ama gene de Kenan'la ilişkisi onun dışında kalan bir çevre ile olan ilişkidir. Kenan'a karşı içten bir sevgi duyuyor olmasına karşın, onun polis olduğuna inanabilir, asıl güven beslediği kendi eski çevresinden kopmaz, oradan bakar olaylara. Sermet'e, bir başka küçük-burjuva aydınına duyduğu sevgi ise önce nefrete, daha sonra ise, —öğrenci olayları sırasında Sermet'in doğru hareket etmesi yüzünden— övgüye dönüşür. Günsel aklıyla sınıfsal bir açıdan değerlendirmektedir karşısındakileri.

Burjuvazinin baskı altında tuttuğu, zayıf ve bekleyiş içindeki işçi sınıfından yana olmak isteyen, fakat edilgen, içine kapanık —örneğin Baba'nın önerdiği basit bir yazıyı dahi yazamaz Kenan, sonraki bölümlerde Kenan'ın çağrışımları ile iyice belirlenen bir tavırdır bu— ve içindeki ikilemi yenemiyen küçük-burjuva aydınlarının çağı 27 Mayıs ile kapanırken —Kenan'ın intiharı bunun simgesidir— Günsel ve Nermin bu aydının iki ayrı yanına gebe kalırlar. Birbirinden kesinkes ayrı iki döle düşmüştür küçük-burjuva aydınının tohumu. 27 Mayıs'tan sonra Kenan değildir artık küçük-burjuva kökenli aydınların en tipik örneği. İki-can'lı aydınların egemen oldukları dönem tarihe karışır.

Not: Yukarda alıntı yapılan yazılar:

Füsun Altıok, Bir Gün Tek Başına, Soyut sayı 85, s. 31-37
Mehmet H. Doğan, Bir Gün Tek Başına, Soyut, sayı 83, s. 8-12
Fethi Naci, Bir Edebiyat Olayı, 29.9.1975 tarihli «Politika» gazetesinde
Mete Tunçay, Tek Değil, Milliyet Sanat Dergisi, sayı 140, s. 28
Hlmi Yavuz, Bir Gün Tek Başına, Milliyet Sanat Dergisi, sayı 145, s. 28

vedat türkali ile «bir gün tek başına» üzerine konuşma

Militan: Milliyet gazetesinin ödülünü kazanan romanınız eleştirmenler ve aydın çevreler tarafından geniş bir ilgiyle karşılandı. Ancak kitap hakkında yazılan yazıların hemen hepsinde romanı anlamaya ve açıklamaya yetmeyen yanlış bir bakış açısının egemen olduğu kanısındayız. Örneğin Fethi Naci «Politika» gazetesindeki yazısında romandaki «Baba» tipini ve «stalinciliği» eleştirdiğinizi söylüyordu. İstersenız bu konudaki düşüncelerinizi öğrenerek konuşmaya başlayalım.

Vedat TÜRKALİ: Baba tipinin olumsuz bir tip olarak anlaşılması, hele benim eleştirdiğim bir tip olarak anlaşılması bana da hayli ters geliyor. Ne var ki bu tersliğin, romanı aşırı sevgiyle, övgüyle karşılıyanlardan gelmiş olmasının gene de sevindirici bir yanı var bence. Roman, romanlık görevini başarmış, diye alıyorum. Stalinciliğe gelince, işin hayli açıklama isteyen bir yanı var. Romanın simgesel yapısı tartışılırsa değinilecek bir konu sadece. Doğrudan ele alınabilecek bir şey değil.

Militan: Galiba romanı anlamakta genel bir yanılgı söz konusu.

Vedat TÜRKALİ: Aslında her söyleyen biraz da kendini sergiler. Söz gelimi Füsun Altıok, sayfalar dolusu övgü yazmış, sağolsun; pek duygulanmış belli ki... Sonunda, içerikte aksıyan nokta «Nermin'e haksızlık etmiş olmammış,» öyle diyor... Nermin aslında burjuva «mafya»sının güler yüzü. Melekleştikçe korkunçlaşır bence. Bu kavranılmamışsa romanın yansıtmaya çalıştığı bataklığın farkında değiliz demektir, burjuva konformizminin, kaba hazların özlemi içinde çürüyüşün... Bir de Mehmet Doğan var; bir roman tastamam nasıl anlaşılmaz, tam bir örnek işte. Övgüsü de yanlış, yergisi de...

Militan: Peki, sizce bu yanlışların ortak kökeni olabilir mi?

Vedat TÜRKALİ: Çeşitli nedenlere bağlamak daha doğru galiba. Ancak ortak yanları da var kuşkusuz. Bu önemli ortak yan da, hele Baba tipinin algılanmasında, bugünkü kuşakların, hatta bir önceki kuşakların, geçmişteki devrimci mücadeleyi ve o mücadeleyi verenleri doğru değerlendirmemelerinden gelen eksiklik, yanlışlıktır kanımca. «Eski tüfek» deyip her şeyi anlattıklarını sananların yetersizliği.. Kenan tipinin anlaşılması da gene bizim toplum yapımıza, bu yapının dününü, bugününü anlayış biçimimize

bağlı. Romanda açık seçik koymaktan kesinlikle kaçındım ya, ben Kenan tipini sevmem, karşıyımdır ona. Oysa bir çokları özdeşleşiverdiler Kenan'la. Romana sevgileri, tattıkları acı mutluluk bundan geldi. Devrini kapatmış olması gereken bir baş belâsı tipidir Kenan bence. Yazık ki kapatmadı. Meyhaneleri bugün de yüzlerce Kenan dolduruyor... Türk toplumu bir çok şeyler gibi onu da silip süpürmenin sancısı içinde. İnanıyorum ki süpürecek. Eskilerde asıl büyük acıyı çekenlerin dışında, belki de tek düşünen, acı çeken tipti, acılı kuşak dedikleri hani; şimdilerde hayli gerilerde kaldı... Söz gelimi Mehmet Doğan, kötü niyetle yazdığını düşünmem ya, hiç değilse Kenan'ın —bilinçaltı da olsa— revanşını yapıyor diyebilirim.

Militan: Mehmet Doğan'daki yanlışlara değinir misiniz?

Vedat TÜRKALİ: Nesine değineyim? Tümünü okumak gerek yazının. Konuşma sırasında aklıma geldikçe değineyim en iyisi... Bir iki yerde usta sinemacılık varmış... Baştaki meyhaneleri diyor galiba. Bir de işçilerin Kenanı dövmesi mi ne... Oysaki oralardaki anlatım her hangi bir yandan daha sinemalık bir anlatım değil... Sonra, cinsel konularda alabildiğine zayıfmış Günsel... Fesüphanallah!.. Vıcık vıcık melodrama kaçan yerler diyor galiba... Neresiymiş? Yıllardır Yeşilçamdayım; melodramı da iyi bilirim, melodramdan kaçmasını da... «Sartre basmam» dedirtmek için, hiç bir fonksiyonu olmıyan yayıncılık sözü ettirmişim Kenan'a!.. Hiç bir şeyi de gizli yapamıyorsunuz bu zeki arkadaşlardan!.. Küçük burjuvacılığı, çiçek göndermek, çikolata ikram etmek, gözleri dolmak diye anlamak yanlışına düştüğüm için bilmem ne oluyormuş... Falan filan...

Militan: Şimdiye kadar çıkan eleştiriler arasında, sizce olumlu bir yaklaşım taşıyan var mı?

Vedat TÜRKALİ: Övgüyü de umursamam uzun boylu, yergiyi de... İş doğruyu yakalamakta... Eleştirilerin hemen hepsinde, Mehmet Doğan'ınkinde bile, olumlu bir yaklaşım var şüphesiz... Hem öyle sıcak karşılandım ki hepsine teşekkür borçluyum aslında. Kinlerin, küçük hesapların, önyargıların egemen olduğu bir toplumda az şey değil böyle karşılanmak... Umduğumu aştı... Ancak eleştiriler içinde, yapmak istediğimi en doğru yansıtan Hilmi Yavuz'unki oldu sanırım...

Militan: Fakat Hilmi Yavuz da, sizin kendi görüşünüzün roman içinde belirsiz olduğu kanısında.

Vedat Türkali: Övgü saydım ben Hilmi Yavuz'un o yargısını. Tutumumu açıklamıyorum romanda, açıklamak ta istemem. Ben dedim diye adam kötü olmamalı; okuyucu, çok nesnel olarak koyduğum şeylerden, benim dışımda eleştirebilmeli o adamın tutumunu. Başarabilmişsem ne mutlu... Tarihsel, bireysel, politik dokuların içiçe geçtiği bir yapıdan söz ediyor Hil-

mi Yavuz, yalınkat okumaya ve anlamaya karşı çıkıyor böylece. Mete Tunçay'ın yazısına da yanıt oluyor bir tür... Son elli sayfayı Yeşilçam hikâyesi diye okudum diyor Mete Tuncay. Romanın bütünlüğünün farkına varmamış, yalınkat bir aşk hikâyesi gibi okumuş belli ki... «Polislık şüphesi altında intihara gidiş» te melodramatik bir aşk hikâyesi olup çıkmış kafasında. Bizim verdiğimiz önemi vermiyor galiba bazen eleştirmenler kendi söylediklerine; tam bilincinde mi söylemiyorlar nedir? «Biraz karamsarca da olsa..» gibi bir şey diyor Rauf Mutluay roman için. Benim için öyle önemli bir yargı ki bu... Hani ünlü fıkrada olduğu gibi... Bir kızı bir delikanlıya sokuşturmak isterler de, şöyle güzel, böyle akıllı, böyle zengin... Yalnız biraz gebece, derler. Ona benziyor. Biraz karamsar olduğuna inansam yırtar atardım bu romanı. Tam tersine, karamsar insanın eleştirisi, giderek taşlamasıdır bu roman. Tarihimizin öyle bir anına oturtulmuştur ki adam, umutsuzlukla kendine kıydığının ertesi Türkiye'de patlama olmuştur... Yalnız şunu ekleyeyim, doğal görürüm bütün bu eleştiri çeşitliliğini... Bir şey söyleyecek herkes kendi açısından; her eleştirinin olumlu yanlarından yararlanmak zorundayız... Dört dörtlük olmaz her şey de...

Militan: Romancı ya da eleştirmenin tipleri koyuş ya da alış şekli doğrudan doğruya onların sanat anlayışıyla ilgili olmuyor mu?

Vedat TÜRKALİ: Önemli sorun bu. Mehmet Doğan, hele Kenan tipinin yapaylığından, hantallığından, gerçek olmamasından söz ediyor galiba. Gerçekçilik anlayışını ortaya koymuş oluyor böylece. Fethi Naci'nin dedikleri en iyi yanıt oldu ona. Dcğru sezinlemiş Fethi Naci; romanda büyük ustaları, ondokuzuncu yüzyılın romantik gerçekçi denen, Balzac, Stendhal, Tolstoy, giderek, bütünüyle değilse de zirveleştiği yerleriyle Dostoyevski'yi severim. Çok esinlendim, yararlandım onlardan, zevk aldım. Aldıkları tipler olağanüstüdür, gerçek hayatta sık rastlanır tipler değildir ama, gene de gerçek hayatı ustaca yansıtırlar romanlarında. Toplumu bütün çelişkileri, boyutlarıyla öylesine verirler ki, bu tipler, yaşayan, capcanlı tipik karakterler olurlar, tipler olmaktan çıkıp. Nastasya Filipovna, Alyoşa Karamazof, Öjeni Grande, Jülyen Sorel, Nataşa, Piyer v.b... hem kendileri olarak yaşarlar hem de yaşadıkları toplumu en iyi yansıtan, en güçlü araçlardır yaratıcılarının, usta romancıların ellerinde... Bütün ilişkileri, bütün çevreleriyle tabii... Çağımızda da en ETKİN gerçekçi yol bu görünüyor bana. Üstelik de bizim elimizde insanı bütün boyutlarıyla kavramak için daha etkin bir yöntem var. İnsanı, insanın serüvenini onlar gibi yordamla, sezgi ile kişisel denemelerle değil yalnız; insan ilişkilerindeki temel nedenleri daha bilinçli saptıyarak, insanın doğada, tarihte, toplumdaki yerini, sınıflar arası ilişkileri, üretim ilişkilerini bilerek kavrıyoruz, yansıtıyoruz.

Militan: O halde sizin romanda kullandığınız yöntem de bu ustaların yöntemi oluyor.

Vedat TÜRKALİ: Kesin koymak yüzde yüz doğru olur mu bilmem. Esinlen-

dim, yararlandım dedim. Söz gelimi Kenan tipi, hatta ötekiler de ne olağanüstüdür, ne de hayatta rastlanmıyan, ya da az rastlanan tiplerdir. Tam tersine yöremizde hergün karşılaştığımız kişilerdir bunlar. Ancak abartılmış, stilize edilmiş, sanat, dünya, tarih, toplum anlayışımın prizmasından geçirilerek biçimlenmiş tiplerdir. Bir de çağımızın sorumluluğu var bizi bağlayan. Gerçekçilik anlayışım da buna bağlı benim: Toplumu yansıtmak değil yalnızca görevimiz, daha iyiye değişmesi için verilen savaşıma katkıda bulunmak sanat yoluyla. Ama *gerçekten sanat* yoluyla... İçinde yaşadığımız toplumun ve dünyanın sorunlarına en doğru çözümü düşündürmekte en etkin yolu tuttuğuma inanıyorum böylece. Anlattığım gerçek, inandığım doğruları tanıtlıyan gerçektir. Aslına bakarsanız en katı gerçekçilikte bile yansıtanın beğenisi, seçmesi söz konusudur sanatta. Bilinçli olur, bilinçsiz olur. Ben bunu hem bilinçli yapmaya hem de, söz gelimi tipleri alırken, daha bir altını çizerek, abartarak, stilize ederek, ama ayaklarını yerden kesmemeğe de deli gibi titizlenerek, yaşadığımız toplumun vaz geçilmez doğrularını okuyana en etkin biçimde iletmeğe çalışıyorum. Yöntemim, çabam bu; ama önemli olan üründür...

Militan: Katı gerçekçiliğe karşısınız böylece.

Vedat TÜRKALİ: Hayır değilim. Önemli olan üründür dedim. Kendi yolumdan, anlayışımdan, zevkimden söz ediyorum sadece. Bunun dışında yol yoktur demek bağnazlığından tiksinirim. Bazı genç yazarları okuyorum ara sıra. Eleştirmenleri. Şaşıyorum inanın ki... Trafik polisi mübarekler! Kimi yazarın ehliyetini alırlar, kiminin plâkasını sökerler, kimine ceza keserler, aferin dağıtırlar!... Kimsenin hakkı yoktur gösterdikleri yolun dışına çıkmaya... Katı gerçekçi bir yolda da başarılı bir sanat yapıtı verilebilir. Yaşamın da, sanatın da engin, doğurgan diyalektiğine inanırım ben. Lenin'in «Yanlış bir felsefeden de büyük sanat yapıtı çıkabilir» sözü, - Çağımızda iyice daralmış, sınırlanmış bile olsa— salt doğru yolda, doğru düşünceler söylemekle sanata varılamıyacağını da gösterir; gerçek sanat yapıtının —insana ve tarihe yüzde yüz ters düşmemek koşuluyla— yanlışların üstüne çıkabileceğini de... Kaldı ki burda bir yanlıştan söz etmek te zordur. Zamanla ortaya konan yapıtlar, ürünler gösterir kimin haklı, kimin haksız olduğunu. Hiç bir sanat akımı değişmez değildir. Belli koşullarda, toplumun, belli gereksinimlerini karşılamak için çıkar akımlar; en iyi ürünlerini en usta ellerde verir. O akımdan yana olmakla ürününe kesin güvenlik kazandırmaz sanatçı, Marksın sözü vardır hani, Napolyonla yeğeni için; tarihte kahramanlar da vardır o kahramanların soytarıları da... Nurullah Ataç'ın da dilinden düşürmediği bir söz vardı bir zamanlar; büyük ozan vardır, bir de onun hacivatı diye... Bağdatlı Ruhi ile Ziya Paşa'yı söylerdi, terkibi bentleri için... Diyeceğim, şu yolda, bu yolda olmak yetmiyor sanatta... Aynı akımın ustaları da olur, soytarıları da...

Militan: İsim verir misiniz bu konuda? Söz gelimi bugünkülerden...

Vedat TÜRKALİ: Hayır, vermem. Polemikten kaçındığımdan değil; başkalarında gördüğüm yanlışlara düşmekten çekinirim. Kolay iş değildir bu. Önemli bir tehlike sayılmadan hiç bir yazara karşı çıkmıya kalkışamam; hele kesin yargılarla karalamıya kalkma, asla... Nicelik birikimine inanırım en azından... Öyle varılır niteliklere... Zaman gösterir...

Militan: Gene Kenan'dan açalım isterseniz. Baş belâsı dedinizdi...

Vedat TÜRKALİ: Evet, baş belâsı dedim. Hani atsan atılmaz, satsan satılmaz dedikleri. Kötü adam diyebilir misiniz Kenan'a? Sıcaktır, duyguludur, insancıldır; bakarsınız yiğittir, fedakârdır da!.. Ama bencildir, ürkek, kuşkulu ve kaypaktır sınıf yapısı gereği... Kendi doyumuna tutkuludur, bireycidir. Doyumsuzlukların getirdiği bunalımlara düşünce aklına gelir, ağır basar toplumun büyük doğruları... Müdüriyette iki tokatla yılıp kaçması da raslantı değildir, Beyazit alanında tabanı kaldırması da... Yanlışlarını, kaçamaklarını rasyonalize eder. Haklıdır hep. İçten içe bilir çoğu kez haksızlığını, yanlışını ya, örtbas eder gene de. Yıkılışların, baş kaldırmaların sürekli çelişkisi içinde bata çıka gider. Her insan gibi diyeceksiniz. Haa bakın, devrimci savaşıma atılma hevesine kalktınız mı biraz farklı yargılanırsınız. Kenan öğretmenlikte, kitapçılıkta kalsaydı; Nermin'i ile Zeyneb'i ile yaşayıp gitseydi kuşkusuz ayrı ölçülerle ele almamız gerekecekti... Yıkıp temizlemek için karşısına dikilmeye kalkıştığı bir dünyadaki yerinin tam bilincine varacaktı kişi... Düşlerle, özentilerle değil, geliştirdiği yetenekleriyle besleyecektir tutkularını, geliştirdiği bilinciyle... Sosyalist bir Jön Türk'tür oysa ki Kenan, köksüzdür; havadadır ayakları... Emekçi halkına yabancılaşmıştır, pratik duygusundan yoksundur, sallantılar içindedir sürekli, bulanıktır... Hepimiz biliriz ki «Zor zanaattır» devrimcilik. Yaman bir kafa, yürek, beden disiplini ister. Bir de Kenan'ı alın! Kıvırabildiği işler çektiği acıya değer mi zavallının?.. Yalnız, niye böyle olduğu için değil, böyle oluşunun gerçek nedenlerini niye açık seçik göremediği için suçlamamız gerekiyor Kenan'ı. Yıllar yılı bir aldatmaca devrimcilik dönemi geçirmiştir Türkiye. Kemalistlerin yarattığı bir illüzyon çağı... İlkokul öğretmenleri Türkiyeyi yönettiklerini sanırlardı. Aslında Türkiyeyi o zaman da büyük arazi sahipleri, para babaları yönetirdi, belki biraz dolaylı olarak... İnanmışı, coşkulusu, çığırtkanı, çekingeni ile hem gülünç, hem yürekler acısıydı Türkiye'nin aydınlar kalabalığı. «İleri» düşünce ve davranışları, şu ya da bu devletli, ya da nüfuzlu kimsece hoş görüyle karşılandı mı özgür sanırdı kendini. Nazımı da tolere ettiler bir süre sonra otuz yıl yüklediler biliyorsunuz. Bakmayın bugünkü yakınmalara, kimsenin kılı kıpırdamadı o zaman, o koskoca «aydın» kalabalığında. Bu soytarılık dönemine tek karşı çıkanlar, yeraltına itilmiş gerçek devrimcilerdi. Bugün bir sürü küçük burjuva aydınının özlemle anımsadığı, kimilerinin ballandırarak genç kuşaklara yutturmaya çalıştıkları «devrimler çağımız» budur. Faşizmin yer yüzündeki bü-

yük baskı döneminde, ikinci dünya savaşından sonraki emperyalist aşamada bizim parababaları da iyice çıktılar ortaya, gizlisiz saklısız iktidara el koydular: 50 Demokrasisi geldi yani!.. Romanda Kenan'la birlikte yansıtılan, 27 Mayıs'a doğru 6-7 aylık zaman parçası karanlığın elle tutulurca yoğunlaştığı dönemdir. Sınıfsal bir haktır özgürlük; kişisel hoşgörülere dayanamaz. Savaşla kazanılmış, hakedilmişse vardır her hak gibi. Durumu sineye çekmekle başlar ancak karşı yanın hoşgörüsü. O dönemde bağnazlığın ucuna gelmiştir Türkiye... Yıkılmış, küskün adamlar sürüsüdür çoğu aydınlar da. Aydın'a, düşünür adama öyle bir oyun oynanmıştır ki Türkiye'de, bugün en akıllılarımız bile zor geliyor kendine. Çok da basittir oynanan oyunun özü: Özgürlüğün, özgür düşüncenin kaçınılmaz biçimde sınıfsal temeli olduğu tarih gerçeği unutturulmak istenmiştir. Türkiyede burjuvazi'den bekliyemeyiz özgürlüğü; emekçi sınıfların tarihsel görevidir. Dün de böyleydi, bugün de, Burjuvazi'nin var olmadığı savı emekçi sınıflara soluk aldırmamanın örtülü gerekçesi olmuştur yıllarca... Bugün artık apaçıktır herşey. Egemen sınıfların, tekelci finans kapitalin vatansızca sömürdüğü ülkede biraz soluk alabiliyorsak, emekçi yığınların hiç de yeterli olmıyan meslek ya da siyasal örgütlenmelerine borçluyuz bunu. O, haklı olarak tam beğenmediğimiz, açık ya da dolaylı sınıfsal yığın örgütlerini bir kaldırın, holding'lerin yağlı poposu altında ezilir gideriz. Olduğu kadarıyla bile ne özgürlük kalır, ne bağımsızlık... Belki ne de ülke.

Sınıf kökeni gereği iç ve dış dünyası gereği, yani tarihimizin o anındaki sınıfsal yapısı gereği, hem böyle bir sağlam temelden hem de böyle bir temele sapına kadar inanmanın yiğit bilincinden yoksundur romanın anlattığı dönemde, ülkede öksüz, tek başına kalmış zavallı Kenan'lar!.. Baba'lardır, Hasan'lardır, Günsel'lerdir o yolun yiğit savaşçıları... Bugünkü emekçi sınıfların savaşçı kuşaklarına ancak ve sadece onlar örnek olacaklardır. Emekçi aydınların savaşı hâlâ aramızda olan Kenan tipinin sürekli eleştirisi ile yürür bugün de; yerine göre de özeleştiri olur o!.. Kolay mı tarihimizin elli yıllık pisliğinden, yanılgısından kurtulmak?... *Çoğuların* Kenan'da kendini görüşü de bundandır sanırım.

Militan: İlk romanların otobiyografik yapısından söz ediyordu Cemal Süreya. Sizin için de bir *geçerli* yanı olabilir mi bu sözlerin?

Vedat TÜRKALİ: Bizi tanıyanların, yakınlarımızın böyle bir acımasız yargıya düştüklerini görmedim. Gerçi yöremdeki ögelerden yararlandım Kenan'ı da, Nermin'i de çizerken; ama *bambaşka* insanlar çıktı ortaya sanırım. Bu kadar zaman düşüp kalktık Kenan'la, ola ki bana da bir şeyler bulaşmıştır adamdan!.. Yalnız bir daha yineliyeyim: Toplumumuzun sosyoekonomik yapısı belirtilmeden, Kenan'ın sınıfsal durumu ve asıl önemlisi bu durumu yaratan nedenler belirtilmeden; yani tekelci finans-kapitalin tefeci bezirgânlarla ortak ve Türkiye'yi bugünkü yazgısına iten oyunu açıklanmadan yermek te, sevmek te boştur Kenan'ı...

Militan: Baba tipi için esinlendiğiniz kişinin kimliği merak konusu oldu. Açıklık getirir misiniz?

Vedat TÜRKALİ: Galiba öteki tiplerden de daha «gerçek» baba. Diyebilirim ki sözlerinin nerdeyse yarısından çoğuyla Dr. Hikmet Kıvılcımlı'dır Baba; otantiktir konuşmaların çoğu... Dün de yanlış değerlendirildi Dr. Hikmet, sanırım bugün de doğru yanaşılmıyor konuya. Eksik en azından... Bence kesin olan şu: Türkiyede yarım yüzyılı aşkın bir zamandır, acı bir umutla yürütülen devrimci savaşımın yeraltı çizgisi, ayrıntılarıyla ve dosdoğru saptanmadan, yetersizdir, yanlıştır Dr. Hikmet için varılacak yargılar. O kadar zor ki bunu saptamak ta... Daha yerüstünü bilmiyoruz gereği kadar... Halk İştirâkiyun'dan, Osmanlı İşçi-Çiftçi Sosyalist Fırkasından gelen Aydınlık grubundan, o zamanki İstanbulda kaynaşan çeşitli emekçi kuruluşlarından, Kurtuluş Savaşı sonunda oluşmuş, yıllar yılı savaşım yürütmüş bir örgütlenmenin, çeşitli yanları, çeşitli kişileri incelenmek gerekir önce. Şefik Hüsnü'sü, Hasan Ali'si, Cevdet'i, İsmail'i, Reşat Fuat'ı, Zeki Baştımar'ı, ve bu çizginin en eski, en güçlü kişilerinden biri olarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı'sı, daha niceleri irili, ufaklı birer halkasıdır bu zincirin. Halkaları zincirden, zinciri halkalardan ayrı kavrıyamazsınız. 141., 142. Maddelerin gölgesinde de iyice zordur bu iş. Murat Belge'nin bir yazısı çıktı yaz içinde sanırım Dr. Hikmet üstüne, Birikim'de. İlginç bir yazıydı. Bir de İlke'cilerin «Günah çıkartma» yazıları var. Sonuncuyu tam okuyamadım daha.. Murat Belge iyi çalışmış, ilginç şeylere değiniyor. Gene de yola ters çıkılmış galiba... Doktor'un tarih tezi, biliyorsunuz, polis araştırmalarından, yağmalardan arta kalan, doğru dürüst te derlenip toparlanamamış, müsvedde dağınıklığında yazılar yığınıdır. Osmanlı Tarihi'nin Maddesi, Ruhu da tam yayınlanmadı daha... Bu yoldaki başka çalışmalar da öyle. Düzensizdir daha çok. Doktor'a bu açıdan yaklaşmak büyük insafsızlıktır daha baştan... Eylem adamıdır Doktor. Eylem çizgisi de demin belirtmeğe çalıştığımız, legal, illegal savaşımlar yığınının bir parçasıdır. Bütünü içindeki yerini bulmadan yargılanamaz. Söz gelimi bir örnek vereyim: «Kemalizmi desteklemek genel verisini, yani, sosyalizmin genel verisi oluyor bu, hesaplıyarak formüllemiş her şeyi Doktor... Öyle diyor Belge... Hani güler misin ağlar mısın dedikleri... Destekiemek ne söz, adamın ömrü Kemalizme karşı çıkmakla ve bu uğurda en karanlık şartlarda, her türlü belâyı göze almakla geçmiş. Kemalizmi desteklemek «politik formülü» demin üstünde durduğumuz devrimci çizginin en yeni kuşaklarında birkaç kişice belki, abartılmış, savunulmuş bildiğimiz, gördüğümüz kadarıyla. Bundan çıkıyor olmalı Sayın Belge'nin yakıştırması. Her gördüğün sakallıyı baban sanma derler hani!.. Doktor'un N. Hikmet'e olan öfkesinin bilinmez nedenlerinden söz ediyor gene bir yerde Belge. O bilinmez dediğinin altında, kökü kimbilir nerelere varan ne tartışmalar, ne çatışmalar, ne suçlamalar yatabileceğini de düşünmüyor mu? Sosyalist savaşımda bir dönemin tarihidir şöyle bir değiniverdiği şey... Hem de yalnız ülke içi koşullarla açıklanamıyacak... Yola yanlış çıkılmış baştan. Doktor'un yadsınılmayacak büyük yanlarına gelince de bir aferinle geçiyor. İşçi sınıfı'-

nın varlığı sorunu, bunun sonucu parti sorunu, hele Türkiye'nin emperyalizmle ilişkisini doğru koyması sorunu, komprador yutturmacasına düşmemesi sorunu... Daha böyle epeyi şeylere değinmiş Belge. Ben de bir tane ekliyeyim bunlara: Tek satır yazının kelle fiyatına olduğu bir dönemde bütün bunları açık açık yazma, yayınlama sorunu... Finans kapital üzerinde ısrarı da bilimsel sayılmazmış diyor Belge; peki Türkiye'nin emperyalizmle ilişkisini nasıl doğru koyabilmiş doktor, orasına bir açıklık getirseydi iyi ederdi. Diyeceğim, asıl can alıcı noktalar ortadayken Doktor'a, içtimaiyatçı Mehmet İzzet'e yanaşır gibi, kariyer akademik'in kitap raflarından yaklaşmak marxolog tutumudur... Yaklaşılandan çok yaklaşanı açıklar. Söz gelimi, bugün spekülatif görülen tarih tezi yazıları kaynayıp gitseydi polis aramalarında, —niceleri kaynayıp gitti— ondan arta kalacaklar çok önemli, her bakımdan saygın bir tarih mirasıydı gene de... Değer bilecekler için tabii, saygı duyabilecek durumda olanlar için... Doktor Hikmet, Tarih Tezinden Türk toplumundaki savaşıma gelmemiştir, toplumda yürüttüğü savaşın pratiğinden tarih tezine açılmıştır. Bu açılmanın doğruluğu, iğriliği her vakit tartışılabilir. Ama onun, daha kırk yıl önce, bugünlere varacak bir serüvene parmak basarak Türk toplum yapısını en doğru biçimde, açık seçik ortaya koyma yeteneği ve bu uğurda binbir belâyı göze alıp savaşın en önüne atılması yiğitliği gözden uzak tutulmadan... Bireysel bir yiğitlik de değil, bir örgüt disiplinine inanarak. İşin üzerinde önemle durulması gerekli yanı bu bence... Bu konuda genç kuşakların öğreneceği epeyi şey olduğu kanısındayım. Şurasını belirleyeyim ki, Doktor'u yıllar yılı tanımama, büyük saygı duymama, bir ara birlikte çalışmış olmamıza karşın yanılmazlığına, «Tek» liğine inanmadım hiç bir gün. Demin de söylediğim gibi, bir tarihsel çizgi üstündeki yiğit, olağanüstü yetenekli bir adam olarak gördüm her zaman. Ne «azgın», ne de «bağnaz»dı Doktor. İnsan'dı her şeyden önce. Özel hayatındaki tutum ve davranışlarına hemen de en uygun görünümdedir Baba tipi... Üslûbundaki saldırgan acılık, yalnız ömrünce itilip kakılmış, inkâr edilmiş olmasından değildir. Ezilmiş sınıfların öfkesini de simgeler. Kendi tipinin değil, yörenin, toplumun eleştirileridir romandaki konuşmaları; yüzdeyüz katılırım. O konuşmaları aşan düşüncelerinde de anlıyabildiğim kadarıyla benimsediğim, savunduklarım, tartışmıya açık gördüklerim, kavrıyamayıp zaman zaman karşı çıktıklarım olmuştur. Ama yineliyeyim ki, Doktor'u yargılamak, geçmişi, yarım yüz yılı aşkın savaşım tarihimizi yargılamamızın ancak bir parçasıdır. Hem de bütünü en iyi yansıtan bir parçası belki de... Doktorculuk'tan tiksindiğim gibi inkârcılıktan, hele bu acı savaşım tarihini, daha doğru dürüst anlayıp öğrenmeden, geçmişe sırt çevirmek küstahlığından da nefret ederim. Son yıllarda çektiğimiz acılardan çoğunun temelinde bu yatıyor kanımca... Bugünki savaşımı, devrimci gelenekten birikimden yoksun bırakmak, budalalığın en büyüğü... O da iyi niyetle, ya da bilmezlikle yapılmışsa... 141'ler, 142'ler neyi bekliyor ülkede? Doktor'un deyimi ile «susku kumkuması»nı, üç beş yıl önce bozsaydı daha çok teşekkür borçlu olacaktık Murat Belge'ye... Gene de bir şeydir... Şunu kesinlikle açıklıyayım ki, Doktor Hikmet'in de bütün heybetiyle içinde bulun-

duğu, toplumumuzdaki köklü bir tarihsel akıma inanmış, bunu dosdoğru ve bütün girdisi çıktısıyla kavrama çabasındaki bir fikir emekçisinin ürünüdür Bir Gün Tek Başına... Ne öğrendimse o yolda öğrendim, ne yapmak istiyorsam o yolda yapmak istiyorum...

Militan: Bazı eleştirmenler romanın sinemadan çok etkilendiği konusunda birleşiyorlar. Bu konuda söyliyecekleriniz olacak mı?

Vedat TÜRKALİ: Sinema emekçisi olduğumun bilinmesi önyargı ile hemen bir şeyler söyletiyor çoğularına bu konuda. Açıklık bekliyen bir yanı var işin. Bir defa anlatımda, uslûpta var sinema. Sonra karakterlerin çiziminde var... Bir de olayların, olaycıkların kurgusunda var... Bu üçü üstünde de duralım biraz... Devinimli resimlerin bir düzlemde sergilenmesidir sinema. Ölçü insandır sinemada, bakış açısı da insandır. Sergilemenin aracı kamera aygıtı da tarihin en zeki aygıtıdır!.. Önündekini de tanır ardındakini de!... Anlatan ne kadar saklansa anlatılandan ayıramaz kendini. Söz gelimi eleştiri boyutunu derinleştiren bir öğe olarak anlatanın kendi de olayın içindedir, hem de varlığını hiç sezdirmeden. Resmin boyudur bu, ışıktır, çevredir, aksesuvardır, oyundur, mizansendir ve asıl önemlisi de KAMERA AÇISIDIR... Yani bütün bu olaylara nerden nasıl baktığınız... Etkin bir eleştiri aracı olması bundan geliyor sinemanın. Düzyazıya uyguladım bunu; anlatımda yaptığım bu kadar. Birinci, ikinci üçüncü tekil kişiler ağzından anlatılanları yanyana, içiçe sıraladım. Yeni görünen bir anlatım biçimi çıktı ortaya. Sinema tümceleri çıktı... Birinci, üçüncü tekil kişiler ağzıyla anlatım eskidir, çok yapılmıştır. Ben buna ikinci tekil ağzını kattım. Böylece, plânlar, karşı plânlar, genel plânlar v.b.... dizisinde kendi içlerinde kişiler, hem karşıt açılardan, hem de dışardan eleştirisel bir bakışla görülür oldular. Hem çok nesnel, hem de çok öznel olmanın diyalektiği çıktı ortaya. Romanda yaşayanlar, yaşadıklarını içli dışlı anlatırken bizi de kattılar işin içine. Bu sinemadır işte. Hem dışında kaldık işin, hem içine girdik. Romanın daha başlangıçta okuyucuyu yakalaması bundandır sanırım. Özdeşleşme de oluyor bir tür, kendini de buluyor okuyan... Kişilerin çizilmesi konusunda başlangıçta konuştuklarımıza sinemayla daha da açıklık getirebiliriz sanırım. *Gösterdiklerimizden* sorumluyuzdur sinemada biliyorsunuz. Sanatın, seçmeğe, beğenmeğe, çevreden aldıklarınızı «yapay» bir birleşimle yansıtmaya görevli olduğunu tanıtlama aracıdır sinema. Gerçek gerçeği bile yansıtmaz bazı. Sinemada bir sürü deneyler yapılmıştır biliyorsunuz. Söz gelimi bir dinamit patlama olayı gerçek olarak çekilmiş, gereği kadar etkili olmamış, dinamit patlaması olayını yansıtmamıştır da, flâşlarla, özel olarak hazırlanmış bir sahne daha etkili olmuştur. Bugün de ileri sinema tekniğinde önemli yer tutan, özel hazırlanmış efektler vardır biliyorsunuz. Toplumdan, yaşamdan aynen, «bütün çamuruyla» koparıp aldığınız bir tip, yalnız sizin istediğinizi değil, kendini bile yansıtamamıştır bir bakarsınız ki... Bilincimizle vardığımız sınıfsal doğruların savaşımı yolunda «yapay birleşim»dir dediğimiz, gerçeğin de özüdür bir bakıma... Şematikliğe düşmeden, gerçe-

ğin istenen bütün boyutlarını etkili biçimde yansıtan simgelerle anlatmadır varılan. Sinema özünde epiktir sözü doğru görünür bana. Epik anlatımın en güçlü aracı, en somut da örneğidir hiç değilse... Tiyatroda biliyorsunuz, dramatik, epik diye kesin bir ayırım yapıyoruz bugün. Bizim geleneksel tiyatromuzun da içinde olduğu göstermeci tiyatrolar ve bugünün epik tiyatro anlayışı, sanatta simgelemenin vurucu gücünü; derinliğine, genişliğine etkileme özelliğini gösterir açık seçik... Romanda yapılan da budur birbakıma... Öyle ki söz gelimi romandaki öteki tiplerin hangi kişilerden alındığını söylediğim bir çok arkadaşlar düş kırıklığına uğradıklarını söylediler!... Kaba gerçekçilikle anlatsaydım o kişileri, hiç te doğrular yansıtmış olmazdım oysaki. Çizdiğim kişinin doğruluğu gerçekliği, içinde yaşadığı, kişiliğinde yansıyan bir dünyanın nasıl değiştirilebileceği tarihsel doğrusuna yararlı olduğu kadar gerçektir, doğrudur benim için. Şematikliğe, yapaylığa düşmeden yapılmaya çalışılan bir yapay birleşimdir!.. Hem gerçek, hem de simgedir demek ki... Söz gelimi Baba tipini bile yalnız Doktor Hikmet içine hapsetmemek için fizik yapısını hayli farklı, hatta zıt çizdim...

Militan: Romandaki Baba tipi için bizim söyliyeceğimiz şu: İşçi sınıfıyla bütünleşmiş bir aydın, onun ideolojisini işçi sınıfı içinde yaymaya çalışan, kendini bu konuya adamış bir aydın kişinin çizimidir. Bu Baba olur, bizim elli yıllık sosyalist mücadele tarihimizde tanıdığımız başka biri olur, romanın dokusunda önemli bir şey değiştirmez.

Vedat TÜRKALİ: Öyledir ve öyle olmalıdır. Bu özellik romanın sonunda iyice ortaya çıkar sanırım. 27 Mayısın bir gün öncesinde yeni bir savaşa kararlı yürüyen Günsel'in karnındaki bebekte simgeseldir söz gelimi... Kenanla Günsel'in karışımıdır gelecek olan... Rauf Mutluay iyi sezinlemiş romandaki bu yanı güzel alıntılar vardı yazılarında... Romanın sinema olan üçüncü yanı kurgusudur demiştim. Kolay okunmasında bu da önemli bir öge oldu sanırım. Fazlalıkları çizmişim diyor Mehmet Doğan; ben daha kolay bir yol tuttum, fazlalıkları hiç yazmadım!.. Görüntünün tartımını temposunu zedeliyecek, sürekli çelişkilerden, çatışmalardan doğan devinimi aksatacak hiç bir ekin yapıya sokulmasına izin vermez, bir sinemacının zevki... Ben de bunu yapmıya çalıştım olayları bağlarken... Birikimlerden doğan sıçramaların birbirini izlediği olaylar sergisidir ortaya konan. En çok ta ikili sahnelerde belirgindir sinema görünümü. Hele Günsel'le Kenan'ın, Kenan'la Nermin'in çekiştiği, çatıştığı, seviştiği sahnelerde. Söz gelimi ikinci bölümün bitimindeki Kenan-Günsel ilişkileri hemen her şeyiyle, tekli, ikili, yakın, uzak resimleri, oyunları, mizanseni ile, açık seçik sinemadır. Konuşmaları bile sinema diyaloğudur. Progresist diyaloglardır. «Hadi bir tokat ta buraya vur» der Günsel. Kenan «Nermin'le yattım ben...» der... Bir çelişkiden yeni bir duruma sıçramanın tramplenidir İnsanın iç ve dış dünyasındaki çelişkileri kavrayıp yansıtmakta sinemaya en yakın yetenekteki romancılar, üstünde uzun konuşluğumuz Stendhal'lar, Balzac'lar, oDstoyevski'lerdir kanımca. Bir Stendhal'-

ın, Dostoyevski'nin sinemayı görmediğine, bilmediğine bir türlü inanamam!..

Militan: Kenan tipinden 27 Mayıs sonrası devrimcilerine kalan şeyler nelerdir sizce?

Vedat TÜRKALİ: Yanıtlaması oldukça güç. Tartışılacak bir konu. Önce Kenan'ın kendi kalmıştır demin konuştuğumuz gibi. Küçük burjuvazi'den ortaya dökülen savaşımcı tiplerin çoğunda bir şeyler kalmıştır Kenan'dan. Hem duygulu, hem duygusal yanlarıyla. Gözü kara atılım ve çöküşe varan bunalımlarıyla... Yeni dönem ayrı bir çalışma, araştırma ve yargılama konusudur bence. İzin verirseniz şimdilik kapatalım da, gönlümce çalışma olanağı bulursam ilerde gene bu konuya döneriz umarım ki...

ATAOL BEHRAMOĞLU

bir akşamüstünün

Bir halkın oğlu olmak, ona ilişkin ne varsa bilmek değil midir?
Anlatabilmek değil midir, ne varsa yaşadığı, düşlediği?
Dolaştım bir akşamüstü böylece üzgün, kırık
Kurcalayarak içimde zavallı, paramparça bir şiiri

Yağda cızırdayan balığı ve sarhoşu gördüm
«Ay yok ki.. Nasıl görürüm onu..» diye mırıldanıyordu
Caminin avlusunda Kadir gecesi hutbesini dinledim
«Okeye bir iki..» diye bağırıyordu kahvede biri

Kırık dökük izlenimleri bir akşamüstünün
Kirli bir deniz, televizyon, yukarı katta bağıranlar
Kurşuna dizildi İspanya'da beş gerillacı
Türkiye'de beş on gün sonra seçim var

Bense umudumu yitirmeden, şiire ve arkadaşlığa özlemle,
Yitirmeden umudumu birgün gerçekten oğlu olabilmeye halkımın
Her dakka yeniden kavramak çabasındayım yaşamayı
Ve şirini yazmak çabasında; çarpıntılar içinde yeniden doğma çabasındaki insanın

gecekonduda geçen bir çocukluk

Gecekonduda geçen bir çocukluk
Belki her şeye rağmen daha anlamlıdır bizim hayatımızdan
Çünkü hız ve değişim var
Çünkü ölü olmayan bir şeydir zaman

Sinemaya gidilir, bir kız sevilir
Bunalınır geç saatlere kadar kahvede
Ana bitkin dönmüştür çamaşırdan
Baba haftada üç gece gelebilir eve

Arkadaşlar ve bazı partiler vardır
Değişir plâklar ve küfürler
Heyecanlandırıcı bir şeydir yaşamak
Yeni şeyler umdurarak geçer

Gecekonduda geçen bir çocukluk
Bir ucu köy duygularına dayalıdır
Bir ucu akıntısında büyük şehrin
Onun ölümüne ölümüne çalkanır.

bedri rahmi'den özür
ya da kuşağım adına bir özeleştiri

Yaşarken, değerini bilmek şurda dursun
Tadına bile varamadık resminin, şiirinin
Yüreği sımsıkı kapalı kimimizin
Kimimiz elinde tutsak öfkenin, gururun.

Sevgisiz, dostluksuz yaşam neye yarar oysa
Düşsüz, hayalsiz sanat neye yarar?
Ama yine de bağışla sen bizi Bedri Usta;
Kötücül olduysak böyle, bunda yaşadığımız şu dünyanın da payı var.

İşte yeniden

İşte saçma sapan hatıralar ve bir sürü şeyden sonra yeniden şairlik yaklaşıyor bana
Kalemim uçarcasına ilerleyecekmiş gibi afillice yaklaşıyor kâğıda
33 yaşında ve harikulâde dünyasında yılbaşı ağaçlarının ve saçlarda yıldızlanan su damlacıklarının
Onu galiba seviyorum, alnında, saçlarının bitiştiği yerdeki ebedî kızlık işaretini
— Bütün bunlar saçma sapan bir rüya da olsa; ve ben ne istediğini bilmeyen bir çocuk ta olsam ağlayarak arşınlayan sokaklarını dünyanın ve yağmurlu asfalta yüzün koyun kapanarak ve otların kokusuyla doldurarak ciğerlerimi —
Onu galiba seviyorum, saçlarının bitiştiği yerdeki ebedî kızlık işaretini, bir gül olan ellerini, «üşütme» deyişini ve kara gül anlamına gelen adını.
Kara bir güle benziyor kendisi de.
Yarın Pazar, José Marti'nin şiirlerini çeviriyorum sürmenaj ve hüzün arasında
José Marti, bir tabanca mermisi kadar küçük, hırçın ve sıkı, ve karısı tarafından terkedilmiş
Serseriliğim benim seni çocuğummuşun gibi seviyorum
Şiir yazmak istemiyorum satranç tahtasında ya da matematiksel olarak
Matematiği bilmek, ama şiir bir uçurumdur yine de
Alnında, saçlarının bitiştiği yerdeki ebedî kızlık işaretini öpüyorum uğurlarken seni
Aklımda en çok alnını öpüşüm kalıyor, saçlarından, ağzından, yanaklarından sonra
Dünyaya yeniden hazırlanabilirim, destan başlangıçlarına, insanlara sevgim yenilenebilir
Gogol'ü yeniden okuyabilirim baştan sona, Tolstoy'u, ve yeni romancılar keşfedebilirim
İşte bunları anlatmak için, arınmak için, kaçıp gitmek için çalar saatlerden, boyası dökülmüş dolaplardan uzağa
Yurdum beni çekiyor ve sıvaları dökülmüş bir ev gibiyim şimdi
Her an çöktü çökecek, yararsız, çirkin
Beni sev, alnında, saçlarının bitiştiği yerdeki öpücüğün sıcaklığını koru
Ellerini avuçlarımda yıllarca tutmaya hazırla.

ALPER UYGUR

CHARLES DOBZYNSKİ Türkçesi Kenan Somer

nazım hikmet ile sanat anlayışı üzerine bir konuşma

... Üzerinde elyazmaları ve ilaçlar bulunan bir masa ile, mendil kadar odasında, Nazım daha da büyük görünüyor. Bazan doğru sözcüğü arayarak, düşünceleri tartarak, birbirleriyle uyar duruma getirerek, onları beklenmeyen bir karşılaştırma ya da bir nükte ile aydınlatarak, benimle yavaş yavaş konuşuyor. «Öncünün durumu» üzerine sorduğum soru, ona sıçrama tahtası hizmeti görecek.

— Bence, diyor, 1958 öncüsü, 1978 ya da 2000 yılının öncüsü, hep aynı şey. Kanım şu ki, sanatta en büyük tehlike sekterlik. Böyle olduğu için, kendi görüşümü zorla kabul ettirmek istemem; bütün öbür görüşleri de kabul ederim, çünkü gerçek (hakikat), ancak çelişkilerin birliği ile kavranabilir. Bir örıcü, ne olursa olsun, bir içerik ve bir biçim ile belirlenir. Benim anladığım biçimiyle öncüde, içerik, benim için bir boyun borcu olan insanal gerçekliğin belli bir yansımasıdır; biçim ise, öz-sözlülük *(laconisme),* kısalık ve belginliktir, çünkü doğru olmak, ayışığı gibi değil, ama günışığı gibi olmak gerek.

— Şiir, insanal gerçeklik ile dilsel öz-sözlülük arasında her zaman bu denge koşulu içinde çözümü olanaklı olmayan özel deyimleme sorunları çıkarır. Dilsel öz-sözlülük size estetik düzeyde saltık (mutlak) bir zorunluluk olarak mı görünüyor? Neden?

— Gene söylüyorum, ister barok ya da retorik, ister bilgince yazılmış ya da deneysel şiir olsun, öbür görüşleri de yerden göğe kadar haklı bulurum; sanat ve insan değeri olan her şey kabulüm. Ama eğer seçme hakkım vasa, ben açıklığı ve yalınlığı yeğ tutarım. Öyle yazmalı ki, şiirden bir tek virgül atılınca, her şey yıkılsın. İşin özüne girecek biçimde kurmalı şiiri. Deyimleme alanında tüm olanakları kabul ediyorum. Eğer benim öze yönelik yalınlık eğilimimi açıklayacak teorik bir neden isterseniz bu belki de geleneksel Divan sanatına karşı soyutlamaya ve entellektüel doğu süslemesine karşı bir tepkidir.

— Bazı konular ve bazı sözcükler için de bir düşkünlüğünüz var mı?

— Özgül olarak yazınsal ya da resimsel bir dil olsun, özgül konular olsun sanmıyorum. Ben tüm sözcüklerden ve tüm konulardan yanayım. Sonra değinmek istediğim bir başka sorun daha var: İnsanın ölçülü uyaklı dizelerle olduğu kadar, özgür dizelerle de kendini anlatabileceğine inanıyorum. Her şiir bir kendilik (zatiyet) oluşturur. Öyleyse her şiir için içeriğe uygun düşen biçimi bulmak ve uygulamak gerek. Bazan klasik, bazan da folklorik

biçimler uygun düşebilir, ya da yeni biçimler bulmak gerekir. Örneğin, ülkemde, geleneksel bir biçim olmayan *sonnet* biçiminden yararlanacağım tutarsa, benim için önemli olan klasik sonnet'ye öykünmemek ve gelenek içinde türetmektedir. Evet, içerik ile biçim arasında bir birlik var, ama aynı zamanda biçim ile içerik arasında karşılıklı bir etkileşim de var. Öne geçen içeriktir, ama biçimin içerik üzerindeki etkisi de yadsınamaz.

— Gerçekte, Genç Ozanlara Mektup'unuzda, belleğimde çakılıp kalan bir tanımlamasını vermiş bulunduğunuz, her şeyden önce diyalektik bir ilişki bu. İzninizle yineliyeyim; «Her özün, bu özü bir ipek çorap saydamlığı ile gösterecek ve ona bir ipek çorap gibi yapışacak kendine özgü bir biçimi olmalı». Ama biraz önce ülkenizin yazınsal geleneğinden söz ettiniz, biçimin seçiminde bu gelenek ne rol oynar?

— Edebiyat ulusal biçimler sorunu, önemli bir sorun.ilkin, her ülke için tarihsel olarak belirlenmiş ulusal biçimlerin varlığına inanıyorum. Bizde, Türkiye'de, her çağa, ulus ile, halk ile birlikte evrimlenen özel bir biçim karşılık düşer. Ama, çeşitli ulusların kültürleri arasında etki değişimleri olur ve her ulusal biçim içinde, bir ya da çeşitli başka ulusların, bir ya da bir çok ögeleri bulunabilir; zaten ulusal kültüre bir evrensellik niteliği veren de budur.

Ben kendimi, sadece Türk kültürünün kalıtçılarından biri olarak değil, ama tüm insanlık kültürünün kalıtçılarından biri olarak görüyorum. Kültürden söz ettiğim zaman, sadece eski Yunan kültürünü ya da Rönesansı değil, ama Asya, Afrika, Amerika kültürlerini de düşünüyorum. Batılı bir insan olarak, batı kültürünün kendi ülkemin kültürüne katkıda bulunmuş olmasından gurur duyuyorum; ama, tersine, ülkemin ve tüm Doğu kültürünün, Batıdaki dahil, tüm insanlığın ortak kalıtını zenginleştirmiş bulunmasından da gurur duyuyorum. Bana göre, bir insan, müzik bakımından, ancak Alman, Çin ya da Türk müziği karşısında aynı derecede duyarlı olursa, zengin demektir.

— Kültürlerin birbirlerinden aldıkları borçları yadsımak saçma olur. Lenin Ödülünün verilmesi sırasında, Doğunun insan ruhunun gelişmesi üzerindeki payını sözkonusu ederken, Aragon'un anımsatmak istediği şey de buydu. Gene de öyle geliyor ki, hiç değilse edebiyat alanının, ve özellikle de şiir alanının bir bölümü, dilin ya da bazı düşünce biçimlerinin ulusal özellikleri üzerine yaslanmış olmaktan ötürü, güçlükle çevrilebilir bir durumda bulunuyor. Acaba burada da, her halkın başkasına mal edilemez ve özgül bir payı mı sözkonusu?

Önemleri yadsınamaz bir çok yazar ya da ozan, sadece kendilerini başka bir duyarlık sisteminin yasalarına göre dile getirdikleri, ya da kendi dillerinin ulusal özlüğü ile ilgili bazı verileri kavrayamadığımız için, hatta en sadık çeviri aracılığıyla bile, bize «yabancı» kalıyor.

— Tüm yazar ve sanatçılar için durum böyle değil. Duyarlığı salt ulu-

sal olmayan sanatçılar her yerde bulunur. Eğer duyarlık sadece ulusal kaynaklarla sınırlı kalsaydı, yaratıcılar erkliklerinin bir bölümünü yitirirlerdi. Bakın, bir örnek vermek gerekirse, Mao Çe-tung'un şu yakınlarda yayımlanan şiirleri, eski Çin geleneği içinde yazılmışlardır. Gene de, klasik biçime ve çeviriye karşın, içerik herhangi bir 20. yüzyıl insanı için belirli bir değer taşır. Şiirlerinin yayımlanması üzerine ortaya çıkan yazınsal sorunlar karşısında, bu yöneticinin bu vesileyle takındığı tutum üzerine sevinmek gerektiğini de ekliyeyim. Sorunuza dönmek gerekirse, ancak kendi ülkelerinde, ya da ancak belli bazı yabancı ülkelerde anlaşılabilecek sıkı sıkıya ulusal ozanların varlığını yadsımıyorum. SSCB'de, bir çok İtalyan ozanı, genç kuşaktan olanlar dahil, tanınır ve sevilir. Benim bildiğime göre, örneğin Mayakovski'nin sevildiği Fransa'da, durum böyle değil. Mayakovski'nin şiir biçimi çok zordur; gene de, onun duyarlığında, sınırları ve dil engellerini aşan evrensel bir şeyler var.

— Az önce, aynı zamanda ozan da olan siyasal bir yöneticinin, özel bir yazınsal sorun karşısındaki tutumundan sözediyordunuz. Tersine, size göre, siyasal sorunlar karşısında ozanın tutumu ne olmalı? Onun da oynayacak bir rolü, yerine getirilecek bir görevi olduğunu düşünür müsünüz? Kısacası, haksız olarak «bağlanma» *(«engagement»)* adı verilen şeyin zorunluluğuna inanır mısınız?

— Biliyorsunuz, 1923'den beri Komünist Parti üyesiyim; övündüğüm tek şey bu. Bana öyle geliyor ki, devletler arasındaki ilişkilerde yansızlık siyasası yararlı ve etkili olabilir, ama yazarlarda olamaz. Dünya tarihinde, çağının sorunları karşısında büsbütün yansız ve edilgin kalmış bir tek büyük yazar göstermek kuşkusuz güç olacaktır. Yansız olunduğu sanılabilir ve söylenebilir, ama nesnel olarak hiçbir zaman yansız olunamaz. Bana gelince, ben bile bile yan tutmayı yeğlerim.

— Bu ilke kabul edilince yaratıcının eylemi hangi yönde olmalı?

— Ben yazarların, en başta da komünist yazarların, yaşamın tanınmasının zorunlu kaynaklarından biri durumuna gelecek bir edebiyat yapmaları gerektiğine inanıyorum. Krupskaya'nın, Lenin üzerine Anılar'ında, Rus edebiyatının, Lenin için gerçekliği tanıma kaynaklarından biri olduğunu belirttiği bir tümcesini hep anımsarım. Halkım için, başka halklar için, en yenisinden en yüksek yöneticisine kadar partimin tüm üyeleri için, bu erdemi taşıyan şiirler, romanlar, tiyatro oyunları yazmak isterim. Ama, bunun için, doğru olmayı, öz sözle süssüz, belirsizlikten uzak yazmayı, sağ kulağını sol elle göstermeye kalkmamayı bilmek gerek. Bu sorun, her türlü öncü için, hatta gelecekte de kendini gösterecek sürekli bir sorundur.

— Günümüzde, yazar ve halk, ve daha açıkçası, siz SSCB ya da halk demokrasilerinde yaşadığınıza göre, yazar ile sosyalist toplum arasındaki ilişkilerin yolaçtıkları sorunlar nelerdir?

— Yazarın, sosyalist toplumun kurulmasında, halka ve Partiye yardım-

cı olması gerektiği kanısındayım. Önemli olan, yazarın nasıl yardımda bulunabileceğini bilmektir. Her şeyden önce, yazarın yetenekli olması önemli; yoksa edebiyata bile hiçbir katkıda bulunamaz. Bazı yazarlar moda tarafından sürüklenir ve, gerçek bir başarı ile, kendini göstermek için bazan uzun bir süre isteyen, ama kalımlı bir başarı ile karıştırılmaması gereken, çabuk, ama geçici bir başarı da kazanırlar. Öte yandan, yazarın, kuruluş durumunda bulunan bir toplumda ortaya çıkan türn sorunları, bu toplumun çelişkileri dahil, ele almaktan korkmaması gerektiğine de inanıyorum.

— Çevirisi *Les Temps Modernes* tarafından yayımlanmış bulunan *İvan İvanoviç yaşadı mı?* yergi oyununuzda yaptığınız şey de bu, değil mi? Ama, belki siz de dahil, bazı yazarlar, çelişkileri çok olumsuz ya da çok kara bir ışıkla aydınlatmış, ve böylece toplumun gerçek gelişmesi ile çelişkiye düşmüş olmakla eleştirilmemişler midir?

— Komünist bir yazarın, sosyalist bir toplumda, bu toplumla uyuşmazlık içinde bulunması olanaksızdır. Ama bu yazar eğer başka bir toplumda çalışıyorsa durum hiç de böyle olmayacak, o zaman bambaşka güçlüklerle karşılaşacaktır.

Örneğin, eğer İvan İvanoviç'i, yarı-feodal yarı-kapitalist bir ülke olan Türkiye'de, bir Türk kişisi olarak yaratsaydım, Petrov, Türk toplum koşulları içinde, İvan İvanoviç'in elleri arasında hep bir oyuncak olarak kalacağına göre, taban tabana karşıt bir duruma varılırdı. O zaman hiçbir şey değişemezdi; oysa, tersine, sosyalist bir toplumda, İvan İvanoviç'in değişmekte olduğu ve daha da değişeceği daha şimdiden saptanabilir.

Kendi payıma, ben kesinlikle bir parti edebiyatından yanayım; ama bu, hiç de, Fransa ya da başka ülkelerde, komünist-olmayan yazarların yapıtlarına da hayran olmadığım anlamına gelmez.

— Parti edebiyatından ne anlıyorsunuz?

— Bu konuyu Lenin'in anladığı gibi düşünmeye çalışıyorum. İşte bu da çok güç; çünkü, tüm derin düşünceler gibi, Lenin'in düşüncesi de görünüşte çok yalın. Önce, yazar olarak, Parti üyesi olarak, Parti ile benim aramda kurulan bağ, hiç de edilgin değil, ama etkin bir bağ. Bir değişim var: Parti bana bir şeyler verir, ve sıram gelince ben de ona bir şeyler vermeliyim.

Ben Partiye, Kongre tarafından onaylanmış bulunan tüzük ve programı ile bağlıyım. Bu belirli ilkeler dışında kimseden, buyruk almam. Kuşkusuz, Partinin belgilerinden, tüm belgilerinden, onları halka yaymak için, esinlenirim: ama onları gerçekten sanatsal bir düzeye yükseltmeye çalışarak.

Öte yandan, Partinin, halkımın ruhunu benim yapıtlarımdan öğrenip kavrayabilecéği bir biçimde yazmaya çalışırım. «Ozanlar geleceği önceden sezerler» diyordu Engels, Eğer onlar geleceği önceden sezmeğe yetenekli iseler, o zaman bugünün sorunlarını haydi haydi sezinleyebilirler. Parti tarafından önerilen genel konular ile ozanın duyduğu şey arasında çelişki olamaz

— Gene de, böylece, düpedüz ozanın kendi esinlenmesi dışın-

da kalan bazı konuları «süsleme»ye, ya da daha iyisi «cilalama»ya varılmasından korkmuyor musunuz?

— Dikkat. «Süslemeli» demiyorum: sanat süsleme değildir. Gene de, gerektiği zaman, örneğin benden güncel bir sorundan esinlenmem ve onu halka yaymam istendiği zaman, bunu dürüstçe, yani içtenlikle yapmağa çalışırım. Yaşamımda, duruma uygun, örneğin somut bir grev olayı için şiirler ve şarkılar yazdım. Ama, öte yandan, bir destanda tüm bir tarih dönemini yansıtmaya da giriştim.

Tüm engellere, tüm güçlüklere karşın, sanat alanında da sputnikler bekleyebiliriz sanıyorum. Bugün bunun için tüm toplumsal koşullar var, ama daha ancak ilk denemeler evresinde bulunuyoruz.

Daha çok güçlüklerle karşılaşacak ve üstelerinden gelecek, daha çok başarısızlıklara uğrayacağız. Eğer perspektifler görülmezse, denemelerin bir sonuca ulaştırılması beklenemez.

Bu düşünü açıklamak için, Nazım Hikmet bana «müzikal bir sputnik» adını verdiği bir şeyden, Kara-Karayev'in, Moskova'da görmüş, ve livresi güney Afrika romanından çıkarılmış bulunan bir balesinden sözetti. Bir zenci erkek ile beyaz bir kadının aşkı konusu üzerine, bale, batı müziği ile karşılaştırarak, Afrika zencilerinin halk müziğinden esinlenir. Ozan daha sonra, bilindiği gibi yaşamına etkin olarak katıldığı Sovyet Tiyatrosunun yeni ve ilginç belirtilerini sözkonusu eder.

— Doğrusunu söylemek gerekirse, Meyerhold, Tairov, Yahudi Tiyatrosu, Vakhtangov, Stanislavski ile, Moskova bir zamanlar tiyatro cenneti oldu. Her tiyatronun kendi öz biçimi ve laboratuarı vardı, ve deneyler değiş ediliyorlardı. Ama her biri kendi özgül çehresini koruyordu. Sonra tiyatroların hemen hepsinin aynı üniformaya büründükleri bir dönem geldi. Üniforma, savaşta belki yararlı ve zorunludur, ama sanatta değil.

20. Kongreden sonra, tiyatrolar yavaş yavaş kendi çehrelerini buldular. İlk dönemde, Vişniyevski ve Mayakovski'nin oyunları dışında, yenilik özellikle sahneye koymadaydı. Bugün, yenilik, kendini dramatik biçimde olduğu kadar, yapıtların içeriğinde de gösteriyor. Hem içerik hem de biçimde eşit bir gözüpeklik kendini göstereceği zaman, Sovyetler Birliğinde ilk tiyatro sputniğinin atılabileceğini sanıyorum.

— Siz bir tiyatro yazarısınız da, Nazım, İvan İvanoviç oyununuz nasıl karşılandı?

— Bu oyun, ilkin, Stalinabad'da, elli kez kadar oynanmıştı. Daha sonra Riga'da şu son günlere kadar oynandı ve gene de sahnededir sanıyorum. Moskova'da başarının büyük olduğunu duydum. Bundan gurur duyuyordum, çünkü sosyalist topluma karşı değil, ama ondan yana bir yergi yazmış olma duygusuna sahibim.

Oyunu sadece beş kez oynadılar ve sonra tiyatro yöneticisi, tiyatro topluluğuna danıştıktan sonra, benimle oyun tarafından konulan bazı sorunlarla ilgili bir konuşma yapmak üzere, onu resmen afişten kaldırdı. Ne var ki, Moskova'ya kararlaştırıldığından daha geç döndüm ve oyun zama-

nında yeniden oynanamadı. Oyunumun yeniden oynanması için, törel ya da ideolojik bir yasaklama sözkonusu olamaz sanıyorum. Yeniden oynanmadan önce uzun zaman beklemek, bazan bazı yapıtların yazgısıdır.

Bu yapıt, bir çok ülkede çevrilip yayımlandığına, Prag'da üçyüz kezden çok, Bratislava'da, Alman Demokratik Cumhuriyetinde, Leipzig, Schiller Tiyatrosunda, ve Zeffenberg'de yüz kez kadar oynanmış bulunduğuna göre, her halde «kargışlı» bir oyun değil.

— Şimdilik tiyatro ile ilgili başka tasarılarınız var mı?

— Büyük bir isteğim var: Paris'te, hatta çok küçük bir sahnede, hatta bir «yelek cebi» tiyatrosunda, hiç değilse bir oyun oynatmak. Buraya her boydan çeşitli oyunlar getirdim ve, dostlarla karşılaştığım zaman, onlara «bu oyunları oynatmama yardım edin» diyorum.

Bu isteğin yerine geleceğinden kuşkum yok. Bundan kazanacağımız çok şey var: Nazım'ın, ayrılırken, bana gizemini şöyle açıkladığı yalın ve derin bir sanatı tanımak:

— Ben «Yüz Çiçek»ten yanayım; yeter ki, yüz çiçek arasında, kâğıttan bir çiçek olmayan bir sosyalist sanat çiçeği, bizim olan ve yetiştirilmesinde bize yardım edilen bir çiçek olsun.

(Paris, Ma Rose, Pierre Jean Oswald, Paris 1961, s. 12-25

KİTAPLAR

• «YAŞAMA KAVGASI»

William Faulkner Amerikan Yazınının en anlaşılamayan yazarıysa, Erskine Caldwell de en horgörülenidir. Nedeni açık: Romancılıkları, bu iki güneyli yazarı bir yerde birleşen ama birbirini tersi değerlendirilmelerinin kaynağıdır Faulkner koyu bir üslupçudur. «Light'in Avgust»de zenci sorununa çok özel bir odaktan bakar. Irkçılık, kültürel tutuculuk karşı hedefleridir. Ne ki bu hedefleri sis gibi sarmalayan üslup düşkünlüğü altında alabildiğine kişiselleştirilmiş «dram», «Faulkner'in dilinin yalnızca aracı durumuna indirgenir. Caldwell'in tavrı ise bambaşkadır. «Tütün Yolu» (Tobacco Road) ya da «Temmuz Olayı»nda (Trouble'in July) betimlediği yoksulluk ve ırkçılık temaları doğrudan anlatımla okura iletilir. Erskine Caldwell doğal ve yalın anlatımdan yanadır. Yazınsal hiç bir oyuna yüzvermez. Düzenle bütünleşmiş eleştirmenlerin Faulkner'in üslupçuluğunu yüceltirlerken, özü de hasıraltı etmeleri olağandır. Fakat Erskine Caldwell'in roman anlayışı onlara böyle bir olanak vermez. Bu yüzden zorunlu tek yola başvururlar: Görmezden Gelme. Caldwell'in Amerika dışında daha çok tanınıp, sevilmesinin nedenide budur.

Nedir Erskine Caldwell'in üzerine üzerine gittiği şey? Yanıtı romanlarında fazlasıyla bulunur: Irkçılık, ona bağlı olarak geri bırakılmış karaderililerin yoksulluğu, kapitalist beyazların sömürüsü, işbirlikçi yargı ve yönetim organları. «Yaşama Kavgası» (The Place called Estherville, - 'Estherville denilen Yer' diye çevrilebilecek olan adın 'Yaşama Kavgası' olarak çevrilmesi sanırım yapıta belirgin bir çarpıcılık verme amacı taşıyor.) (1), bütün bunları iki kardeş ve yatalak teyzeden oluşan karaderili bir ailenin acıklı serüveni içinde anlatıyor. Onsekizindeki ağabey Ganus ile onaltısındaki kızkardeş Kathyanne Bazemore'un namuslu ve onurlu kalabilme savaşını içiniz burkularak, öfkeyle okuyacaksınız. Estherville, Amerika'nın sanki küçültülmüş bir panoramasıdır. Büyük çiftçisinden, fabrikatöre; bankacısından, tefecisine dek düzeni elinde tutan taşra burjuvazisinin varlık nedeni, karaderili ırkın itildiği sömürü çarkıdır romanda betimlenen. Sınıflı toplum gerçeği her sayfada, her sözde, her harekete karşımızdadır.

Olaylar dizisi topu topu altı aylık zaman süresinde geçer. İki kardeş, Ganus ile Kathyanne köyden Estherville'e çalışmak için gelmiştir. İkisi de ayrı zengin evleri-

ne hizmetçi olarak girerler. Zenciliğin sonucu sınıf ayrılığını çalıştıkları süre boyunca duyacaklardır. Ne ki beyazlardan alınması güç ve pahalı şeyleri zencilerden sınıf ayrılığı nedeniyle almak kolay ve doğaldır. Ganus, evin şımarık kızının cinsel isteklerine karşı koyduğu (sınıfının bilinciyle), Kathyanne ise evin beyine karşı koyamadığı nedeniyle işlerinden ayrılmak zorunda kalırlar. Kathyanne ile evin beyi arasında geçen konuşma, sınıfsal çelişkinin cinselliğe uzantısıdır: ««George uzandı kollarından tutu onu. 'Elimde, değil Kathyanne' dedi. Ezilip büzülüyordu. 'Elimde değil bu... senin gibi güzel bir kız...' 'Mr. George(beyaz olsaydım elinizde mi olurdu dersiniz?' Tek tek çıkıyordu kelimeler ağzından' Yoksa zenci olduğum için önemli değil mi?'»

Ganus ile Kathyanne'nin önünde zor günler vardır. Ganus işsizdir. Kathyanne başka bir evde hizmetçilik yapmaya başlar. Ama evin hanımının ücretini ödememesi üzerine oradan da ayrılmak zorunda kalır. Birgün Kathyanne'nin ardına kentin zenginlerinin çocukları takılır. Sözde onu çocukların elinden kurtaran gece bekçisinin istediğini vermeyince tutukevini boylar. Ganuş, bakkal yanına çırak girme amacıyla bisiklet almak arzusundadır fakat parası yoktur. Bisikletçiyle anlaşan tefeci doktor Ganus'un adına bisikleti alır. Ne ki Ganus her cumartesi beş dolar getirmeyi bir kez aksatırsa bisikleti elinden alacaktır. Sonuç bellidir: Bakkal, bisitletçi ve doktor Ganus'u iliklerine dek sömürürler. Dul bir kadının cinsel isteklerine boyun eğen Ganus işinden de, bisikletinden de olur. Öte yandan Kathyanne artık zengin hovardaların peşinde koştuğu bir melez güzelidir. Nedir Kathyanne hiçbir zaman onurunu ve sessiz direnişini beyazlara teslim etmez. Daha anlatmaya ne gerek var. İki kardeş acıklı sona doğru gitgide yaklaşırlar.

Romanın, hemen hemen olumlu tek beyaz adamı, Dr. Flowdendir. Tefeci doktor Englısh'in karşısında Dr. Plowden kendini insanlığa adamış, bütün yaşamını gece gündüz hastalarını iyileştirmeye vermiştir. Politik nedenleri araştırmaya belki zamanı yetmemiştir. Sağduyusuyla, yüreğiyle insanlığın, ezilen zencilerin yanındadır. Kathyanne'nin doğumuna giderken, kendisinden laf almaya çalışan gece bekçisine şunları söyler: «... biliyorum sen ve senin gibi bir kaçının niyetini: Estherville'de tek beyaz olsun istiyorsunuz. Ama boşuna didinmeniz. Bir kuşak geriye bak; dünya çok değişi. Bir kuşak sonra daha da değişecek. Ben göremem o günleri ama senin kuşak görecek inşallah.»

Erskine Caldwell'in doğalcı bir gerçekçilik anlayışı var. Kahramanları çoğunlukla gevezedir, çok konuşurlar. Bununla birlikte sözleri yaşamda süregeldiği gibi bazen öfkeli, bazen hüzünlü, bazen kararsızdır. Kurgu, okura önceden tasarlanmamış duygusunu verir. Davranışlar, olgular, olayların içinde kendiliğinden bir tavırla gelişirler ki gerçekçilik dediğimiz sanatçı tavrı da budur. Toplumcu sanata; örneklersek, «Fontamara», «Sonsuz Topraklar», «Bitmeyen Kavga» cinsinden romanlara yöneltilen kaba gerçekçilik suçlamasının «Yaşama kavgası» için geçerli olması Caldwell açısından sanırım bir övgüdür yergi değil.

Cihat ÖZAYDIN

(1) «Yaşama Kavgası»: Erskine Caldwell (Çev: Şemsa İlkin), Oda Yayınları,

• ŞİLİ — KARA DARBE

«Bütün aydınların ibretle okuması gereken bu kitap'ta Şili'deki faşist darbenin nasıl hazırlandığı, bazı hainlerin vatanlarını nasıl sattığı, darbe ve korkunç sonuçları belgelerle, fotoğraflarla gözler önüne seriliyor. Bayan Allende'nin sözüyle **«Bu kitap Şili üzerine bütün gerçeği söylüyor.»**

Kitabın arka yüzünden aldık bu kısa tanıtma yazısını. Şili olayının, bizce tüm boyutlarıyla kavranması zorunlu. Ayırıcı ve belirleyici koşulları unutmuyoruz, ama emperyalizme bağımlılık - üstelik böylesine pervasız olabildiği bir dönemde - zorunluluğu açıklamaya yeter.

Kitap beş ana bölümden oluşuyor: Unidad Popular'ın yönetimde kalabildiği üçyıl boyunca neler yaptığı ya da bir anlamda neler yapmasına izin verildiği, istatistiksel verilerle anlatılıyor. Toplumsal - ekonomik yapı kabaca diyebileceğimiz bir biçimde çizilmiş oluyor böylece. Daha sonraki bölümde, halkın oylarıyla seçilmiş olmanın, demokrasinin, uluslararası tekelci burjuvazi dilinde ne anlama geldiği bir kez daha tanıtlanıyor.

Darbenin hazırlanmasında, CIA ve dostlarının yanısıra Federal Almanya'nın da yaptıkları azımsanacak gibi değil. Uluslararası tekel, kendi koydukları dışında hiç bir değer ve sınır tanımıyor.

Üçüncü bölümde cuntanın uygulamaları oldukça ayrıntılı anlatılıyor. Pinochet faşizmi... tutuklamalar, işkenceler, toplu kıyımlar, kitap yakımları. İşçiler, öğrenciler, aydınlar boy hedefi. Victor Jara... Pravda muhabiri Vladimir Çernisçev anlatıyor: «... Victor gitarasını çalamadı artık, ama giderek zayıflayan bir sesle şarkıyı sürdürdü. Bir dipçik darbesiyle kafasını dağıttılar, tutuklulara ibret olsun diye de tribünlerin önüne astılar Victor'u.»

Santiago'lu itfaiye eri Raul Rodriguez: «Mapocho nehrine gitmemiz emredildi. Hukuk yüksek okulu ile Mapocho istasyonu yakınındaki iki köprü arasından ceset çıkaracaktık. Kaç ceset çıkardığımızı bilmiyorum. Pablo Neruda... «Büyük Şili şairi Pablo Neruda'nın cesedi, pazartesi günü öğleden sonra, Santiago yukarılarında, askeri cunta tarafından darmadağın edilmiş evinde bulunuyordu...» O koca yürek dayanamamıştı belliki.

Dördüncü bölümde cunta ve uygulamalarına gösterilen uluslararası tepkiler, dayanışma çağrıları, kınamalar yer alıyor. Son bölümün başlığı ise «Bilanço ve hüküm»

Kara Darbe belgesel bir kitap. Gazete ve ajans haberlerinden yararlanılmış büyük ölçüde. Olaylar kuşkuya yer bırakmıyacak biçimde belgelenmiş. Fotoğraflar, tanıkların ağzından anlatılanlar kitabı özellikle ilginç (!) kılıyor. Sık kullanılan ara başlıklarda bu ilginçlik ayrıca gözetilmiş. Böylece kolay ve rahat okunabilecek 277 sayfalık bir belge oluşmuş.

Bu kitapla olayın tüm boyutluluğu kavranamaz kanımızca, böyle bir savı da yok Kara Darbe'nin.

Türkiye Sosyalistlerinin Şili devriminden öğreneceği çok şey var: «Allende yıllar önce gazeteci Regis Debray ile yaptığı konuşmasının bir bölümünde **onları kendi kuralları çerçevesinde oynayarak yenilgiye uğrattık demişti.** Fakat onlar böyle bir durumda gerekirse

kendi kurallarını bile yıkabilirlerdi. Rene Castillo (Şili Kominist Partisi Yönetim Kurulu üyesi) da şöyle demekte: **Şili olayları, devri kapanan sınıfların iktidarı hür iradeleriyle devretmeyeceği yolundaki Marksist gerçeği doğrular.»**

Salih ECER

Şili - Kara Darbe / Hazırlayanlar: H. W. Barsch, M. Buschmann, G. Stuby, E. Wulff / Türkçesi Zeyyat Selimoğlu / Cem Yayınevi

- **MİLİTAN'A GELEN YAYINLAR**
- Davranışlarımızın Kökeni / Dr. Serol Teber / SORUN YAYINLARI
- Seçme Eserler / Demitrof / TEMEL YAYINLARI
- İnsan nasıl insan oldu / M. İlin - E. Segal / HÜR YAYINLARI
- Sen de Katılmalısın Yaşamı Savunmaya / Kemal Özel / CEM YAYINLARI
- Özgür İnsan — Aylık dergi
- Birinci Enternasyonal'de Örgütlenme Meselesi / Marx - Engels / SER YAYINLARI
- Din Üzerine / Lenin / SER YAYINLARI
- Bir Sinemacının Düşünceleri / Sergey Azenştayn / YOL YAYINLARI
- Halk ozanlarının Sesi / Aylık Bağımsız Kültür ve Sanat Dergisi / Sayı 1-2

özgürlük yolu
aylık siyasi dergi

bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinde, anti-emperyalist dayanışma ve birlik
İLERİCİ GENÇLİK
15 GÜNLÜK SİYASİ GENÇLİK GAZETESİ
Fiyatı : 2 TL

GÖSTERİLER

• BİRLİK SAHNESİ'NDE «FAŞİZMİN KORKU VE SEFALETİ» İLGİYLE İZLENİYOR

Bir süre önce Vasıf Öngören, Ali Taygun ve arkadaşlarınca kurulan Birlik Sahnesi'nin oyunu, Bertolt Brecht'in tek perdelik oyunlarından oluşan «Faşizmin Korku ve Sefaleti» ilgiyle izleniyor. Epik tiyatro ya da düşünce tiyatrosu diye tanımlanabilecek bir anlayışı savunan Birlik Sahnesi'nin kuruluşu, devrimci kültürümüz adına bir kazançtır. «Faşizmin Korku ve Sefaleti»nin yanısıra, Brecht'in başka bir oyununu, ayrıca da dünya anti faşist şiirlerinden derlenmiş bir gösteriyi sahneleme çalışması içinde olan Birlik Sahnesi'nin tiyatro anlayışı, Açılış Bildirisi'nde şöyle özetleniyor:

«Yeni görüş getiriyoruz gibi bir savımız yok. Ama getirmenin gerekli olduğuna inanıyoruz.

Alışılagelen tiyatro, kim ne derse desin, içinde ne gibi düzeltmeler yapılırsa yapılsın, kullananların niyetleri ne olursa olsun, bir burjuva tiyatrosudur. Bu, yalnızca oyunların karakterinden değil, tiyatro sanatının eşyaya bakışından, oyunculuk anlayışından en karmaşık sorunlarına kadar «özünden» gelmektedir.

Şurası bir gerçek; günümüzde Marksist estetiğin en önemli denemeleri ve aşamaları Brechtle birlikte tiyatroda gerçekleşmiştir. Handiyse tüm öbür sanat dalları için bir kaynak, bir çıkış noktası olmaktadır Brecht'le gelişen sanat anlayışı.

Biz inanıyoruz ki, işçi sınıfının görüşlerinin estetik izdüşümü Brecht'ten geçmektedir. Bu anlamda amacımız, burjuva sahnesini değiştirmektir. Ancak böyle bir değişmenin ardından, yeni bir tiyatronun gelmesi beklenebilir.

Bu arada seyircinin değiştirilmesi diye bir olgu var, iki anlamda; Biri, işçinin doğrudan doğruya seyirci haline gelmesi; ikincisi işçinin ve tüm seyircinin bakış açısının değiştirilmesi. İşte, Brecht anlayışı bunu amaçlamaktadır; «dünyanın değişebilirliğini, değişmesi gerektiğini ve değiştirmenin tadı»nı vaad etmektedir.

Kuruluş olarak, bu sürecin burjuva sahnesini değiştirme aşamasındayız. Bütün bu sürecin tümünü biz gerçekleştiririz diye bir savımız da yok.»

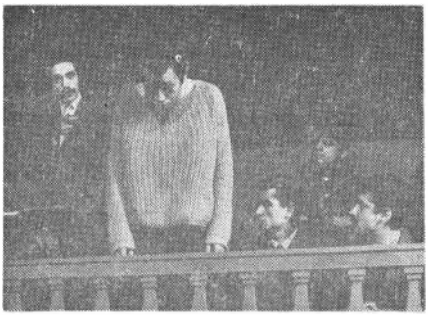

• ANKARA SANAT TİYATROSUNUN 1975-76 OYUN DİZİSİ AÇIKLANDI

İstanbul ve İzmir turnelerinde sergilediği ANA oyunu büyük ilgi gören AST, 8 Kasım'dan başlayarak Ankara'da yeni mevsimi yine aynı oyunla açtı.

AST, yeni sezon bildirisinde oyun dizisini anti-emperyalist anti-faşist oyunlardan oluşturacağını belirtmişti. Bu amaçla seçilen oyunlardan ilki Sevgi Soysal'ın Hedda Zinner'den çevirdiği DİMİTROF. Oyunda, Hitler faşizminin Alman işçi sınıfı hareketini ezmek için tezgahladığı Reichstag yangını ve bu yangına ilişkin Leipzig duruşmalarında dünya devrimci hareketinin büyük önderlerinden Dimitrof'un gerçekte faşizmi yargılayan ünlü savunması işleniyor.

9 Aralık'ta sergilenmeye başlanan oyunun grup yönetmenliğini Rana Cabbar, dekor ve kostümünü Vecdi Sayar yapıyor. Oyunda bütün AST çalışanları görev alıyorlar.

Dizinin ikinci oyunu, Yunan halkının askerî faşist diktatörlüğe karşı yürüttüğü özgürlük mücadelesinin öyküsü olan ÖLÜMSÜZ. Vassili Vassilikos'un aynı adlı romanı AST çalışanları tarafından oyunlaştırıldı.

Bunların yanı sıra, AST çalışanlarının Brecht'ten uyarladıkları EKMEK KİME PİŞECEK? ve KOMÜN GÜNLERİ de bu mevsimin oyunlarından.

AST çalışanları, bütün bu oyunlar üzerinde uzun bir süreden beri çalışmaktaydılar.

Öte yandan ÇOCUK TİYATROSU bölümünün çalışmaları da sürüyor. Gösteriler Aralık ayı sonunda başlayacak.

ürün
SOSYALİST DERGİ

• 2. BASIN KURULTAYI VE İSTANBUL BARO SEÇİMLERİ

Düşünceleri, bilimi ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her çeşit araştırma hak ve özgürlüklerini herkese sınırsız olarak tanıyan Anayasal ilke ve kuralların uygulanmasını sağlamak sorunu ülkemizde güncelliğini korumaktadır. Geçen ayın son günlerinde İstanbul'da toplanan Basın Kurultayı'nda alınan kararlarla on bine yakın hukukçuyu temsil eden İstanbul Barosu'nda yapılan seçimlerin sonuçları, bu sorunun olumlu yönde çözümünde önemli gelişmeler olarak nitelendirilmelidir.

Basın Kurultayı'nda varılan sonuçlardan en önemlisi, Türk Ceza Yasasının 141 ve 142. maddelerinin fikir özgürlüğünü sınırlayan yasal engeller olarak kabul edilmesi ve yasadan tüm olarak çıkarılması yolunda oybirliğine yakın bir çoğunlukla karar verilmesidir.

Basın Kurultayı'nın devletçe düzenlenmesi ve ülkenin çok geniş temsil güçleri olan bağımsız örgütlerinin katılmasıyla oluşan bir forum niteliğini kazanması, varılan kararın önemini artırmaktadır. Böylece, faşist İtalyan Ceza Yasası'ndan alınan 141 ve 142. maddelerin karşısında özgürlük yanlısı bütün aydınlar ve demokratik örgütler birleşmiş olmaktadırlar.

İstanbul Barosu'nda ise, yayımladıkları bildiriyle «eriyen ,biten eskiye karşı; doğan ve gelişen yeninin yanında yer alınması»nı isteyen Çağdaş Avukatlar Grubu, üçte ikiye yakın bir çoğunlukla seçimi kazanarak yönetimi ellerine almışlardır. Kazanan kişilerin temsil ettikleri düşünceler, hak ve özgürlüklerin «sözden öze-kağıttan yaşama» aktarılması biçimindeki devrimci hukuk anlayışına dayanmaktadır.

Hukukun üretim araçlarını ellerinde bulunduranların, sömürü ilişkisini sürdürme aracı olarak oluştuğu biçimindeki bilimsel görüş kuşkusuz ki, doğrudur. Ama bunun yanında hukukun, egemen güçlerce zorunlu olarak verilen ödünler sonucu, siyasal iktidarları sınırlayıcı ve karşıt sınıflara hak ve özgürlükler tanıyan niteliği de yadsınamaz. Özelikle bağımsız hukukçuların, ezilenlerin çıkarını bireysel ve toplumsal ölçülerde koruyucu ve geliştirici uğraşları başlıbaşına bir önem taşır. Baro seçimlerini bu açıdan değerlendirmek gerekir.

«Doğan ve gelişenin yanında» yerini alan İstanbul Barosu'nun baskı grubu olarak önümüzdeki günlerde ağırlığını duyurması beklenmelidir.

O. Apaydın

• «MİLLİYETÇİ CEPHE» VE ÖĞRETMEN KIYIMI

TÖB—DER Genel Başkanlığından, 6 Aralıkta yapılması tasarlanan ve sonradan ertelenen eylemlere ilişkin olarak aldığımız bir mektupta, «Milliyetçi Cephe» iktidarı dönemindeki öğretmen kıyımından söz edilmekte ve mektuba ilişik bir belgede, kıyıma uğrayan öğretmenlerin adları bir bir belirtilmektedir.

«Milliyetçi Cephe» iktidarı döneminde öldürülen öğretmenlerin adları şöyle: Hasan Şimşek (Şav-

şat), Ali Genç (Bursa-İznik), Hikmet Demir (Adapazarı), Battal Öz (Manisa), Hüseyin Eren (Sivas), Murat Gökten (Erdemli)

Aynı belgeden öğrendiğimize göre, yine «Milliyetçi Cephe» iktidarı döneminde 14 öğretmen saldırıya uğramış ve yaralanmış, 19 öğretmen tutuklanmış, 67 öğretmen çalışan eşlerinden ayrılarak sürgün edilmiş, 53 öğretmen açığa alınmış, ayrıca «5 binin üstünde öğretmen gerekçesiz-dilekçesiz sırf ceza olsun diye yerlerinden edilmiş ve çeşitli yerlere sürülmüşlerdir»

«Milliyetçi Cephe»nin öğretmenlere ilişkin, kuşkusuz daha da uzayacak utanç belgesinin bilançosu şimdilik böyle.

• «MİLİTAN»IN YARGILANMASI VE PESPAYE BASIN

Dergimizin 2. sayısı ve bazı arkadaşlarımız hakkında açılan dava konusunda, pespaye basında yalan yanlış, uydurma bir takım haberler çıktı. Paspaye basın, halkımıza her konuda söylediği yalanlara bir yenisini eklemiş oldu böylece. Pespaye basına söylenebilecek fazla bir şey yok. Kapitalizm ve emperyalizm varlığını sürdürdükçe, onların zehiri ve çirkefini yayan bir pespane basın her zaman var olacaktır. Pespaye basının gerek açıkça CIA safında yer alan, gerekse «mağazin» paravanası arkasında, kimi zaman «ilericilik» bile taslayıp, temelde küçük burjuva ideolojisinin laçkalığını yayan ve kızıştıran kesimlerine karşı dövüş, emperyalizme karşı dövüşün bir parçasıdır. Bu ikinci tür basının Yaydığı «mağazin» duyarlığına karşı uyanık olmak; bu duygu sömürüsünün, temelde küçük burjuva ideolojisinin yaygınlaştırılması amacını güttüğünü görmek ve onun içyüzünü, yozlaştırıcı, sapkın niteliğini sergilemek, devrimci kültür mücadelesinin de küçümsenemez bir görevidir.

Militan'ın 2. ve 3. sayılarından T.C.K.'nın 142. maddesi uyarınca açılan davaların duruşmaları İstanbul 2. ve 6. Ağır Ceza Mahkemelerinde sürmektedir. Dergimizin 10. sayısı hakkında da yeni bir dava açılmış bulunuyor. Bu sayının duruşmaları ise Mart ayında Toplu Basın Mahkemesinde başlayacak.

İRFAN DEMİRKOL ON AYA MAHKUM EDİLDİ

Amasra'da açtığı fotoğraf sergisi faşistlerin saldırısına uğrayan fotoğraf sanatçısı ve Basın -Yayın Yüksek Okulu öğrencisi İrfan Demirkol, aynı sergi için hazırladığı bir bildiri nedeniyle de Bartın Ağır Ceza Mahkemesince 10 ay ağır hapis ve 3 ay 10 gün sürgün cezasına mahkûm edilmiştir. «Hükümetin manevi şahsiyetini neşren tahkir ve tezyif» gerek;esiyle verilen cezaya karşı Temyiz Mahkemesine başvuran Demirkol'un avukatlığını Prof. Uğur Alacakaptan yapmaktadır.

• YAZARLAR SENDİKASI İKİNCİ GENEL KURULTAYI YAPILDI

25 Aralık Perşembe günü, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın ikinci genel kurultayı toplandı.

Yayın-yazar sorununun tartışıldığı kurultayda tüzüğün olduğu gibi kalmasına karar verildi. Böylece sendikanın «sendikal» niteliğinin korunması yönündeki ortak eğilim saptanmış oldu.

Geçen yönetim kurulunun sert eleştirilere uğradığı ikinci genel

kurultayda, konuşmacılar, hem bir meslek örgütü hem de demokratik bir baskı gücü olarak Yazarlar Sendikası'nın önemi üzerinde durdular.

Hapisteki siyasi tutukluların sağlık durumlarıyla ilgilenmesi ve gerekli yetkilerini kullanması istemiyle Cumhurbaşkanına bir telgraf çekilmesine ve yeni yönetim kurulunun bu konuyla sürekli olarak ilgilenmesine genel kurulca karar verildi.

Bülent Ecevit'in, Yılmaz Güney'in, çeşitli örgüt ve kuruluş başkanlarının başarı telgraflarının okunduğu kurultayda, yeni yönetim kurulu üyeliklerine Aziz Nesin, Kemal Sülker, Orhan Apaydın, Bekir Yıldız, Haşmet Zeybek, Adnan Özyalçıner ve Ataol Behramoğlu seçildiler.

• SORUŞTURMA SONUÇLARI

«Toplumcu Edebiyatımızın Sorunları» konulu soruşturmamız, geçen sayıda yayınlanan yanıtla sonuçlanmıştı. Bu soruşturmanın değerlendirmesini gelecek sayıda yayınlayacağız. Değerlendirme sonucunda ortaya çıkan sorunlar, yeni ve daha ayrıntısal (ve bu anlamda daha somut) ikinci bir soruşturmaya olanak verecek nitelikte..

OKURLARA VE ABONELERE

Anadolu kitapçıları; dergi dağıtımcılarının yetersizliğinden, bir de büyük kentler dışında faşist baskıların daha elle tutulur oluşundan, çok az sayıda dergi çekiyorlar. Anadoluda bir çok kitapçıya dergimizin hiç gitmediğini biliyoruz. Okurlarımız, bulundukları yerlerdeki kitapçıları bizimle doğrudan ilişkide bulunmaya zorlayarak ve dergiye abone olarak, yeni aboneler bularak, gerçekten bunaltıcı mali sorunları çözmemizde yardımcı olabilirler. Geçen yıl başında abone olan okurlarımızın da bu ay içinde abonelerini yenilemeleri gerekiyor.

MİLİTAN

cem yayınevi

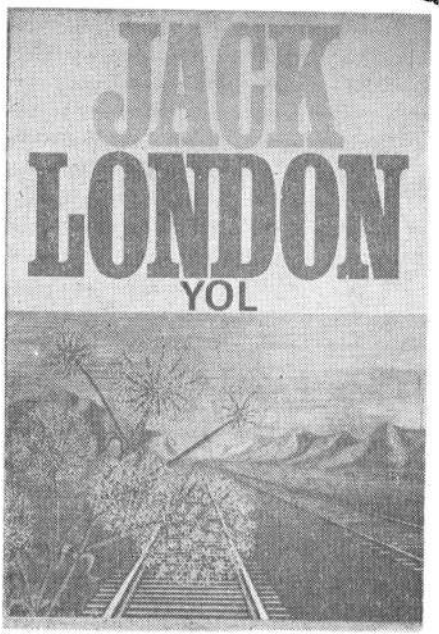

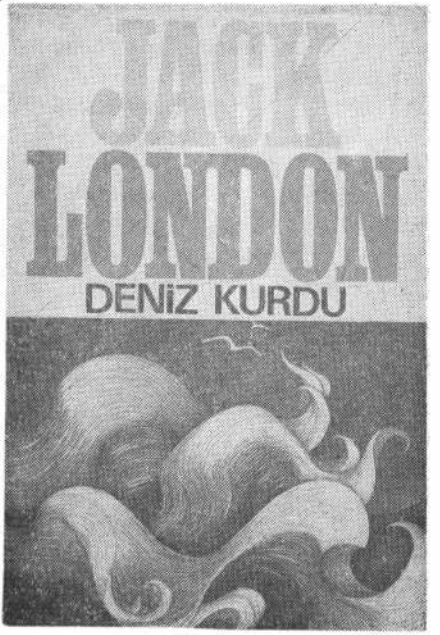

GÖZLEM YAYINLARI

YENİ KİTABINI SUNAR

ALMAN EMPERYALİZMİNİN TÜRKİYEYE GİRİŞİ

Lothar Rathmann

Leipzig Karl Marx Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Lothar Rathmann tarafından hazırlanan bu kitap, Alman emperyalist yayılma siyasetinin geçmişteki ve gelecekteki boyutlarını bugüne kadar gözlerden kaçırılmış «Gizli Belgeler» ışığı altında gözler önüne seriyor.

Almanya ile ilişkilerin tarihini bilmek bugüne de ışık tutacak. Aynı zamanda bugünkü Ortak Pazar'ın tarihsel öncüleri de görülebilecek. Çünkü Alman emperyalizmi daha 1914'lerde kurmayı tasarladığı Orta Avrupa Birliği'ne Türkiye'yi de katmayı amaçlıyordu. Kitabın sonuna eklenen Rosa Luxemburg'un yazısı ise Alman emperyalizminin Türkiye'ye girişinin tarihsel temellerini sergileyerek bu konudaki bilgileri bütünleştiriyor.

Fiyatı 15 lira

İsteme adresi:
GÖZLEM YAYINLARI

P.K. 966
Karaköy/İSTANBUL

cem yayınevi

kemal özer

sen de katılmalısın
yaşamı savunmaya

ŞİİRLER

may yayınları

HARUN KARADENİZ'in en son kitabı

YAŞAMIMDAN ACI DİLİMLER

Yaşamımdan Acı Dilimler * Harun İçin * Sağlık Raporları * Mahkeme Raporları

FABRİKA
F. Gladkov

KANLIDERENİN KURTLARI
Dursun Akçam

GECEKONDUMDAN ŞİİRLER
Hasan İzzettin Dinamo

VUR AĞANIN BAŞINA
Âşık İhsani

TAŞI TOPRAĞI ALTUN
Burhan Arpad

ÖNEMLİ DUYURU: Bundan böyle MAY ve CEM Yayınlarına ait kitaplar yalnız CEMMAY Dağıtım Şirketi tarafından dağıtılacaktır. Kitapçıların isteklerini aşağıdaki adrese bildirmeleri rica olunur.
GENEL DAĞITIM: CEMMAY - Babıâli Caddesi 19 Cağaloğlu/İstanbul
ANKARA: AYDIN KİTABEVİ, EGE BÖLGESİ: DATİC

---

koral yayınları

IRGAT

Haşmet Zeybek

10 T.L.

PAYEL YAYINEVİ P.K.889 İSTANBUL

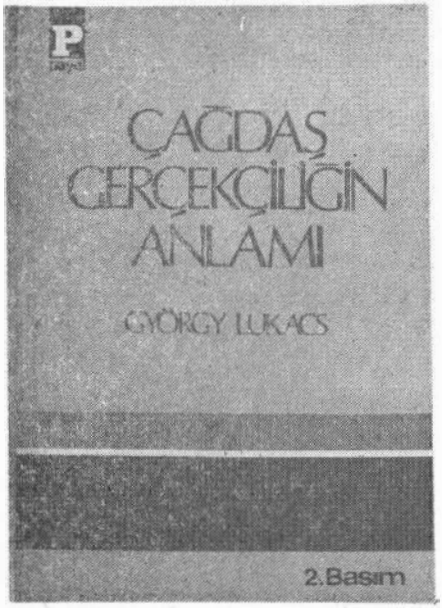

yar yayınları

türkiye amerika ilişkileri
(demokrat parti dönemi)

namık behramoğlu

ser yayın evi

ÇIKACAK KİTAPLAR

DİMİTROV

FAŞİZME KARŞI BİRLEŞİK CEPHE

— Birinci Kitap —

Gözden Geçirilmiş Tam metin

210 sayfa - 15 lira

●

GUEVARA

SİYASAL YAZILAR

20 lira

●

Yeni çıkan kitaplar

LENİN

DİN ÜZERİNE

10 lira

●

MARX - ENGELS

ÖRGÜTLENME MESELESİ

15 lira

●

LENİN

KİTLE İÇİNDE PARTİ ÇALIŞMASI

3. Basım 12.50 lira

●

BARIŞ İÇİNDE BİRARADA YAŞAMA

2. Basım 12.50 lira

●

SON YAZILAR SON MEKTUPLAR

8 - lira

●

IBARROLA

EKONOMİ POLİTİK EL KİTABI

Yabancılaşma ve Hümanizm

2. Basım 8 S. B. T. 5.I.1976

Genel Dağıtım: ANKARA DAĞITIM - Bayındır Sok. 38/3 Ankara

Tek istekler için pul gönderilmesi

MİLİTAN

AYLIK DERGİ

10 Lira